

GRAMATICA LIMBEI ROMÂNE

PENTRU

CLASELE SECUNDARE

DE

STEFANŪ NEAGOE

Profesoru de limba și literatura română la Liceulū din Bârladū, cursulū superiorū.

Bene-merenti cl. II.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PARTEA II

S I N T A X A

EDIȚIUNEA X-a adăogită și îmbunătățită.

*Carte didactică, autorisată de onor. Ministerū alū Instrucțiunii publice și
cultelorū (veđi decisiunea publicată în Monitorulū Oficialū
No. 198 din 29 Noembre 1886).*

B Â R L A D Ū

Tipografia George Cațafany.

1890.

200854

PROPRIETATEA AUTORULUI

(Orî-ce dreptă rezervatü).

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Gr. Cristea,

PREFAȚĂ.

Înainte de acesta cu 20 de ani a apărut prima edițiune a cărții de față. Faptul, că în decursul acestui timp ea a ajuns la edițiunea a X, nu numai că este o mângăere pentru mine, dar tot-de-odată și o dovadă, că a adus un serviciu pentru studiul limbei materne în școlile secundare.

Mai la fie-care edițiune am căutat să fac îmbunătățiri și completări. Esperiența de aproape 30 de ani m-a ajutat să fac manualul de față pe cât s'a putut de practic, din punct de vedere al metodei. Cu deosebire am făcut multe îmbunătățiri și completări edițiunii prezente.

În privința ortografiei am urmat întocmai ortografia *Academiilor*, ca una ce este aprobată și introdusă de Onor. Ministerul în școlă și cărțile didactice.

După cum am amintit în prefață la *Etimologie*, am socotit, că este mai practic pentru școlari să despărți cele două părți ale gramaticii: *etimologia* și *sintaxa*, și astfel le-am tipărit în broșuri separate.

Regulele ortografice le-am publicat atât în *Partea I, Etimologia*, pag. 7—12, cât și în *Partea II, Sintaxa*, pag. 50—55.

Voi primi cu mulțumire orice observații făcute manualului de onor. mei colegi.

St. N.

Bărlad, Septembrie, 1889.

Sintaxa generală

Sintaxa este acea parte a gramaticii, care ne învață cum să construim propoziții din diferitele specii de vorbe; apoi cum să le combinăm într'unu întregu spre a exprime cugetările noastre.

Sintaxa are două părți: **Sintaxa generală** și **Sintaxa specială**.

Cea dintâiu se ocupă de **propoziții**, **construcțiuni de fraze** și **periode**; iar cea de a doua tratăză despre aplicațiunea specială a fie-cărei părți de vorbe cuprinse în gramatică.

CAPIT. I.

PROPOZIȚIUNEA ȘI PĂRȚILE EI PRINCIPALE.

Propozițiune numim o cugetare exprimată prin vorbe. Așa de esemplu, când dicu:

Dumnezeu este dreptu, aici am exprimat o cugetare prin vorbele: **Dumnezeu este dreptu**, afirmându că ființa **Dumnezeu** este în natură cu calitatea **dreptu**, sau că calitatea «dreptu» se cuvine ființei «Dumnezeu».

Într'o propozițiune distingem două părți esențiale: **subiectu** și **predicatu**.

1) **Subiectul** este vorba, prin care se numește persoana sau lucrul, despre care se ține sau se cugetă ceva.

2) **Predicatul** este vorba, prin care se arată ceea-ce se cugetă sau ține despre subiect. Așa în exemplul de mai sus: Dumnezeu este drept, vorba «Dumnezeu» este **subiectul**, și cugetarea: «este drept», se numește **predicatul** al **propoziției**.

I. SUBIECTUL PROPOZIȚIUNII.

Subiectul unei propoziții poate fi exprimat prin următoarele părți de vorbe, care trebuie să fie în cazul nominativ, răspunzând la întrebarea: cine? sau ce?

Elu se exprimă așa-dară:

1) Printr'unu substantiv, d. e. **școlarul învață; pomul este verde; apa curge;**

2) Printr'unu adiectiv luat ca substantiv sau substantivat, d. e. **orbul nu vede; lenesul nu învață; mări mari își iubiau patria; scumpul multu perde, lenesul multu alérgă;**

3) Printr'unu pronume d. e. **eú scriu, tu înveți, elú șede, voi dormiți; acesta învață, cine vorbesce?**

4) Printr'unu numeral, d. e. **«Optu sute de eroi au cădutu luptându-se; alu decele-a dintre scolarii clasei I-a s'a distinsu la gramatică»;**

5) Printr'unu adverb, d. e. **«Astăzi», este unu adverb de timp; «acolo» este unu adverb de locu-demonstrativ, etc.**

6) Printr'unu infinitiv, d. e. **a iubi patria este prima virtute a unu cetățenu;**

7) În fine prin ori-ce vorbă, ori-ce sunetu și silabă luată ca substantive, d. e. **E este vocală, din este prepoziție.**

8) Chiar prin propoziții întregi, când se ia ca substantive, d. e. **că Iónu a muritu pentru patrie, este o onóre pentru totă familia lui; aici: că Iónu a muritu pentru patrie, este subiectul, la predicatul «este o onóre».**

Observație. În propozițiile eliptice, la verbele unipersonale, sau când subiectul e de a se exprime prin pronumele personale, subiectul rămâne eliptic sau ne exprimat, de exemplu: în propos. acesta: „bună

dimin^éta“, propoz, eliptică de subiect^u și predicat^u, (întregită ar fi: *Eu îți poftesc^u bună dimin^éta*): când ^udic^u: plouă, ninge, tună, etc., asemenea observăm^u, că în aceste propozițiuni nic^u-odată nu se exprimă subiectul^u (gramatical^u).

II. DESPRE PREDICAT^U.

Predicatul^u propozițiuniⁱ se p^ote exprime în două forme:

1) In formă simplă cu un^u verb^u finit^u **nedependinte**, (care singur^u p^ote forma predicatul^u, și ia numirea de predicativ^u; d. e. **paserea cântă**, aici verbul^u **cântă** e predicatul^u, pentru-că este exprimat^u printr'un^u verb^u finit^u **nedependinte**, numit^u **predicativ^u**.

2) Predicatul^u este in formă **compusă** atunci, când va fi exprimat^u printr'un^u verb^u finit^u **dependinte**, și anume prin acele verbe, cari singure de sine nu pot^u forma predicatul^u, ci numai în unire cu alte părți de cuvânt^u. Ast^u-fel^u de verbe dependinți în sintaxă se ^udic^u **verbe copulative** (împreunăto^{re}); iar numele, cu care se l^égă, ca să formeze predicatul^u, se numesc^u **nume L predicative**, d. e. **Maria este înțel^éptă**, în această propozițiune vorbele: «este înțel^éptă» e predicatul^u, exprimat^u prin verbul^u dependinte «este», care singur^u de sine nu p^ote face predicat^u, ci numai în unire cu vorba **înțel^éptă**, de unde această vorbă se ^udic^u **nume predicativ^u**; iar verbul^u **este**: «verb^u copulativ^u» pentru-că l^égă numele predicativ^u: **înțel^éptă**, cu subiectul^u propozițiuniⁱ **Maria**.

Regula I. Intre verbele dependinte, afară de verbul^u auxiliar^u *sum* (sunt), se num^éra și următoarele: *stau*, *șed^u*, *r^émân^u*, precum și verbele reflexive: *m^é numesc^u*, *m^é nasc^u*, *m^é ved^u*, *m^é ar^ét^u* *m^é socotesc^u*, *m^é aflu*, *m^é fac^u*, *devin^u*, unipersonalele: *se pare*, *se ^udic^u*, *se cade*, *se cuvine*, și alte mai multe verbe de natura acestora.

Regula II. Verbul^u dependinte, pentru-ca să formeze predicatul^u unei propozițiuni, trebuie să fie în legătură cu următoarele vorbe:

a) Cu un^u **substantiv^u** în cazul nominativului său genitivului, articulat^u sau prepozițional^u; d. e. **aurul este metal^u**; **cartea ac^ésta este a copilului**; **orologiul este de**

aurū; iarba este de cositū; In tóte aceste propozițiuni vedemū că predicatulū e exprimatū prin substantivele: metalū, „ copilului, de aurū, de cositū; unite sau legate cu verbulū dependinte este; de unde đicemū, că subiectele în propozițiunile de mai susū sunt vorbele: aurulū, cartea, orologiulū, iarba; iar predicatele: este metalū, este a copilului, este de aurū, este de cositū, exprimate tóte în formă compusă.

b). Verbulū dependinte se mai lęgă încă cu unū numeralū, d. e. voi sunteți doi.

c) Cu unū pronume: personalū, demonstrativū, interogativū și nedefinitū, d. e. tu nu ești elū; cauza este acésta; cine este tēnerulū? noi suntemū mulți, etc.

d) Totū ca verbulū «sum» se mai întrebuinteză și verbele dependinte arătate la regula I, numai în unire cu alte vorbe: d. e. Brutū se făcū răsbunătorulū republicei romane; Gheorghe a eșitū școlarū bunū; Ștefanū s'a numitū celū Mare. Nimene nu se nasee invētatū; timpulū pare frumosū; Gheorghe s'a făcutū căpitanū; Vasile a devenitū omū mare, etc.

CAPIT. II.

ÎMPĂRȚIREA PROPOZIȚIUNILORŪ DUPĂ ÎNȚELESŪ.

Regulă. Cunoscemū într'o scriere, dacă este una sau mai multe propozițiuni, după câte verbe vorū fi la modulū finitū și după câte subiecte va avé.

Dacă scrierea va consta numai dintr'unū subiectū și dintr'unū singurū predicatū (verbū la modulū finitū) atunci đicemū, că avemū o propozițiune simplă, d. e. Romulū a fondatū Roma.

Din contra, dacă va consta din două sau mai multe subiecte și mai multe predicate (verbe la modulū finitū), đicemū că avemū o frasă, d. e. Traianū a invinsū, Dacii s'aū retrasū, (aicī sunt 2 propos. fiindū 2 subiecte: Traianū și Dacii; asemenea două predicate: a invinsū, sau retrasū; deci avemū în acéstă scriere o frasă.

După înțelesul logic propozițiunea poate fi de șese feluri:

1) **Propozițiune afirmativă**, când predicatul afirmă ceva despre subiectul gramatical, d. e. Gheorghe a plecat la țară.

2) **Propozițiune negativă**, când predicatul este negat, cu alte vorbe, când predicatul nu se cuvine subiectului gramatical, d. e. Gheorghe nu se poartă bine; profesorul nu m'a ascultat; eu nu supăr pe frații mei, etc.

3) **Propozițiune imperativă**, când predicatul exprimă o demandare (o poruncă), d. e. școlari, învățați lecțiunile! Vasile, vino la noi! etc.

4) **Propozițiune optativă**, când predicatul exprimă o dorință; d. e. De-ar veni odată tată-meu! De s'ar termina odată anul școlar! De m'ar feri Dumnezeu!

5) **Propozițiune exclamativă**, când prin predicat exprimăm o mirare, sau când predicatul dă un ton exclamativ, d. e. «Cât de frumoasă este primăvara! Ah! ce plăcere simțim în mijlocul unei păduri! Minunate sunt lucrurile tale, Dómnne!» etc.

6) În fine propozițiunea mai este **interogativă**, când întrebăm ceva despre subiectul gramatical, d. e. A venit Vasile? Fost-ai la școlă?

Propozițiunea interogativă mai este și ea de două specii:

a) **Interogativă dréptă** sau **nedependentă**;

b) **Propozițiune interogativă nedréptă** sau **dependentă**, care se mai numește și **retorică**.

Când la propozițiunea interogativă așteptăm un răspuns imediat, atunci întrebarea este dréptă, d. e. De ce plângi Iancule? (ar urma imediat un răspuns, d. e. «pentru-că nu știu lecțiunile»).

Când la propozițiunea interogativă nu așteptăm nici un răspuns, de óre-ce ea însăși conține o afirmare, atunci propos. este **interogativă-nedréptă** sau **oratorică**; d. e. Aú nu sunteți voi de vină? Românii n'au avut Domni eroi? etc. (aici nu avem nevoie de nici un răspuns).

PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ.

Propozițiunea simplă este de două specii:

a). Propozițiune **simplă-pură**, când subiectul și predicatul ei nu sunt determinate sau complinite mai de aproape prin nici o altă vorbă, ci stau singure, d. e. **școlarul ascultă; paserea cântă**.

b) Propozițiunea se țice **simplă-amplificată**, când subiectul și predicatul ei se pot amplifica, complinindu-se sau determinându-se mai de aproape și prin alte vorbe, d. e. **școlarul bun învață neîncetat**.

Aici vedem că subiectul școlarul este amplificat cu vorba **bun**, și predicatul **învață** asemenea cu vorba **neîncetat**; de unde țicem, că propozițiunea acésta este «**simplă amplificată**» sau **desvoltată**.

ATRIBUTŪ, APOZIȚIUNE, OBIECTŪ DREPTŪ, OBIECTŪ
NEDREPTŪ ȘI COMPLINIRE CIRCUMSTAȚIALĂ SAŪ
ADVERBIALĂ.

Afară de subiect și predicat, ca părți esențiale într'o propozițiune, pentru amplificarea sau desvoltarea cugetării, mai pot fi și alte părți **secundare**, pe care cu o singură vorbă le numim **compliniri**.

Unele din aceste compliniri se pot alătura pe lângă subiectul gramatical sau vre-un alt substantiv din propozițiune, și atunci le numim **atribute** și **aposițiuni**; altele se alătură la predicat și le numim **obiect drept, obiect nedrept și compliment circumstațial** sau **adverbial**.

1. ATRIBUTULŪ.

Atributul este o parte secundară a propozițiunii, care se alătură pe lângă un substantiv din propozițiune, fie luat ca subiect sau ca altă parte secundară a propozițiunii; astă-fel că substantivul împreună cu numele complinitor forméză o singură noțiune; d. e. **riul Dunărea**,

muntele Pionă, regele Carolă, faptă frumoasă, zece ómeni, bărbatulă lăudatū, etc.

Atributulă așadară, ca complinire a unui substantivă din propozițiune, póte fi esprimatū prin următóarele vorbe:

a) Printr'ună adiectivă calificativă saū determinativă, (pronume, numerală), care de regulă concórdă cu substantivulă respectivă în genū, numărū și casū; d. e. Paserea frumoasă este căutată. Acestū copilū se pórtă bine; optū școlariă aū absentatū de la lecțiuni, etc.

b) Printr'ună substantivă pusū în casulă genitivulă, d. e. Casa vecinului este nóuă.

c) Printr'ună substantivă prepozițională, d. e. Copilulă cu minte este iubitū; Școlarulă fără erte se asemănă cu soldatulă fără armă.

d) Printr'ună infinitivă scurtatū (apocopatū), cu prepozițiunea de, precum: Iubirea de a învăța m'a adusū la scólă; Plăcerea de a te vedē m'a făcutū fericitū.

e) Printr'ună participiū și locuțiuni adverbiale, d. e. ómenii lăudați sunt respectați. Vinulă de Rină sēmēnă cu celū de Odobesci. Școlă din dēlū este de petró, cea din vale este de lemnū.

2. APOSIȚIUNEA.

Când vorba complinitoră, alăturată pe lângă unū substantivă, pentru o măi bună caracterizare, adaugē o nóuă noțiune pe lângă substantivulă respectivă, atunci acea vorbă complinitoră se numesce aposițiune, care de regulă stă sub forma unei propozițiuni abreviate (reduse), d. e. Alexandri, marele poetū alū Românilorū, șede la Mircesci. Bârladulă, capitala Tutovei, în vechime forma o republică, etc.

NOTA. Aposițiunea, ca și atributulă, dacă se póte, concórdă cu substantivulă, la care se referă, în genū, numărū și casū; iar, dacă nu, celū puțină în casū tot-dea-una, trebuie se concórde cu vorba la care se alătură, de es. Acera, regina paseriloră, trăesce prin munți cēi măi înalți, (aici aposițiunea: regina, întru câtū e unū subst. mobilū, s'a concordată cu subst. sēi respectivă acera, în genū, numărū și casū; iar în esemplulă acest-a: „Iași, capitala Moldovei, are o posițiune încântătoare, (aici apos. capitala, este concordată cu subst. Iași, numai în casū).

3. OBIECTULŢ DREPTŢ ŞI NEDREPTŢ.

a). *ObiectulŢ dreptŢ* de regulă este cerutŢ de predicatele exprimate prin *verbe active transitive*. ObiectulŢ dreptŢ răspunde la întrebarea *pe cine? ce?* şi se reprezintă de regulă: printr'unŢ *substantivŢ* sau *adiectivŢ substantivatŢ*, pusŢ în *casulŢ acusativulŢ* cu sau fără prepoziŢiune.

De exemplu: «ToŢi scolarii aŢ scrisŢ *temele* din limba latină. Sau: «RespectaŢi *pe bine-făcătorii voştri*».

Printr'unŢ *pronume* în acus. de es. *Te-a întreatŢ profesorulŢ? Pe mine nu m'a întreatŢ.*

Printr'unŢ *verbŢ* pusŢ la infinitivŢ d. e. Noi scimŢ *cânta*; fiind-că *învętamŢ* şi *musica vocală*.

În fine obiectulŢ dreptŢ mai pŢte fi exprimatŢ şi prin o propoziŢiune întregă, d. e. *TŢtă lumea scie, că pământulŢ se învęrtesce împrejurulŢ sŢreluiŢ*; (aici propoziŢiunea ce începe cu *că*, este luată întregă ca *obiectŢ dreptŢ* a predicatului: *scie*).

b). *ObiectulŢ nedreptŢ* este complinirea predicatuluiŢ şi întregesce înŢelesulŢ unui verbŢ sau alui unui adiectivŢ. ObiectulŢ nedreptŢ de regulă stă în *casulŢ dativulŢ* sau în *casulŢ prepoziŢionalŢ* şi îlŢ putemŢ recunoşce după întrebările: *cuiŢ? la ceŢ? pentru cineŢ? pentru ceŢ? în cineŢ? în ceŢ? prin cineŢ? prin ceŢ?* etc. de es. *DaŢ fęnŢ carlorŢ*: *daŢ fęnŢ la caiŢ*. Nu *învętamŢ pentru şcolă* ci *pentru viaŢă*. Am cętitŢ multŢ *despre resbelele TroieiŢ*. *Dă-mi o carte!* Am cęperatŢ ceva *pentru tine*, etc.

4. DETERMINĂRI ADVERBIALE.

(*Compliniri circumstanŢiale*).

Când se determină înŢelesulŢ predicatuluiŢ într'o propoziŢiune, arătândŢ o circumstanŢă *de locŢ, de timpŢ, de modŢ* şi *de cauză*, vorbele aceste determinătoare, ca părŢi secundare ale propoziŢiuniiŢ, le numimŢ *compliniri circumstanŢiale* sau *determinări adverbiale*.

De unde ŢicemŢ, că aceste compliniri sau determinări sunt de atâtea specii, pe câte circumstanŢe vorŢ arăta, relativŢ la predicatulŢ propoziŢiuniiŢ respective.

a). Când se determină locul, unde se întâmplă ceea ce se exprimă prin predicat, determinarea o numim *complimentul circumstanțial de loc*, care de regulă se exprimă prin adverbe proprii de loc sau locuțiunii adverbiale de loc, răspundându la întrebările: *unde? de unde? încotro?*

De exemplu: «Elena vine *aici*, școlarul a absentat *de la școlă*; mama s'a dus *la biserică*; frate-meu a murit *la Plevna*. Oltul se varsă *în Dunăre*. Mihai a reportat *o victorie strălucită la Călugăreni*.

b). Când arătam *timpul*, în care se întâmplă ceva, determinarea o numim *complimentul circumstanțial de timp*, care de regulă se reprezintă printr'unu adverb de timp propriu, printr'unu *adverbial de timp*, sau printr'unu gerundi al unui verb *ore-care*; răspundându la întrebările: *când? de-când? până-când? cât-timp?*

De exemplu: Gheorghe chiar *acum* a plecat. Frate-meu a sosit *adî-dimineț* cu trenul. *De trei zile* ninge.— Ursul, *în timpul iernei*, mă multu dorme, de câtu umblă. *Ieri, pe la orele patru*, a plouat în totu județulu.

c). Când se determină modul, cum se întâmplă cele exprimate prin predicat, partea determinătoare o numim *complimentul circumstanțial de mod*, care se reprezintă de regulă prin adverbe de mod proprii-șise, prin locuțiunile adverbiale de mod și prin *gerundie*, răspundându la întrebările: *cum? ce fel?*

De exemplu: Vasile se pörtă *bine*. Gheorghe desemneză *prea frumos*; îți dau *cu plăcere* cartea promisă. Dorobanții mergu la răsboiu *cântându*. Invetătorulu esplică *înțelepțesc*. Elu mi-a răspuns *cu dispreț*, etc.

d). Când se determină cauza, pentru care se întâmplă cele exprimate prin predicat, vorba determinătoare o numim *complimentul circumstanțial de cauză*, care răspunde la întrebările: *pentru-ce? de-ce? din-ce cauză?*

Acestu compliment se exprimă de regulă prin adverbe sau locuțiunii de cauză, prin gerundi și prin infinitivele scurtate ale verbelor cu prepozițiunile *de* sau *pentru*, sub forma unor propozițiuni reduse sau abreviate.

De exemplu: ferestrele au înghețat *de frig*. Fênulu s'a uscat *de căldură*. *Sărind* prin curte mă-am scrintit

ună picioră. Mama a plecată la Iași, spre a se consulta cu medicul principală de-acolo. Școlarulă negligentă ascultă numai *de frică*, etc. etc.

DEPRINDERI DE ANALISĂ.

Esemplulă I. «Copilulă celă mai mică ală luă Iónă scrie frumosă».

În această propozițiune subiectulă «copilulă» are de complinire atributivă pe adiectivulă calificativă: celă mai mică, pusă în gradulă superlativulă, și concordată cu subiectulă în genă, numără și casă. Afară de aceea mai are de atribută și pre genitivulă «ală luă Iónă». Predicatulă este: «scrie», exprimată printr'ună verbă finită nedependinte, pentru-că singură de sine pôte forma predicată; este complinită, avându de complimentă circumstanțială pe adverbulă de modă: «frumosă», răspundându la întrebarea cum? d. e. cum scrie? frumosă.

Esemplulă II. «Bărbatulă constantă în caracterulă seă seceră tot-dea-una lauda ómeniloră onești».

Aici avemă o propozițiune simplă-amplificată; simplă, pentru-că constă numai dintr'ună singură subiectă și predicată, și amplificată pentru-că atâtă subiectulă câtă și predicatulă mai aă și alte compliniri saă determinări mai de aprópe; și anume: subiectulă bărbatulă are de atribută pe adiectivulă calificativă constantă; iar acesta are asemenea de atribută în caracterulă seă, exprimată printr'ună substantivă în casă prepozițională; predicatulă seceră este exprimată printr'ună verbă finită nedependinte, pentru-că formeză singură predicatulă, și este complinită, avându de complimentă circumstanțială pe adverbulă de timpă tot-dea-una, iar ca obiectă directă pe acusativulă lauda, care și elă are de complinire atributivă pe genitivulă: ómeniloră onești.

PROPOZIȚIUNEA CONTRASĂ.

Când într'o propozițiune părțile principale sau secundare, adecă subiectul, predicatul sau complinirile acestora, se cuprind de două sau mai multe-ori, ast-felū că dintr'însele rezultă numai o **singură propozițiune**, în casulū acesta propozițiunea o numimū **contrasă**. Părțile propozițiunii cuprinse de două sau de mai multe-ori se numescū **parți omogene**, și potū fi legate între ele prin conjuncțiuni coordinative, sau lipsindū conjuncțiunea se despartū prin virgule.

De exemplu: **Școlarulū șede și ascultă**, (aici avemū o propozițiune contrasă din propozițiunile: **școlarulū șede și școlarulū ascultă**, (prin urmare subiectul e contrasū). **România și Serbia sunt regate** (aici e contrasū predicatulū). **A lucra și a fi cu răbdare este prudentū și lăudabilū**, (aici e contrasū și subiectulū și predicatulū). **Nici Vasile, nici Gheorghe nu s'aū purtatū bine** (predicatulū contrasū). **Părinții buni și virtuoși dau crescere, învățatură și svaturi bune copiilorū lorū**.

. CAPIT. III.

DESPRE FRASĂ.

Frasă numimū reunirea a două sau mai multe propozițiuni simple într'unū totū sintacticū, așa încâtū să exprime o cugetare mai complicată sau mai întinsă.

Prin urmare, într'o scriere, ca să fie o propozițiune compusă, trebue neapăratū, ca să cuprindă celū puținū două subiecte, și la fie-care subiectū să se raporte câte unū predicatū specialū, d. e. «**Rațiunea suferă nenorocirile, curajulū se luptă cu dinsele, răbdarea le covârșesce**.

În acéstă scriere avemū o frasă; pentru-că sunt mai multe subiecte și mai multe predicate sau verbe la modulū finitū; așa subiectele sunt substantivele: «**rațiunea, curajulū, răbdarea**, iar predicatele: **sufere, se luptă, covârșesce**.

Diferite specii de propozițiuni într'o frașă.

Într'o frașă potū fi mai multe propozițiuni simple; dacā propozițiunile simple, ce se reunescū într'unū totū sintacticū, vorū avē fie-care unū înțelesū deplinū, stāndū nedependentū unele de altele, atuncī le numimū propozițiuni *primare* sau *principale*, de es. «Gheorghē scrie, iar Petru dōrme». Cānd însă într'o frașă se găsecū propozițiuni, carī numai complectēzā înțelesulū celorī principale, neavēndū unū înțelesū deplinū, fără principalele respective, atuncī le numimū *propozițiuni secundare, dependenți* sau *subordinate*, de exemplu: *Au auđitū, că vinū militarii.*

De unde đicemū: că într'o frașă putemū avē propozițiuni *principale* și propozițiuni *secundare* sau *subordinate*.

Cānd frasa conține două sau mai multe propozițiuni *principale* reunite într'unū totū, đicemū, că avemū o *frașă compusă prin coordinațiune*, precum: *Lupulū urlā, cănele latrā, vaca mugeseē.*

Īar cānd frasa ya consta dintr'o propozițiune principală și una sau mai multe secundare sau subordonate, carī staū sub dependența principalei, complenindū sau determināndū cele exprimate printr'insa, đicemū, că avemū o *frașă compusă prin subordinațiune*, d. e. Sciū, că boulū este unū animalū, că alunulū este plantā și că ferulū este unū metalū.

Atātū propozițiunile principale, cātū și cele secundare, dupā diferitele roluri, ce jōcā într'o frașă, aū mai multe numiri (dupā cum se specificā mai la vale).

I. FRASA SAŪ PROPOZIȚIUNILE UNITE PRIN

COORDINAȚIUNE.

Propozițiunea principală este aceea, care conține în sine idea principală și nu depinde de la nici-una din cele-l-alte propozițiuni ale frasei, de aceea ia numirea de propozițiune nedependentă (neatârnată) sau primară.

Așa de exemplu în frasa acēsta: *Cei răi nu sunt fericiți, cu-tōte-cā isbutescū une-orī.* Aici propozițiunea: *cei răi* etc.

este principală (nedependentă), căci conține în sine idea principală și cea-l-altă: *cu-tóte-că isbutescú* etc. este atârnată de dînsa (subordinată) sau secundară.

De regulă fie-care frasă trebuie să cuprindă în sine celú puținú o propozițiune principală; cu tóte aceste potú fi într'o frasă mai multe principale.

De unde urméză, că, dacá vorú fi mai multe propozițiuni principale într'o frasă, una dintr'însele, care va avé înțelesul celú mai mare și prima importanță, se numesce: *principală absolută*, iar tóte cele-l-alte vorú lua numirea de *propozițiuni principale coordonate*.

2). O propozițiune este *coordonată* la alta, când nu se referă nicí la predicatú, nicí la vre-unulú din membrele altei propozițiuni, ca complinire; ci stă nedependinte, amplificándú sau márginindú sensulú ei.

Ca să putemú înțelege acésta, ne servimú de următorulú esemplu: *Sórele este făclia lumii, Dumneđeú l'a făcutú spre a însufleți natura*. Acésta frasă cuprinde dóuë propozițiuni principale, în care una este *principală absolută*, iar a dóua *principală coordonată*.

Analisándu-o đicemú: propozițiunea, «*Sórele este făclia lumii*», este propozițiune principală, pentru-cá conține în sine o idee principală și nu depinde de la o altă propozițiune în frasă; tot-o-datá este și *absolută*, fiind-cá vine în frasă mai înainte de cea-l-altă principală. Subiectulú ei este: substantivulú *Sórele*, simplu și necomplinitú, pentru-cá nu este determinatú prin nicí o đicere; predicatulú ei: «*este făclia*», esprimatú printr'unú verbú finitú dependinte în unire cu substantivulú *făclia*, și determinatú mai de aproape prin genitivulú *lumii* (ca atributú).

A dóua propozițiune: *Dumneđeú l'a făcutú spre a însufleți natura*. Acésta este o propos. totú principală, pentru-cá și ea conține în sine o idee principală și nu depinde de altă propozițiune; însă este coordonată la cea dintâi, pentru-cá stă în frasă nedependinte, amplificándú numai sensulú ei. Subiectulú ei este: subst *Dumneđeú*, simplu, pentru-cá esprimă numai o ființă, și necomplinitú, pentru-cá nu are nicí unú atributú; predicatulú este verbulú «*a făcutú*», predicativú, pentru-cá forméză singurulú

predicatul; complinită, pentru-că are de obiectă directă pe pronumele *îl*, legatū de-adreptulū cu dînsulū, și de obiectū indirectū pe infinitivul «*a însufleși*» legatū cu prepoziț. *spre*; acestū infinitivū, are și elū unū obiectū directū, pe substantivulū «*natura*».

SPECILE PROPOZIȚIUNILORŪ PRINCIPALE PRIN
COORDINATE ÎNTR'O FRASĂ.

Propozițiunile principale într'o frasă, după raportulū coordinativū logicū, potū fi de trei feluri: *principale-copulative*, *principale-adverbiale* și *principale-causale*.

Coordinațiunea saū reunirea lorū se face prin conjuncțiuni saū espresiuni coordinative (copulative, adversative, causale).

a) COORDINARE COPULATIVĂ DE PROPOZIȚIUNI PRINCIPALE ÎNTR'O FRASĂ

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Coordinarea propozițiunilorū copulative într'o frasă se pôte face saū prin conjuncțiunile copulative propriū dîse: precum: *și*, *și—și*, *încă*, *nicî—nicî*, *nu—numai*, *dar și*, *atătū*, *atătū—cătū*, etc. saū lăsândū afară conjuncțiunea se pune virgula; atunci dîcemū, că avemū o coordinare *copulativă pură*. Se mai pôte face și prin părțicele conjuncționale-improprii saū adverbe cu rolulū de conjuncțiuni-copulative, în acestū casū dîcemū, că avemū o coordinare *copulativă-ordinativă*. Ast-felū de espresiuni copulative-improprii sunt: *apoi*, *mai-întâiū*, *mai încolo*, *mai departe*, *după aceia*, *în fine*, *în urmă*, *parte—parte*, *pe de-o-parte* cu corelativulū seū: *pe-de-altă*, etc.

Esemples de coordinare copulativă.

Veniū, vĕdū, invinseī. Nicî Gheorghe n'a fostū la noi, nicî Vasile nu s'a dusū la țară. Și noi amū culesū pere și voi ați lucratū în grădină. Mihaiū Bravulū pe de o parte a învinsū pe Turcî, pe de alta a alergatū în contra Unguri-

lorū. Traianū *mai întâiu* bătū pe Daci, *apoi* prefăcū țara lorū în provincie romană, etc.

NOTA. Propozițiunile coordinate copulative câte-o-dată se reunescū fără conjuncțiunii, subînțelegându-se conjuncțiunea respectivă; în cazul acest-a dīcemū, că avemū o coordinare *asindetica*, și acesta se întâmplă, când narațiunea saū vorbīvea este mai vie.

Așa în esemplulū acest-a: Am fostū la tine, m'am uitatū în tōte camerele, n'am vĕdūtū pe nimene, m'am întorsū fără de rezultatū (aici se subînțelege conj. și între predicate .

Din contra, când propozițiunile cordinate într'o frasă sunt reunite prin conjuncțiunii esprese, atunci avemū o coordinare saū reunire *sindetica*. Așa în esemplulū acest-a: „Gheorghe scrie și Iōnū dōrme tōtă ziua“.

b). COORDINARE ADVERSATIVĂ DE PROPOZIȚIUNI PRINCIPALE ÎNTR'O FRASĂ.

Coordinarea *adversativă* într'o frasă se pōte face numai între două propozițiuni simple.

Conjuncțiunile saū espresiunile, carī reunescū propozițiunile *adversative* între ele sunt: *conjuncțiunile adversative proprii și conj. disjunctive*, vomū cita aici aceste conjuncțiuni și espresiuni: *ci, saū, dacă, însă iar, fie, totu-și, astfelū, saū--saū, aū—aū, ori—ori, cu tōte-aceste-a, la din contra*, etc.

Esempte de coordinare adversativă .

Nu este destulū numai a critica, *ci* trebuie a și lucra. Gheorghe te-a cređutū pe cuvīntū, *dar* tu trebuie să fii corectū în promisiunile tale. Mielulū este fīnța cea mai nevinovată; *din contră* lupulū este sĕra cea mai selbatică. Vladū Ţepeșū a făcutū fapte demne de numele sĕu; *cu tōte aceste* cruđimele lui nu trebuescū imitate. *Saū* vei pleca tu de aici, *saū* eū nu voiū mai vorbi cu tine! Toți arborii înflorescū, însă nu toți producū și fructe; etc. etc.

c). COORDINARE CAUSALĂ DE PROPOZIȚIUNI PRINCIPALE ÎNTR'O FRASĂ.

Coordinarea *causală* într'o frasă se face numai între două propozițiuni simple, ca și la coordinarea adversativă; ast-

felu că frasa ne presintă două propozițiuni simple reunite într-unu *totu*, avëndu ambele unu înțelesu logicu, de-sine stătătoru său principalu.

Coordinarea causală pôte fi: *causală* în sensu propriu, *conclusivă*, *finală* și *condițională*.

De unde urmază că o asemenea coordinare într'o frasă o putemu recunósce după conjunțiunile respective: *causale*, *conclusive*, *finale* și *condiționale*, cari reunescu aceste două propozițiuni într'unu totu sintacticu.

Iată conjunțiunile, cari coordinează atari *propozițiuni*: *căci*, *fînd-că*, (causale); *așa*, *așa-dară*, *ast-felü*, *prin-urmare*, *decî*, *de-aceia*, *pentru-aceia*, (conclusive); *ca*, *ca-să*, *pentru-ca*, *pentru-aceia*, *de-aceia*, (finale); *dacă* (condițională).

Esemples de coordinare causală.

Suflă unu vëndü rece, *căci* a plouatü cu pétră. Mâne nu venimü la școlă, *fînd-că*, e serbătore. Cum e mama, *așa* e și fata. Eü plecü la țară, *așa-dară* tu vei rămâne a-ca-să. Astăzi cerulü e seninü, *prin urmare* nu va ploua. Tu m'ai ținutü de rău fără cauză, *decî* ești unu răutaciosü. M'ai spusü unu neadeverü, *de-aceia* nu te voiü mai crede. Ți-am vorbitü dreptü, *pentru-aceia* nu te supera. Eü lucrezü neîncetatü, *ca* și tu să mă imitezî—*Ca să* nu fii sêracü, silesce-te a întrebuinta fie-care momentü alü vieței tale în activitate! Pentru-aceia mergü rău lucrurile la noi, *fînd-că* nu ne cunóschemü încă datoria. Dacă profesorulü ți-a datü o notă rea pentru nesciință, *de-aceia* nu trebuie să te superi.

II. FRASA SAŨ PROPOZIȚIUNILE UNITE PRIN SUBORDINAȚIUNE.

Precum prin propozițiunile principale exprimămü o cugetare, ast-felü se exprimă o cugetare și prin propozițiunile subordonate (secundare). Când reunimü propozițiunea secundară celei principale, dicemü, că avemü o frasă formată prin *subordinațiune*.

In fie-care frasă formată prin *subordinațiune* așa-dară, tre

bue să avem mai întâiu o *cugetare principală* (propozițiune principală), la care apoi se pot referi una sau mai multe propozițiuni (*cugetări*) *secundare*.

Deci propozițiunile secundare servesc pe lângă *principalele lor* ca nisce *întregiri, compliniri, obiecte* sau *determinări mai de-aprope* ale *cugetării*, exprimate în propozițiunea principală. Ele nu au un înțeles logic *de-sine*, ci stau tot-dea-una sub dependența (atârnuarea) propozițiunii principale.

De aici rezultă, că într'o frază formată prin subordinațiune putem avea atâtea feluri de propozițiuni secundare, pe câte sunt și complinirile unei *propozițiuni-simple dezvoltate*.

SPECIILE PROPOZIȚIUNILOR SUBORDINATE ÎNTR'O FRASĂ

Legătura sau unirea propozițiilor secundare sau subordonate într'o frază, se face de regulă prin *conjunțiuni subordinative*, prin pronume *relative*, prin *adverbe* sau alte părțile și expresiuni, luate cu înțelesul de *conjunțiuni subordinative*.

Prin urmare într'o frază, formată prin subordinațiune, putem avea: propozițiuni secundare sau subordonate *atributive, obiective-drepte, obiective-nedrepte, subordonate-subiective, subordonate circumstanțiale: de loc, de timp, de mod, de cauză*.

1. SUBORDINATA ATRIBUTIVĂ.

Când propozițiunea secundară dintr'o frază, se referă la un substantiv óre-care din propozițiunea principală, sub formă de *atribut*, această propozițiune se numește propozițiune *subordinată atributivă*.

Legătura ei, față cu principala respectivă, se face:

a). Prin *pronumele relative: care, cine*, când antecedentele acestora va fi un substantiv sau pronume, prin care arătăm obiecte determinate. De exemplu: copilul, *care învață*, scie, (aici propozițiunea «*care învață*», este un atribut al substantivului *copilul*, deci: subordonată atributivă).

Totü asemenea în frasa acésta : Tu, *care* îmi ești frate, trebuie să mă iubesci.

b). Prin conjuncțiunile : *că, dacă, ca*, etc. și atunci subordinata se referă tot-dea-una la unü substantivü abstractü, de es. Speranța, *că* voiü reuși la esamenü, îmi dä putere la studiü; Ideia, *că* nu ne vomü revedé curêndü, mă întristéză; Indoiéla, *dacă* voiü reuși saü nu, mă nelinistesce, etc.

c). Prin adverbele *corelative-relative*: *undc, când, cum, atunci*, dacă subordinata va avé unü antecedente, ce arată *loculü, timpulü* saü *modulü*, de esemplu: Cunósceți voi copii *grădina, unde* v'ați jucatü ieri?

Amice, adu-ți aminte de momentulü, *când* te-am scapatü de o nenorocire!

Părinții mei se îndoiaü *de chipulü, cum* voiü răspunde la esamenulü generalü, etc.

2). SUBORDINATA OBIECTIVĂ.

Proposițiunile subordonate obiective sunt nisce propozițiuni secundare, cari complinescö sensulü unü verbü saü predicatü alü propozițiunii principale, și ast-felü servescö de obiecte la predicatele propozițiunilorü, de care depindü, întocmai ca și obiectele *propriü-șise*, într'o propozițiune simplă desvoltată.

De unde șicemü, că propozițiunile subordonate obiective, ca și complinirile obiective, potü fi de două feluri: *obiective drepte* și *obiective nedrepte*.

a). Când predicatulü propozițiunii principale, de care depinde subordinata respectivă, va fi exprimatü printr'unü verbü transitivü, atunci *subordinata obiectivü* se numesce *dréptă*, și se légă cu principala ei respectivă, de regulă, prin conjuncțiunile subordonative, *că, ca-să, cum, dacă*, și altele.

De es. Eü nu credeam, că tu vei veni astăđi la noi. —

Cosmografia ne spune, că luna este unü satelitü alü pământulü.

Plóia face, ca să créscă plantele și să înfloréscă pomii.

Tótă lumea scie, că Româniü aü unü regatü puternicü la Dunăre.

Profesorul nu dorește, ca școlarii săi să iese cetățeni ne folositori patriei. — Așu vré să știu, unde este Iónu și când vine? etc. etc.

b). Când predicatul propozițiunii principale va fi exprimat prin vorbe de acele sau expresiuni, cari cer un *obiectū nedreptū*, atunci propozițiunea subordonată ia numirea de *obiectivă nedreptă*.

De exemplu: Eū sum convinsū, *că tu te silești*, aici propoziț. subordonată e obiectivă nedreptă, servind de obiectū nedreptū la predicatul principal *«eū sum convinsū»*; (căci dacă am abrevia secunda, am avé: «Eū sum convinsū *de silința ta*; prin urmare această prescurtare sau reducere servește ca un obiectū nedreptū la predic. *sum convinsū*»).

Totū asemenea și în frazele aceste :

«Mă temū, că astăzi nu va ploua.—Nu mă așteptam, că tu să nu mă cunoști.—M'am convinsū, că-mi ești sincerū amicū.

Unū școlarū (școlitorū) nu se plânge, că n'a avut timpū să-și prepare lecțiunile.

M'am informatū, că cu trenul de astăzi sosesc regimentul al 12 de dorobanți.

3). SUBORDINATA SUBIECTIVĂ.

Când *propozițiunea subordonată* va înlocui pe subiectul propozițiunii principale, atunci o numim *subordinată subiectivă*.

Acésta se întâmplă de regulă atunci, când predicatul propozițiunii principale, de care depinde subordonata, va fi exprimat printr'o *espresiune unipersonală*, sau când subiectul gramatical al propozițiunii principale nu este hotărît; atunci urmază de la sine, că subordonata va reprezenta pe subiectul propozițiunii respective și fraza astfel va fi redusă la o propozițiune *simplă amplificată*, în care subiectul va fi însăși subordonata (întregă luată), iar predicatul va fi acela al principalei.

Următoarele exemple ne clarifică această regulă :

Este folositorū pentru unū școlarū, ca să se scôle de

diminătă. Este constatată, că pământul se învârtese împrejurul sôrelui.—

Stă în caracterul unui omă onestă, ca tot-dea-una să spună adevărul.—Nu se cuvine ca să ne batemă jocă de semenii noștri.—Se crede, că anulă acesta nu va fi multă grăă.—Se aude, că vină soldații din Dobrogea.—Nu mi-se pare, că ar fi vre-o speranță de capulă tăă. — Se cuvine, ca să respectămă pe părinții noștri, pe profesorii noștri și pe toți măi marii noștri.

4. SUBORDINATA ADVERBIALĂ (CIRCUMSTANȚIALĂ).

Când într'o frasă formată prin *subordinațiune*, se exprimă în *subordinată* o circumstanță óre-care saă o determinare măi de-aprópe a înțelesului propozițiunei principale, înlocuindă o complinire adverbială, atunci dicemă, că avemă în acea frasă o determinare adverbială, representată prin o propozițiune *subordinată adverbială* saă *circumstanțială*.

De aici resultă, că propozițiunile subordonate adverbiale într'o *frasă* au tocmai acelu rolă, pe care îlă au complinirile adverbiale saă circumstanțiale într'o propozițiune simplă desvoltată.

Prin urmare, dacă complinirile circumstanțiale saă adverbiale, după cum am văădută, sunt de patru speciă, urméză de sine, că și propozițiunile subordonate adverbiale voră fi totă de patru speciă, după cum sunt și *adverbele*, adecă: *subordonate-adverbiale de locă, de modă, de timpă și de causă*.

Propozițiunile subordonate adverbiale, după înțelesulă loră logică, se légă de principala respectivă, prin conjunțiunii subordinative și prin adverbe cu rolulă de conjunțiunii.

a). SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE LOCĂ.

Când prin propozițiunea subordinată arătămă *loculă*, unde se întâmplă cele exprimate prin verbulă propozițiunii principale, atunci avemă o *propozițiune subordinată adverbială de locă*. Atari propozițiunii se légă de principalele loră respective prin adverbele de locă *relative*: *unde, pre unde, de unde*, cărora în propozițiunea principală le răspundă ad-

verbele de loc *demonstrative*: *acolo, pe-acolo, de-acolo*, (esprese sau subînțelese). De-unde observăm, că în o asemenea frază subordinată adverbială stă în *corelațiune* (în strînsă legătură) cu principala ei respectivă.

D. e. «Unde sunt mulți, puterea crește; (înaintea principalei se subînțelege adverbul corelativ demonstr. *acolo*).

De unde nu este, de acolo nu putem lua nimic.

Mergi (acolo), *unde* te chiamă patria!—Mama caută pâinea, unde a pus'o.—Gheorghe a plecat, unde spuse ieri.

Pe-unde a plouat, s'a făcut un grâu minunat.

Orî în-cotro ne uităm, nu vedem de cât nenorociri.

b). SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE TIMPŪ.

Când prin subordinată se determină înțelesul principalei așa, ca să arate timpul, în care se întâmplă sau cât durează aceia ce se țice prin principală, atunci țicem, că avem o *propozițiune subordinată adverbială de timpŭ*.

În privința timpului, când se întâmplă cele exprimate prin propozițiunea subordinată, față cu timpul din principală este de observat:

1). Cele exprimate prin propozițiunea secundară se întâmplă de-odată, în același timpŭ, cu cele exprimate în principală; atunci secundara se lîgă de principală prin adverbele de timpŭ: *când, pe când, până când, câtŭ timpŭ*, etc. luate ca conjuncțiuni, iar în propozițiunea principală le corespund corelativele de timpŭ: *atunci, pe atunci, până atunci*, etc. exprimate sau subînțelese; de es. Eă în-vîțam, *pe când* ce-i-alti se jucau.—M'am bucurat din suflet, *când* te-am vîțut însănătoșat.—Noi ascultăm cu multă atențiune, *când* ne esplică profesorul.

2). Secundara pôte să arate, că cele exprimate prin ea s'aŭ întâmplat înaintea celor exprimate prin propozițiunea principală; atunci ea se lîgă de principală prin adverbele: *după-ce, îndată-ce, de când*, etc.

Esemples: Noi amŭ întratŭ astăđi în clasă *după-ce* a sunatŭ óra.—*După-ce* se desprimăvîrîză, începŭ a încolți plantele.—*După-ce* amŭ vizitatŭ museulŭ, amŭ plecatŭ acasă.—*Îndată-ce* amŭ terminatŭ teme de scrisŭ, profesorul a

eșită din clasă.—*De când* a muritū frate-meū, întrēga nōstrā familie nu se mai pōte consola, etc.

3). Cānd secundara arată, că cele exprimate printr'insa s'au întâmplatū după cele exprimate prin propozițiunea principală, atunci ea se lēgă de principală prin espresiu-nile conjuncțiionale: *mai-înainte de, până a nu*, etc. de es. Gheorghe a plecatū, *mai înainte de* a fi mâncatū ceva.—Eū am întratū în clasă, *până a nu* începe să întrebe profesorulū, etc.

c). SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE MODŪ.

Subordinata, care determină *modulū*, *cum* se întâmplă cele exprimate prin propozițiunea principală, se numesce *adverbială de modū*, și pōte arata:

1). Că circumstanțele, exprimate prin ea, se asemēnă celorū exprimate în propozițiunea principală, și atunci se introduce pe lângă propozițiunea principală cu adverbele: *cum, pre-cum, după-cum*, luate în sensū conjuncționalū; d. e. Cum vei învăța, așa vei fi răsplătitū—Eu ți-am povestitū faptele, *după-cum* s'au petrecutū.

2). Arătāndū, că ideile exprimate prin propozițiunea secundară sunt nisce *efecte (urmări)* ale acelorū din propozițiunea principală; în acestū casū subordinata adverbială formēză cu principală sa o corelațiune, și e legată de ea prin adverbulū corelativū relativū *încâtū*, căruī-a în principală îi răspunde adverbulū *corelativū demonstrativū*: *atātū*, d. e. Astăđi a ploatū *atātū* de multū, *încātū* a inundatū tōtă piața. Elū strigă *atātū* de tare, *încātū* te asurđesce.

3). In fine, *subordinata adverbială de modū* mai arată, că cele ce se exprimă printr'insa sunt comparate cu cele exprimate în propozițiunea principală, și legătura subordonatei cu principală respectivă se face prin adverbulū de modū *relativū*: *cu câtū*, căruī-a în principală îi răspunde adverbulū-modalū demonstrativū: *cu atātū*. D. e. *Cu-cātū* ești mai învățatū, *cu atāt-a* trebuie să fii mai modestū.

Iată părțilelele saū espresiu-nile cele mai întrebuințate, cu cari se introducū subordonatele adverbiale de modū pe lângă pncipalele lorū respective:

Cum, precum, după-cum, ca-și-cum, ca-și-când, câtă, decâtă, în-cătă, cu-cătă, ca, de cum, pe-cătă, întru-cătă, etc., căror-a le răspundă în principală adverbele respective *de modă demonstrative*, precum: *ast-felă așa, atătă, atăt-a, cu-cătă, etc.* exprimate sau subînțelese (vedă adverbele corelative în partea etimologică).

Esempie: Eu mă voiă purta, *cum* s'a purtată și frate-meă.— Tu ai răspunsă mai bine, *decătă* credeam.— Gheorghe lucră la grădina publică cu așa zelă, *ca-și-cum* ar fi o moșie a sa proprie.— *Cu-cătă* óstea română se apropiă mai tare, *cu-atătă* Turciă tremuraă mai multă de spaimă. Gheorghe este atătă de leneșă, *încătă* nu are păreche. Astă-nópte a fostă atătă de frigă, *încătă* a înghiețată verdețurile prin grădină.

b). SUBORDINATA ADVERBIALĂ DE CAUSĂ.

Când prin propozițiunea subordinată adverbială se determină *causa*, *pentru-care* sau *pentru-ce* se întâmplă cele exprimate în propozițiunea principală, șicemă, că subordinata este *causală*, și se introduce pe-lângă principală respectivă prin adverbe sau expresiuni adverbiale de cauză, luate în sensă conjuncțională. Prin urmare propozițiunea adverbială *de cauză*, după felulă particuleloră introducătore pôte fi :

1). *Conclusivă*, legată de principală respectivă prin *particulele conclusive*: *de-aceia, pentru-aceia, încătă, așa-încătă, etc.* De exemplu: M'a ploată astăđi tóta șiuă, *încătă* am ricită fórte rău.—Nu mai am trebuință de tine, *de-aceia*, du-te a-casă.—Ți-am spusă ună adevără, *pentru-aceia* nu te supăra.

2). *Subordinată causală de scopă (finală)* arătândă scopulă, pentru care se întâmplă, cele-ce se exprimă în propozițiunea principală; și se unescă cu principală prin conjuncțiunile finale: *ca-să, pentru-ca-să, spre-a, etc.* d. e. Gheorghe a plecată la pădure, *ca să* aducă lemne.—Amă fostă la Prută, *ca să* ne scăldămă.—Fă bine în tóte șilele vieței tale, *pentru-ca* să-ți fie conștiința împăcată.—Cugetă cu maturitate, *pentru-a* ți-se șice, că ești omă cu minte.—Pórtă-te bine, *pentru-a* nu fi silită să te pedepsescă.

3). *Condiționată*, când arătămă condițiunea, în care se a-

flăc le exprimate prin principala respectivă. Conjunctiunile, prin cari se unesc subordonatele condiționale în sensu circumstanțialu sunt: *de, dacă, de-cum va, când*, d. e. Voiu veni mâne la tine, *dacă* voiu dispune de timpü.—Vasile nu cădea la examenü, *dacă* repeta mai seriosü materiile de studiü;—Frate-meü nu muria, *dacă* asculta de medicü.—Voiu răspunde förte bine, *de* më va întreba profesorulü.—*De-cumva* vei simți trebuință neapărată, eu sum gata a te servi cu orîși-ce.

4). *Concesivă*, când arată o îngăduire sau concesiune a celorü exprimate prin propozițiunea principală respectivă; propozițiunile concesive se întrodücü pe lângă principalele respective prin următorele conjunctiunii concesive: *de-și, cu-töte-că, bine-că, măcar-că, orî-cätü, orî-cum, chiar-când*, etc., căroră în propozițiunea principală le răspunde conjunctiunea corelativă: *totu-și*, espresă sau subînțelesă.

De esemplu: *Cu-töte-că* era apa repede, eü am esitü prin notü fără a më osteni.—*Orî-cätü* de răü ar fi Ștefanü, nu póte să fie inimiculü nimënuia.—*Cu-töte-că* mî-ai promisü a-mi scrie, totu-și eü nu am primitü nici o epistolă din parte-ți.—Pămëntulü se învêrtesce pe lângă sóre, *de-și* nouë ni se pare contrarulü.—*Chiar-când* ni s'ar întâmpla vre-o nenorocire, noi nu trebuie să perdemü speranța într'unü viitorü mai fericitü.

PROPOZIȚIUNI SUBORDINATE, NUMITE INCIDENTE.

Propozițiunile incidente sunt totü propozițiuni subordonate, cu deosebire atributive, dar se đicü ast-felü, pentru-că sunt închise sau intercalate între membrele altei propozițiuni, adăugându-se la vre-una din părțile ei, spre a-i completa înțelesulü.

Propos. incidentă este de trei specii: *incidentă determinativă, incidentă explicativă și incidentă circumstanțială*.

1) *Propozițiunea incidentă determinativă* este atunci, când se adauge la vre-una din părțile altei propozițiuni principale, spre a-i determina înțelesulü, cu scopü ca să o facă să represinte o idee mai puținü generală, de câtü aceia ce represinta, când se lua în tötă întinderea, și în calitatea

acésta nu pôte să lipséscă din frasă, fără a se strica înțelesul propozițiunii principale.

De exemplu: *Copilul, care respectă pe părinții săi, este bine-cuvîntat de Dumnezeu.* În această frasă propozițiunea: «*care respectă pe părinții săi*», este incidentă determinativă, pentru-că însoțind pre subiectul *copilul*, îi determină înțelesul, dîcîndu: că numai ace'le copil, care respectă pe părinții săi, *va fi bine-cuvîntat de Dumnezeu*, iar nu oricare; de unde vedem: că dacă ar lipsi această incidentă din frasă, și am dîce numai: «*Copilul este bine-cuvîntat de Dumnezeu*, ne-ar da un înțeles necomplet.

2). *Propozițiunea incidentă explicativă* este aceea, care se adaugă la vre-una din părțile altei propozițiunii principale, spre a-i explica înțelesul, și prin această înțelesul unei atare propozițiunii primesce niște deslușiri, ce nu le cere de neapărat; de unde urmază, că o incidentă explicativă pôte lipsi din frasă, fără a se strica sau schimba înțelesul ei. Așa în exemplul următor: *Acești copii, cari trecură pe dinaintea noastră, sunt scolarî.*

Aici propozițiunea incidentă explicativă este: *cari trecură*, etc., căci însoțind pre subiectul: *acești copii*, îi explică înțelesul prin niște deslușiri, cari nu-i sunt de neapărată trebuință; de unde urmază, că propozițiunea cea dințaiu pôte da un înțeles deplin și fără ajutorul acestei incidente.

NOTA 1. Propozițiunile incidente explicative într'o frasă trebuiesc puse tot-dea-una între două virgule, d. e. școlarul acesta, care vine la noi, se chiamă Iónu.

NOTA 2. Atât incidentele determinative, cât și cele explicative într'o frasă, se lîgă cu pronumele relativ: *care* și *ce*, sau prin următoarele conjuncțiuni sau locuțiuni conjuncționale: *ca*, *ca-să*, *să*, *că*, *pentru-că*, *cu toate-că*, *căci*, *dacă*, *cum*, *de-cât*, *pre-cât*, *incât*, etc.

3). *Propozițiunea incidentă circumstanțială* sau adverbială numimă cea propozițiune, care modifică nu numai o parte a propozițiunii, de care depinde, ci chiar pe întreaga propozițiune, completându-i înțelesul, prin arătarea unor circumstanțe de timp, de loc, de mod; și o putem recunoște după următoarele adverbe, cu cari se lîgă de

propozițiunea principală, pr. *când*, *până-când*, *de-când*, *unde*, *de-unde*, *până-unde*, *după-ce*, etc.

De exemplu: *Ună oă, când e a-mână, face mai multă decâtă ună boă în perspectivă.*

În această frază incidenta circumstanțială este: *când e a-mână*; totu asemenea și în fraza următoare: *Intr'ună stată, unde toți cetățenii ară fi onești, nu ară mai trebui legi.* Aici incidenta circumst. este: «*unde toți cetățenii*», etc., pentru-că modifică nu numai pe subiectul propozițiunii, de care depinde, ci chiar pe întreaga propos. arătându o circumstanță de locu.

NOTA. Când o frază va cuprinde mai multe propozițiuni incidente, cari depindă tot-dea-una de aceeași propozițiune, atunci iaă și ele numirea de propozițiuni incidente coordonate între sine: de es. *de timpă*, care tot-dea-una se schimbă, care fuge și care nu se mai reîntorce, *trebue să profitămă.*

În această frază, propozițiunile: *care se schimbă*, *care fuge* și *care nu se mai reîntorce* sunt propozițiuni incidente coordonate între ele; pentru-că toate staă sub aceea-și dependență.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CAPIT. IV.

ABREVIAREA SAŨ PRESCURTAREA PROPOZIȚIUNILORŨ SECUNDARE SAŨ SUBORDINATE.

De ore-ce propozițiunile secundare, cari servescă pentru a complini saă a determina înțelesulă celoră exprimate în propozițiunea principală dintr'o frază, se nască din părțile secundare ale propozițiunii simple-amplificate, de aceea, într'o frază, *cele mai multe propozițiuni subordonate* se potă reduce, prescurta saă deriva; ast-felă dintr'o frază câștigămă o *propozițiune simplă-amplificată* saă dezvoltată.

Prin urmare mai tôte speciile de propozițiuni subordonate, despre cari am tratatū mai susū, se potă abrevia (a-fară de subordonatele circumstanțiale de *modū* și de *locū*, cari nu suferū abreviare), îndată-ce *verbulă predicativă* ală subordonatei respective își pierde forma sa de predicatū, trecându de la modulă personală saă finitū, în care se va afla, la unulă din modurile nepersonale saă nefinite (adecă

devenindü predicatulü subordinateï: unü *infinitivü*, *participiü*, *gerundiü*, *substantivü-verbalü*, *aposițiune*).

În acéstă împrejurare trebuie să observămü, că propozițiunile subordonate, ast-felü *scurtate* sau *abreviate*, vorü ține tot-dea-una loculü între propozițiunile subordonate și între părțile secundare ale propozițiunii-amplificate.

În modulü arătatü așa-darä putemü abrevia o *subordinatä atributivä*, de exemplu: din frasa: «Școlarulü cautä cartea, pe care a *perdut-o*», *abreviatä*: Școlarulü cautä cartea *perdutä*.

O *subordinatä obiectivä-dreptä*; din frasa: Am vędütü pe Gheorghe, *cä învață cu multä silință*; *abreviatä*: «Am vędütü pe Gheorghe *învețändü cu multä silință*.

O *subordinatä obiectivä-neдрeptä*; din frasa: M'am întristatü, *cä Iónü a cădütü la patü*; *abreviatä*: M'am întristatü *de căderea lui Iónü la patü*.

O *subordinatä subiectivä*; de exemplu din frasa: «S'a constatatü de Europa întręgä, *cä Româniü s'aü luptatü vitejesce la Grivița*; *abreviatä*: «S'a constatatü de Europa întręgä *lupta vitejescä a Românilorü la Grivița*.

O *subordinatä circumstanțialä de timpü*; de exemplu din frasa: După-ce abdică Alesandru Iónü Cuza, la anulü 1866, Româniü aü alesü *Domnü* pe Carol I de Hohenzollern; *abreviatä*: «*Abdicändü* (sau *după abdicarea lui*) Alesandru Iónü Cuza, la anulü 1866, Româniü aü alesü *Domnü* pe Carol I de Hohenzollern».

O *subordinatä circumstanțialä de causä*: de exemplu din frasa: «Fiind-cä am întârđiatü prea multü la școlä, nu am putütü întâlni pe frate-meü la plecare; *abreviatä*: *Întârđiindü prea multü la școlä*, nu am putütü întâlni pe frate-meü la plecare».

Spre o mai mare deslușire, pentru abrevierea propozițiunilorü secundare într'o frasă, ne servimü de următórele *regule*, pentru fie-care specie de propozițiunii, arătate mai susü.

1. ABREVIAREA SUBORDINATELORŢ ATRIBUTIVE.

La abrevierea saŭ prescurtareaŭ propoziŭiunilorŭ atributive avemŭ de observatŭ trei casuri:

a). Cŕnd *numele predicativŭ* alŭ subordonatei va fi esprimatŭ printr'unŭ substantivŭ, atunci lŕsamŭ afarŭ mai ŕntŕiŭ pe relativulŭ *care* saŭ *ce*, mai lŕsamŭ ŝi pe verbulŭ dependinte *a fi*; iar pe numele predicativŭ (substantivŭ), dinpreunŕ cu atributele sale eventuale, ilŭ facemŭ *aposiŭiune* la partea propoziŭiunii principale, la care se raportase relativulŭ omisŭ, punŕndu-lŭ ŕntre dŕuŕ virgule, ŕnaintea cŕruia putemŭ pune ŝi expresiunile ŕntroducŕtoare: «*ca, ŕn calitate de, fiindŭ*».

E S E M P L E :

*Frasŕ cu subordonatŕ
atributivŕ.*

Cirŭ, care a fostŭ fundatorulŭ imperiuluiŭ Persicŭ. fŭ ucisŭ miŝelesce de o femeie.

Buŝilŕ, care a fostŭ unŭ bravŭ cŕpitanŭ de dorobanŝi, a muritŭ sub ŕntŕriturile Griviŝei.

Acera saŭ pajura, care este regina paserilorŭ, trŕiesce prin munŝii cei mai ŕnalŝi ŝi stŕncŕoŝi.

Boulŭ, care este unŭ animalŭ domesticŭ, ne face cele mai mari serviiŝi.

*Prescurtatŕ saŭ redusŕ la o
propo. simplŕ-amplificatŕ.*

Cirŭ, fondatorulŭ imperiuluiŭ Persicŭ, fŭ ucisŭ miŝelesce de o femeie.

Buŝilŕ, unŭ bravŭ cŕpitanŭ de borobanŝi, (saŭ: ca bravŭ cŕpitanŭ de dorobanŝi, saŭ, fiindŭ unŭ bravŭ cŕpitanŭ de dorobanŝi), a muritŭ sub ŕntŕriturile Griviŝei.

Acera, regina paserilorŭ, trŕiesce prin munŝii cei mai ŕnalŝi ŝi stŕncŕoŝi.

Boulŭ, unŭ animalŭ domesticŭ, ne face cele mai mari serviiŝi.

b). Cŕnd numele predicativŭ, din propoziŭiunea atributivŕ, va fi esprimatŕ printr'unŭ adiectivŭ saŭ participiŭ, atunci lŕsamŭ afarŭ relativulŭ ŕmpreunŕ cu verbulŭ dependinte

din subordonată; iar numele predicativă ală subordonate devine atribută la antecedentele relativului omisă, concordându cu subiectulă sau substantivulă respectivă, din pozițiunea principală, în genă, numără și casă.

E S E M P L E :

*Frasă cu subordonată
atributivă,*

Eu am perdută cartea, care
era cumpărată de frate-meă.

Mihaiă Bravulă, care a fostă
tradată de Basta, fū ucisă
prin surprindere.

*Prescurtată saă redusă la
o propos. simplă amplificată.*

Eu am perdută cartea,
cumpărată de frate-meă.

Mihaiă Bravulă, tradată de
Basta, fū ucisă prin sur-
prindere.

c). Când predicatulă pozițiunei subordonate atributive va fi esprimată printr'ună verbă predicativă saă verbă ne-dependente (care singură pôte forma predicatū), atunci procedămă ca mai susă, lăsândă afară pronumele relativă din fruntea secundarei; iar din verbulă predicativă ală subordonatei formămă ună adiectivă verbală, pe care apoi îl concordămă cu substantivulă, la care se rapórtă, din pozițiunea principală, în genă, numără și casă.

E S E M P L E :

*Frasă cu subordonată
atributivă.*

Scolariă, cari se voră afla
nóptea pe strade, se voră
pedepsi aspru.

Bărbațiă, cari lucrăză pen-
tru binele publică, sunt res-
pectați și iubiți de poporă.

Pomulă, care s'a uscată, se
taie.

Curierulă, care a sosită ađi-
diminătă, mī-a adusă o scire
plăcută de-la părințiă mei.

*Prescurtată saă redusă la o
propos. simplă amplificată.*

Scolariă, aflători nóptea pe
strade, se voră pedepsi
aspru.

Bărbațiă, lucrători pentru
binele publică, sunt respec-
tați și iubiți de poporă.

Pomulă uscată se taie.

Curierulă, sosită ađi-dimi-
nătă, mi-a adusă o scire
plăcută de-la părințiă mei.

2) ABREVIAREA SAŢI PRESCURTAREA PROPOZIŢIUNILORŶ SUBORDINATE OBIECTIVE (DREPTE ŢI NEDREPTE).

ScimŶ, cŶ propoziŢiunile subordonate *obiective drepte Ţi nedrepte* se unescŶ de propoziŢiunile lorŶ respective prin conjucŢiunile subordonative *ca-sŶ, cŶ,* etc.

Ca-sŶ prescurtŶmŶ nisce atarŶ propoziŢiuni trebuie sŶ observŶmŶ urmŶtoarele regule:

a). Numai acele propoziŢiuni obiective se potŶ abrevia, ale cŶrorŶ subiecte vorŶ fi exprimate sau subînŢelese Ŷn predicatulŶ respectivŶ, sau cŶnd subiectulŶ propoziŢiunii subordonate obiective reiese uŶorŶ sau se subînŢelege din conŢinutulŶ propoziŢiunii principale.

b). CŶnd predicatulŶ propoziŢiunii principale, de care atŶrnŶ subordonata obiectivŶ, va fi exprimatŶ printr'unŶ verbŶ care ŶnseamnŶzŶ: *«rugare, cerere, stŶruire, pretinde-re, poruncire, sperare, Ŷnfruntare, afirmare, asigurare Ţi altele de felulŶ acestora.*

Iar prescurtarea se face ast-felŶ: lŶsŶmŶ afarŶ mai ŶntŶiŶ conjuncŢ. *ca-sŶ* sau *cŶ*, din fruntea secundareŶ, Ţi predicatulŶ propoziŢiunii secundare de la modulŶ finitŶ sau personalŶ ŶlŶ trecemŶ la modulŶ infinitivŶ (apocopatŶ) punŶndu-Ŷ Ŷnainte prepoziŢiunea *de*, sau facemŶ din verbulŶ predicativŶ unŶ *substantivŶ verbalŶ*, care Ŷn propoziŢiunile abreviate obiective drepte este Ŷn cazulŶ acusativului, Ţi se considerŶ de *obiectŶ dreptŶ* alŶ predicatuluiŶ propoziŢiunii principale; iar Ŷn propoziŢiunile abreviate *obiective nedrepte*, acestŶ *substantivŶ verbalŶ* va primi Ŷnainte sa prepoziŢiunea *de*, servindŶ ca *obiectŶ nedreptŶ* alŶ predicatuluiŶ din propoziŢiunea principalŶ. AŶa de exemplu din fra-sa acŶsta: *«EŶ sperŶ, cŶ astŶdŶ se va face unŶ timpŶ frŶmosŶ,* (obiectivŶ drŶptŶ); abreviatŶ va fi: *«EŶ sperŶ a se face unŶ timpŶ frumosŶ astŶdŶ».*

Sau Ŷn acŶsta: *EŶ dorescŶ, ca voi sŶ fiŢi fericiŢi* (obiectivŶ drŶptŶ); abreviatŶ va fi: *EŶ dorescŶ fericirea vŶstrŶ,* (aicŶ din numele predicativŶ *«fericiŢ»*, alŶ propoziŢiunii obiective, am formatŶ unŶ substantivŶ verbalŶ *«fericirea»*, servindŶ de obiectŶ directŶ la predicatulŶ *dorescŶ* din propos. principalŶ).

Iar din frasa acésta: «Am aflată, că vecinulă nostru a murită (obiectivă nedréptă); abreviată va fi: «Am aflată *de mórtea vecinulă nostru*, (aici observămă, că predicatulă său verbulă subordonatei a devenită *substantivă verbală* cu prepozițiunea *de* înainte, servindă de *obiectă nedréptă* la predicatulă *am aflată* ală principalei, iar subiectulă secundarei abreviate: «*vecinulă nostru*», a devenită atribută ală substantivului verbală «*mórtea*», ca o determinare *mai de-aprópe* ală aceluia).

E S E M P L E:

Frase neprescurtate cu propozițiuni subordonate obiective drepte și nedrepte.

Te-am postită ca să mergi cu mine.

L'-am zărită, că venia spre mine.

Domițiană ordonă ca să se strice podulă de preste Dunăre.

Mi-e témă, că voiă muri.

Mi-s'a dată de scire, că s'a perdută bătălia.

Mă bucură, că ești să rătosă.

Prescurtate saă reluse la propozițiuni simple amplificate.

Te-am postită a merge cu mine.

L'-am zărită venindă (saă a veni) spre mine.

Domițiană ordonă a se strica podulă de preste Dunăre.

Mi-e témă de mórte.

Mi-s'a dată de scire de (saă despre) perderea bătăliei.

Mă bucură de sănătatea ta

3). ABREVIAREA PROPOZIȚIUNILORŪ SUBORDINATE SUBIECTIVE.

Propozițiunile subordonate subiective, cari de regulă se întroducă pe lângă principalele loră prin conjunțiunea *că*, numai atunci se potă abrevia, când subiectulă subordonatei este *comună* cu subiectulă principalei, saă chiar și atunci, când lipsindă saă subînțelegându-se subiectulă în propozițiunea secundară, predicatulă ei exprimă *mai multă*

o lucrare sau stare generală (nehotărîtă). În cazul acesta procedăm ast-fel:

Omitem conjuncțiunea *că* din subordonată, iar pe predicat sau verbul ei îl trecem la *infinitiv* (apocopat) cu prepozițiunea *de* înainte, sau formăm din verbul predicativ al subordonatei *un substantiv verbal*, care în consecință va deveni subiectul gramatical în propozițiunea abreviată.

E S E M P L E :

Frase cu propozițiunii subordonate subiective.

Este constatât de știință, că pământul se învârtesc împrejurul soarelui.

Îmi pare bine, că te vedu sănătosu.

Este rușine pentru un om bine-crescutu, ca să înjure și să mințescă.

Nu șede bine ca să rîdem de cei neputincioși; etc.

Abreviate sau reduse la propozițiunii simple amplificate

Învîrtirea pământului împrejurul soarelui este constatată de știință.

Îmi pare bine a te vede sănătosu.

Este rușine pentru un om bine-crescutu a înjura și a minți.

Nu șede bine a rîde de cei neputincioși; etc.

OBSERVAȚIUNE. Regulele, pe cari le-am observat la abrevierea sau prescurtarea *propozițiunilor subordonate atributive*, trebuie să le observăm întocmai și la abrevierea *subordonatelor adverbiale* (circumstanțiale) *de timp* și *de cauză*; căci subordonatele adverbiale *de mod* și *de loc*, nici-o dată nu se pot abrevia, nepermițîndu usul vorbirii și al limbii noastre.

ESEMPLU DE FRASE CE CONTINŢU PROPOZIȚIUNI ADVERBIALE DE TIMP ȘI DE CAUZĂ, FAȚĂ CU PROPOZIȚIUNI REDUSE SAU ABREVIATE DE ACESTĂ SPECIE.

Frasă neabreviată.

După-ce se făcu pacea dela San-Stefano, România s'a proclamat de Regat.

Redusă sau abreviată.

Făcîndu-se pacea de la San-Stefano, (sau după facerea păcii), România s'a proclamat de Regat.

Frasă neabreviată.

Pe-când eşiam din şcolă, m'a muşcatu unu câne.

După-ce cădû Napoleon alû III, Franţa se prefacû în republică.

Fiind-că Vasile nu scie lecţiunile, n'a venitû astăđi la şcolă.

Iónû a rămasû repetentû, fiind-că n'a învăţatû nimicû totû anulû.

Redusă saũ abreviată.

Eşindû din şcolă, m'a muşcatû unu câne.

Căđendû Nap. III, Franţa se prefacû în republică.

Nesciindû V. lecţiunile, n'a venitû astăđi la şcolă.

Iónû a rămasû repetentû, neînvăţandû nimicû totû anulû.

CAPIT. V.

TRANSFORMAREA PROPOZIȚIUNILORŪ PRINCIPALE IN SECUNDARE, ŞI A CELORŪ SECUNDARE IN PRINCIPALE.

1). Când reunimû *douë cugetări principale* sau *douë propoziţiuni principale* într'unû totû, prin *conjunctiuni coordinative*, exprimate sau subînţelese, đicemû că avemû o *frasă* formată prin *coordinaţiune*, cu alte vorbe: *coordinămû* cugetările năstre, în formă nedependentă unele de altele: de exemplu: «*apa trece, petrite rêmânû*», legătura conjuncţională subînţelêsă, sau: «*apa trece, iar petrite rêmânû*», (legătura conjuncţională espresă).

2). Când adaugemû o *cugetare principală* sau o *propoziţiune principală* la altă *cugetare*, care de-sine nu are unû înţelesû deplinû, ci serveşte pe lângă *cugetarea principală* numai de *complînire* sau *determinare* mai de-aprópe acelei *cugetări*, đicemû că avemû o *frasă* formată prin *subordinaţiune*; cu alte vorbe *subordinămû* *cugetarea* adausă în formă dependentă (atárnată) de *cugetarea principală*, şi legătura acêsta, între atari *cugetări*, o facemû prin *conjunctiuni subordinative*, (esprese sau subînţelese). De exemplu: Proverbulû đice: «*că apa trece, petrite rêmânû*».

De unde urméză, că rostirea unei *cugetări* într'o *frasă*, deinde de la modulû cum voesce vorbitorulû sau scriito-

rulă; elă își pôte exprima cugetarea sa în frase compuse: când printr'o propozițiune *principală*, când prin propozițiune *secundară* sau *subordinată*, după plăcere.

De-aici rezultă apoi, că o *propozițiune principală* sau o cugetare principală o putem transforma în cugetări sau propozițiuni subordonate, și a-sume: trecându-o prin tôte formele propozițiunilor subordonate, pe cari le-am specificat mai sus.

Și, vice-versa, o propozițiune *secundară*, de-și acesta se pôte face mai rară în scrierea românească, (nepermițându usulă limbei), se transformeză într'o cugetare sau propozițiune *principală*.

Spre a explica mai lămurit cele șise, ne servim de următoarele esemple:

I. PENTRU TRANSFORMAREA UNEI PRINCIPALE ABSOLUTE, ÎN FRASĂ, PRIN SUBORDINAȚIUNE.

Să luăm următoarea propozițiune principală absolută.

Inginerii Români construescă ună podă preste Dunăre.

Pôte deveni:

a). *Subordinată atributivă*: «Cunoscă pe inginerii Români, cari construescă ună podă preste Dunăre.

b). *Subordinată obiectivă dreptă*: «Sum informată, că inginerii Români construescă ună podă preste Dunăre».

c). *Subordinată obiectivă nedreptă*: «Sum îngrijată, ca nu cum-va inginerii Români să construescă rău podulă preste Dunăre».

d). *Subordinată subiectivă*: «Este faptă îndeplinită, că inginerii Români construescă ună podă preste Dunăre».

e). *Subordinată circumstanțială* sau *adverbială de timp*: când inginerii Români construiau ună podă preste Dunăre, Regele Carol trecea în revistă armata pe câmpulă Baganului.

f). *Subordinată circumstanțială* sau *adverbială de mod*: «După-cum inginerii Români construescă ună podă preste Dunăre, totă ast-felă o altă companie francesă se ocupă cu construirea liniei ferate în Dobrogea».

g). *Subordinată circumstanțială* sau *adverbială de causă*:

«Corăbiile și vapóarele nu puteau înainta spre Brăila, fiindcă inginerii Români construiau un pod prestre Dunăre».

II. PENTRU TRANSFORMAREA PROPOZIȚIUNILORÛ SECUNDARE SAÛ SUBORDINATE DINTR'O FRASĂ, ÎN PROPOZIȚIUNÛ PRINCIPALE PRIN COORDINAȚIUNE.

Să luăm următoarele frase prin subordinaȚiune :

Frasă în subordinaȚiune.

Am ascultată pe Virgiliu, care este ună bravă școlară.

În vechia Dacie Romană locuescă preste dece milióne de Români, cari sunt descendenți ai Romaniloră aduși ca colonii de Imperatorulă Traiană.

Cosmografia ne spune, că pământulă se învêrtesce împrejurulă sórelui.

Gheorghe se bucură astă-đi de o frumósă reputaȚiune, pe când frate-seu Vasile a eșitū unū omū stricatū.

Transformată în frasă prin coordinaȚiune.

Am ascultată pe Virgiliu, elū este ună bravă școlară.

În vechia Dacie Romană locuescă mai bine de dece milióne Români; ei sunt descendenți aduși ca colonii de Imperatorulă Traiană.

Pământulă se învêrtesce împrejurulă sórelui, acésta ne-o spune Cosmografia.

Gheorghe se bucură astă-đi de o frumósă reputaȚiune, iar Vasile frate-seu a eșitū unū omū stricatū.

CAPIT. VI.

CONSTRUCȚIUNEA PROPOZIȚIUNILORÛ.

A construi o propoziȚiune însemnéză a așeđa ast-felū vorbele ei, precum se referū unele la altele, pentru-ca să formeze unū șirū saū o ordine óre-care potrivită limbei, ce vorbimū.

I. CONSTRUCȚIUNEA PROPOZIȚIUNILORŪ SIMPLE AMPLIFICATE.

Intr'o propozițiune simplă amplificată distingemū două specii de construcțiuni: *dréptă* și *inversă* (*întorsă*).

a). Construcțiunea se numesce «dréptă», când părțile, ce constituescū propozițiunea, vorū fi ast-felū așeđate, în-cătū loculū ântâiū să-lū ocupe subiectulū și alū doilea predicatulū, fie-care cu complinirele sale; de es. *Calulū e animalū, Romulū a fondatū Roma* (construcțiune dréptă).

b). Construcțiunea din contră este «inversă», când intr'o propozițiune termenii ei nu sunt așeđați într'unū șirū de ordine regulată, ci saū predicatulū ține loculū ântâiū și subiectulū pre celū alū doilea, și apoi urméză complinirile; de es. *blăstematū este omulū, care-și négă națiunea*; aici vedemū că în prop. princip. predicatulū, *blăstematū este* s'a pusū în loculū ântâiū, și subiectulū «*omulū*» în celū de alū doilea, de unde đicemū, că construcțiunea este *inversă*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Saū în esemplulū acesta: «Nu departe de aici se înalță unū munte» (cu complinirile înainte).

NOTA. Construcțiunea inversă se întrebuintéză mai cu sémă:

1. În propozițiunile imperative, optative și exclamative, dintre carī multe începū cu *să*, de es. *să móră toți reneđați!* *Să iasă unū școlarū!* *Ce frumósă este primă-vara!*

2. În propozițiunile subordonate-interogative, carī cerū unū răspunsū, de es. *cine este tînérulū acest-a? veđi, unde te duce lenea?*

3. În propozițiunile secundare adverbiale, d. e. *tu ai umblatū, pe unde n'a umblatū sufletū de omū.*

4. În propozițiunile secundare comparative, de es. *cum e mama, așa va fi și fata.*

După cum vedemū, din exemplele citate, construcțiunea inversă se întrebuintéză mai cu samă atunci, când vremū să atragemū atențiunea ascultătorulū saū cititorulū asupra unū cuvîntū din propozițiune și pe care de regulă îlū punemū la începutulū propozițiunii.

Observațiune. O propozițiune póte fi *activă* saū *pasivă*, după cum este verbulū, care forméză predicatulū ei.

Dacă predicatulū din propozițiunea activă are unū obiectū dreptū, atunci propozițiunea se póte transforma în pasivă și *vice-versa*.

NOTA 1. Strămutarea propozițiunii active în pasivă se face în modul următor: luăm mai întâi pe acusativul propozițiunii active și-l facem nominativ să-l facem subiect al propozițiunii pasive, și pe subiectul activ îl facem obiect indirect, legat cu prepozițiunea *de* sau *de-cătră*; iar verbul din forma activă îl trecem la cea pasivă, în același mod, timp, în care a fost în activ, însă în persoană și număr îl concordăm cu noul subiect al propozițiunii pasive; de es. *Traianu cuceri Dacia*, (propozițiune activă); „*Dacia fu cucerită de (sau de cătră) Traianu*“, (propozițiune pasivă).

NOTA 2. Strămutarea propozițiunii pasive în propozițiune activă se face totu așa, însă într'unu mod invers, adică obiectul indirect din pasiv îl facem subiect în activ, iar pe subiectul propozițiunii pasive, îl facem obiect direct în cea activă și verbul din pasiv îl trecem în formă activă, concordându-l după regulă cu noul subiect al activei; de exemplu: „*Copilul neascultător e desprețuit de părinți*“; transformată în activ, după regula de mai sus, va fi: „*părinții desprețuesc pe copilul neascultător*“.

II CONSTRUCȚIUNEA SAU LOCAREA PROPOZIȚIUNILOR

BCU Cluj INTR-O FRASĂ. City Library Cluj

1). Locarea propos. coordinate într'o frașă.

a). Când într'o frașă se descrie o succesiune timpurală de acțiunii, propozițiunile coordinate se înșiră una după alta în ordinea cronologică, d. e. *focul se aprinde, arde și se stinge*.

b). Când o propozițiune exprimă cauza, iar alta consecința, atunci cea care arată consecința, se pune la urmă, de es. *a venit primăvara, înfloresc pomii*.

c). Propozițiunea, ce cuprinde o gradare sau o rectificare, se pune în urmă; de es. *nedreptățirea, ce s'a făcut Românilor de seculi, numai o deplină dreptate o poate șterge*.

d). Propozițiunile coordinate causale, cari încep cu conjuncțiunile: *căci, deci*, se așază în urmă; de es. *Ghiața se topesce, căci e caldă*.

2). Locarea propos. subordonate într'o frașă.

a). Când într'o frașă voru fi două propozițiuni, una principală și alta secundară subiectivă, atunci cea secundară

stă tot-dea-una în urma celei principale, de es. *este mare bine pentru omenii, că nu-și cunosc viitorul.*

b). Proposițiunile secundare adverbiale se așază liberu într'o frază, cu toate acestea ele stau înaintea celei principale, de es. *unde e pericolul mai mare, acolo găsesc pe bărbatul curajos.*

c). Când propozițiunea secundară va fi adverbială de mod, atunci se pune de ordină după cea principală; d. e. *Românii merg la bătălie cântându, ei suferu greutățile rebelului fără să se plângă.*

d). Când într'o propos. compusă vin mai multe subordonate, atunci se înșiră una după alta; d. e. *este greu, când cine-va iubesc adevărul, să nu aibă și zel pentru dreptate. Este un mare păcat pentru un copil, care are mijloce de a învăța, să nu se silască la învățatură.*

CAPIT. VII.

DESPRE PERIODE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Periódă se numesc unirea a două sau mai multe frase, formate prin coordinațiune sau subordinațiune, ast-fel în câtu aceiași construcțiune de propozițiune se repetă în mod periodicu.

O *periódă* așa-dară constă din două părți, din cari o parte numai atunci va căpeta un sens deplin, când se va esprima întregă și cea-l-altă parte.

Partea întâiu a *perioedei*, care prin sensul său celu ne-împlinitu, ține în așteptare și încordază atențiunea cetitorului său a auditorului, se numesc «*protasă*»; iar partea a doua, care satisface această așteptare, se dice «*apodosă*». De exemplu: *Precum róta, care hodórogesce mai tare, este cea mai rea la un caru; ast-fel și lăudărosulu, care vorbesce multu, este în generalu celu mai rău de lucru.*

În această scriere avem o *periódă*, în care partea întâiu: *precum róta, etc.* este «*protasa*», iar partea a doua: *ast-fel și lăudărosulu, etc.*, se numesc: «*apodosa*» *perioedei*.

NOTĂ. Aceste părți ale *perioedei* au de regulă o întindere egală.

Periódă se ice *bi-membră*, când fie-care parte constă din câte-o frasă formată prin subordinațiune, precum în esemplulă de susă; *tri-membră*, când protasa constă din două frase, iar apodosa din una, oră vice-versa; *patru-membră*, când fie-care constă din câte două frase.

E S E M P L E :

a) Periódă tri-membră.

Ambițiunea și iubirea de argintă a ómenilor sunt si gurele isvóre ale nenorocirii loră, (membrulă 1); ómenii voră să aibă tóte, și se facă nenorociți prin dorința prisosuluă, (membrulă 2); dacă ară voi să trăiescă în simplitate și să se mulțumescă cu împlinirea adevăratelor trebuinți, amă vedea prețutindenea: abundanța, veselia, pacea și unirea (membrulă 3).

b) Periódă patru-membră.

Priveliștea lumei, ice Pitagora, sémână cu aceia a jocurilor olímpice, (membrulă 1); unii țină acolo prăvălie și nu cugetă la altă-ceva, de câtă numai la câștigulă loră, (membrulă ală 2); alții își pună persóna în pericolă și caută gloria, (membrulă ală 3); alții se mulțumescă a privi la jocuri, și aceștia nu sunt cei măi răi (membrulă ală 4).

NOTA. Măi pe largă despre perióde veși sintaxa specială.

CAPIT. VIII.

PROPOZIȚIUNILE ELIPTICE.

De cele măi multe-oră în vorbire și în scriere, ca să ne exprimămă cugetările nóstre în modă măi viă și măi repede, lăsămă afară saă omitemă *părțile principale* dintr'ó propozițiune simplă-amplificată, ba chiar propozițiuni întregi dintr'ó frasă, înfățișândă cugetarea numai prin părțile secundare rămase ale propozițiunii saă frasei, și acestă restă, prin care ne exprimămă cugetarea, se numesce: «**propozițiune eliptică**».

De unde rezultă, că putemă avé în vorbirea și scrierea românescă trei specii de propozițiuni eliptice:

1) Propozițiuni eliptice de vorbe, 2) propos. eliptice de părți ale propozițiunii, și 3) propos. eliptice întregi.

Aici trebuie să observămă bine, ca să nu confundămă propozițiunile abreviate sau prescurtate, nici propozițiunile contrase, *cu cele eliptice*.

1). Când întrebuițămă într'o propozițiune unū adiectivū în loculū substantivului, sau omitemă verbulū finitū dependinte, atunci vomă avé o propozițiune eliptică *de vorbe*, așa în: esemplele următore: *silitorii sunt recompensați, iar leneșii pedepsiți*.

În frasa acésta subiectele ambelorū propozițiunii sunt înlocuite cu adiectivele: *silitorii* și *leneși*, în loculū substantivului subînțelesū: *școlariți*, iar în predicatulū propozițiunii a dóua am omisū pe verbulū finitū dependinte, rămânēndū propozițiunea reprezentată numai prin numele predicativū: „*pedepsiți*”. În locū să fi disū: „*școlariți silitorii sunt recompensați, iar școlariți leneși sunt pedepsiți*”.

2). *Eliptică de părți ale propozițiunii*: când lipsesce predicatulū: de es. Gheorghe sau Iónū? (adică Gheorghe sau Iónū *a fostū la noi?*); mai cu samă în respunsuri. Când lipsesce subiectulū, de es. *vine ca fulgerulū* (adică trenulū *vine ca fulgerulū*); *respunde (tu) mai tare*, etc.

Când lipsesce și subiectulū și predicatulū, și propozițiunea e înfățișată ast-felū printr'unū obiectū sau complinire, de esemplu: *tăcere!* (adecă: să fie tăcere! aici este înfățișată prin obiectulū dreptū, decī eliptică de subiectū și predicatū); asemenea și în acestea: *bună ziua, bună diminețā, bună sērā, nópte bună, norocū bunū, pace bună*, etc., (subînțelegēndu-se: *Eū îți poftescū*).

În scurtū ca propozițiunii eliptice se consideră: *respunsurile, întrebările, formele sau espresiunile imperative și optative*.

Frasa încă póte fi eliptică în următorele împrejurări:

a). Când sau subiectulū sau predicatulū în propozițiunea principală este elipticū, dar în cea secundară nu, de es. *rēū*, că nu ți-ai învățatū lectiunile, (în locū de: *Este rēū, că*).

b). Când subordinata va fi eliptică sau de pred. sau de subiect, iar principala nu; și acesta se întâmplă totdeauna, când subordinata va fi *comparativă*, de es. Gheorghe se p^ortă mai bine anul acesta, de cât^u se purta anul trecut^u (eliptică de subiect), sau: «Gheorghe se p^ortă mai bine, *de cât^u tine* (în loc^u de: Gheorghe se p^ortă mai bine, de cât^u cum te p^orți tu)», — și:

c). Când ambele propozițiuni ale frazei, atât^u princip. cât^u și subordin., vor^u fi *în parte*, sau deplin^u eliptice de părțile esențiale, de exemplu: *mai bine ađi un^u ou, de cât^u la Pasci un^u bou*, (proverb^u). *Nici în clin^u, nici în mânecă. Cum îți vei așterne, așa vei dormi.*

Frasă eliptică de propozițiuni întregi.

Când exprimăm^u o dorință, o amenințare, promisiune, de cele mai multe-orⁱ ne servim^u de propozițiuni subordonate condiționale, ast-fel^u că cugetarea principală sau propozițiunea principală nu o exprimăm^u, ci numai ne-o imaginăm^u; în acest^u cas^u ăicem^u, că avem^u o întregă propozițiune eliptică într'o frasă.

De exemplu: De-ar veni primăvara! (ce bucurie aș^u avé, de-ar veni primăvara).—Hei! vai! vai de capul^u t^u! vai de tine nenorocitul^u! etc. etc.

Interpuncțiune, accentuare, litere și silabe.

Interpuncțiunile sunt nise semne, prin cari distingem membrele unei propozițiuni și propozițiunile unele de altele, arătându tot-de-odată și tonul, în care sunt a se rosti cugetările noastre, înfățișate prin scriere.

BCU Cluj / Central Library Cluj

SEMNELE INTERPUNȚIUNII ȘI USULĂ LORŪ.

Semnele, cari indică repausulū mai mare sau mai micū în scriere, sunt cinci la numărū: a). *Punctulū* (.); b). *Virgula* sau *Coma* (,); c). *Virgula-punctată* sau *semi-colonū* (;); d). *Două puncte* sau *colonū* (:); e). *Linióră* (—) (sau semnulū meditării, pe care o însemnāmū și cu mai multe puncte).

a). DESPRE PUNCTŪ (.)

Punctulū arată repausulū celū mai lungū dintre tóte semnele interpunȚiunii, și se aplică:

1) În urma propozițiuni, ce are sensū deplinū; 2) după vorbe singuratice sau după propozițiunile eliptice; 3) după titule, capitule, după răspunsuri, ce urméză după o întrebare. De exemplu: «Sufletulū omulū e nemuritorū». Aici fiindū o propozițiune cu unū sensū deplinū, am pusū

punctulă (.); totu asemenea și în esemplele următore, când ȃicū: *Capu antaiu*. (punctu); *prefaă*. (punctu); când ȃicū: *care omu e fără pecatū?* rēspundū: *nicū unu*. Aici vedu că în urma rēspunsului: *nicū unu*, care urmēzā dupā întrebare, am pusū punctulă.

b). DESPRE VIRGULĂ (,)

Virgula aratā repausulū celū mai scurtū și se întrebuintēzā în următorele împrejurāri:

1). Înaintea și în urma vocativelorū; când acestū vocativū nu este la începutulū alocatiunii, d. e. ascultā, *fiule*, tu ai venitū la școlā ca să înveți, iar nu ca să fii leneșū. În această scriere avēndū pe vocativulū: *fiule*, l'am pusū între două virgule.

2). Înaintea și în urma tuturorū apositiunilorū; d. e. Ștefanū celū mare, Domnulū Moldovei, bātū cumplitū pre Ungurī. În această scriere apositiunea: «Domnulū Moldovei», s'a pusū între două virgule.

3). Se mai aplicā înainte și în urma propozițiunilorū incidente și între două propozițiuni coordinate de o estensiune mai micā, de ēsemplu: unū ou, când e a-mână, face mai multū de cātū unū boū în perspectivā, (propozițiune incidentā: *când e a-mână*); Eū învēțū, tu scrii.

4). Se pune între părțile omogene ale propozițiunii, d. e. leulū, tigrlulū, hiena și lupulū sunt animale rapace.

5). Propozițiunile secundare se despartū tot-dea-una prin virgulă de propoziț. principală de care depindū, d. e. «E demnū de pedēpsā școlarulū, care e leneșū și neascultătorū»; noi ascultāmū de profesori, fiind-cā ei ne voiescū binele.

NOTĂ. Conjuncțiunea și nu suferē înainte sa virgulă, afarā numai când lēgā o nouā propozițiune cu alta anteriorā, care nu este imediatū înainte conjuncțiunii și.

c). DESPRE VIRGULA PUNCTATĂ (;)

Virgula punctatā (;) indicā unū repausū ceva mai lungū, decātū cum aratā virgula, și se aplicā în următorulū modū:

1). Intre membrele *protasei* sau ale *apodosei* în perioódele tri-membre și patru-membre.

2). Intre propozițiunile unei frase formate prin coordinațiune, de es. *vocea conștiinței spune la totu omulú ce e dreptú și ce e nedreptú; puținú însú ascultá de acéstá comandá salutará.*

d). DÓUË PUNCTE (:)

Acestú semnú arată repausulú celú mai lungú după punctú și semnulú de liniórá (—), elú se pune în generalú înaintea acelorú propozițiunii, asupra cărora voimú a atraege atențiunea și anume:

1) După o propozițiune principalá, când se citézá vorbele cuí-va; de es. Sf. Augustinú díce: «credința este calea spre sciința, sciința calea la credința»

2) După propozițiunea, prin care se anunță ce urmézá; de es. *Acéstá trebuie să fie mai sacru pentru unú judecatorú: Conștiința* / Central University Library Cluj

3) Când reproducemú vre-unú esemplu, vre-o sentința memorabilá, sau titlulú vre-unuí opú; și la începutulú unei enumerári, de es. «Fiilorú, credeți: învęțatura este cea mai mare avuție pentru voi». —România are urmátorele ríurí principale: Dunărea, Oltulú, Prutulú, Siretulú, etc.» sau: «cunoscí cartea: *Istoria Românilorú de Petru Maiorú* ?

e). LINIÓRA SAŨ SEMNULŨ MEDITĂRIÍ (— orí)

Acéstá interpunțiune însemnézá o pausá fórté mare, provocatá de însemnátatea și adâncimea vre-unei idei, care cere meditare, și arată adese o întâmplare, pe care nu o amú asceptatú; de es. Gheorghe, își ia cartea, se pune la masá, o deschide și începe să (—) dórmá.

Linióra se mai pune și între doí numerí și însemnézá: *până la*, de es. anulú 1820—1886, adecá de la 1820 *până la* 1886.

SEMNUȚĂ ÎNTREBĂRII ȘI ALĂ ESCLAMĂRII.

De semnele de interpunțiune se țină și: 1). Semnulă *întrebării* (?) și 2). semnulă *esclamațiunii* sau ală mirării (!), cari arată tonulă unei propozițiunii.

1). Semnulă întrebării ne arată când trebuie să pronunțăm o propozițiune sau ună membru ală ei cu tonă întrebătoră, și se aplică:

a) După tôte propozițiunile interogative, de es. cine ești tu? Care este mai mică dintre voi, tu sau elă

b) Dacă după o propos. interogativă mai urmăză alta secundară, atuncia semnulă întrebării se pune în urma acesteia, de es. N'ai auzitū, că aū venitū nilitariī?

NOTĂ După propozițiunii interogative indirecte nu se pune semnulă întrebării; de es. Filosofulă Thales, celulă ce-lă întreba, că ce ar fi ma greū, răspunse: a se cunósee pre sine—însu-și.

2). Semnulă esclamațiunii sau ală mirării se aplică:

a) După interjecțiunii singurate; de es. ah! of! vai!

b) Dacă tonulă sentimentală se întinde prestă propozițiunea întregă, atunci semnulă esclamațiunii se pune după acéta, iar interjecțiunea primesce virgula, de es. Ah, durere! strigă elă.

c) După o alocuțiune, cu care începe vorbirea, și în epistole; de es. Domnilorū! frate! copile! amice!

d) După espresiunii de mirare, de bucurie, de durere, de neplăcere, de ură; în scurtă după espresiunii de sentimente vii și aprinse, chiar și când vină în formă întrebătoare; de es. Dómne, câtū sunt de minunate lucrurile mânilorū tale! Ce ai făcutū nefericitule!

CAPIT. II.

DESPRE SEMNELE GRAFICE.

Semne grafice numimă acelea, cari servescă spre a ușura priceperea sau cetirea celoră scrise, și sunt nouă la numărū: 1) parentesa: (...) sau [...]; 2) semnulă citării sau ală întroducerii: («.....»); 3) apostrofulă sau semnulă lă-

sării afară: (°); 4) accentul ascuțit: (´); 5) accentul greú (˘); 6) accentul circumflexú: (ˆ); 7) scurtătorul: (˘); 8) asteriscul sau steluța: (* sau crucea †); și 9) semnul egalității: (=). Aceste semne se aplică în următorul mod:

1). *Parentesa* se aplică, când voim să arătăm, că vorba sau propozițiunea îngrădită cu acestú semn, nu se ține strânsú de sfera propozițiunii, în care se intercaléză, ci numai esplică vorba, lângă care se pune. De es. «Geografia (descrierea pământului) este sciința, ce ne învață», etc. sau în acesta: «Tinereta (epoca cea mai frumoasă a vieții umane) sbórá ca visulú».

2). *Semnul citării* sau alú *introducerii* servește spre a însemna espresiunea altei persóne, ce se citéză și se reproduce din vorbă în vorbă. Acestú semn se pune înainte și în urma propozițiunii întrodúcătoare sau și la începutul fie-cărui rândú, de es. Aristotele ȕice: «Sciința este unú ornamentú în fericire și unú asilú în nenorocire».

3). *Apostrofulú* ține loculú unei vocale lăpédate din urma unei vorbe și se pune:

a) În loculú vocalei *e* din pronumele conjuncte: *mě, se* urmată de altă vocală; de exemplu: Tu m'ai chiebatú; Ionú s'a dusú; în locú de: *tu* m'ai chiebatú; Ionú se-a dusú.

b). În loculú vocalei *u* din adverbulú *nu*, și pronumele acusativú *ilú*, când vorú fi urmate de vocala *a*, precum și în loculú lui *u* din prepozițiunea *întru*, urmatú de orice vocală; de es. *N'am fostú*, în locú de: *nu am fostú*; *l'am vėđutú*, în locú de: *lă-am vėđutú*; *într'acolo*, în locú de: *întru acolo*; *într'una*, în locú de: *întru una*.

4). Accentulú *ascuțitú* se pune de-asupra vocalelorú *e* și *o* spre a se pronunța ca diftongí (*ea* și *oa*), de es. *cėpă*, în locú de: *ceapă*; *lėgă*, în locú de: *leagă*; *mórte*, în locú de: *moarte*; *sórte*, în locú de: *soarte*, etc.

5). Accentulú *greú* servește pentru a însemna vocala ultimă din pers. 3 a perfectului simplu la conjug. II, III și IV, când tonulú este pe vocală, d. e. *vėđú*, *bătú*, *auđi*, etc.

6). *Circumflexulú*, în formă nu este altú-ceva, de câtú o compunere din accentulú ascuțitú și celú greú; usulú lui

este asupra vocalelor: *a, e, i*, spre a arăta că se pronunță ca *κ* (â, ê, î), de es. câtă, atâtă, grău, frêu, întru, mergêndă, făcêndă, rândă, fântână, smântână, etc.

7). *Scurtătorul* (∨) se usită asupra vocalelor: *a* și *e*, spre a arăta că se pronunță ca *χ* (ă, ă); precum și de-a-supra lui *u* și *i* spre a arăta, că sunt scurte, ca: *boi, puu, ômeni, domni*; elă se pune și de-a-supra lui *u* mută, precum: *omă, lennă, bună*, etc.

8). *Asteriscul* sau *steluța* și *crucea* sunt semne cari ne mână la note deslușitoare de sub textă.

9). Semnul egalității se pune între două espresii său vorbe sinonime, de es. Acesta este ună *Sardanapală*—acesta este ună *afemeiată*. Ea este o *Xantipă*—o *femeie* forțe rea. Este ună *sibarită*—ună *desfrênată*, etc.

CAPIT. III.

USULĂ LITERILORĂ MARI

Literele mari în scrierea română se pună în următoarele împrejurări :

1). Când începemă o scriere ôre-care, tot-dea-una ântâia literă din vorba primă o scriemă *mare*; asemenea și după punctă; de es. *După limbă se îndrepteză și scrierea. Noi vorbimă românesce și vomă scrie totă românesce.*

2). La începutul fie-cărui versă, de es. :

Românulă, ce din seculă a fostă gonită de sórtă,
Să sufere ca vita, ca sclavulă maltratată,
Acum vë spune în față, că nu-î pasă de mórte;
Cu care 'n miă de casură eroică s'a luptată;
Că 'n patria sa dulce va sci a s'apëra,
De orî-ce leă sau tigră, ce-ar vrea a-lă subjuga.

3). După două puncte numai când citămă cuvintele altora, de es. Andreiă Mureșiană într'o poesie a sa đice : *Frumosă e omulă, Domne, când mintea e regină*, etc.

4) Se mai scriă cu literă mare numele proprii de persone, țeri, regiuni, provincii, sate, rîuri, fluvii, munți, mări, etc. d. e. Ștefană, Aureliă, Elena, România, Dunărea, Mil-

covă, Carpații, Mehedinții, Mediterana, Bârladulă, Domnescii, etc.

5) Numirile de titluri, d. e. Prea Sfinția Sa Mitropolitulă Primată ală României, Domnule Colonelă, etc. etc.

CAPIT. IV.

DESPRE SILABĂ ȘI VORBĂ.

Silabă numimă pronunțarea cu o scôtere de sunetă a unei vocale întregi saă a unui diftongă, singure saă combinate cu una saă mai multe consonante. De es. *a-ducă, lău-da, pă-rin-te, iău*.

Vorbele se compună din una saă mai multe silabe; dacă constă dintr'una se ăice: *monosilabă*, din două: *disilabă*, din trei: *trisilabă*, de es. *omă, când, ó-menă, ca-să, vir-tu-te, bu-nă-ta-te, în-vă-ță-tu-ră, pa-ra-le-lo-pi-pedă*, etc.

Silaba din finea vorbeii se numesce *ultima*, cea de lângă ultima se ăice *penultima*, cea de lângă acéta: *antepenultima*, d. e. în vorba *în-vă-ță-tu-ră*, silaba *ră* este *ultima*, silaba *tu* *penultima* și silaba *ță* *antepenultima*.

În fine silaba, cu care se începe vorba se mai ăice *primă*, iar cea cu care se închide: *finală*, așa în esemplulă de mai susă: *în* este silaba *primă* și *ră* cea *finală*.

DESPĂRȚIREA SILABELORĂ.

De multe-oră o vorbă, care constă din mai multe silabe, nu se pôte scrie întregă la finea șirului, din lipsa de spațiu, și atunci caută să o despărțimă în silabe. Acéstă despărțire o însemnăimă cu linióra, care însemneză, că silaba saă silabele rēmase să le căutămă în rândulă următoră, de unde ăicemă: că spre a pute despărți bine ună cuvintă în silabe, fără ca să cădemă în eróre, ne servimă de următórele regule:

a) Vorba monosilabă nu se desparte, d. e. *haă, rēă*.

b) Diftongii nu se despartă nici odată, d. e. *ia, eă, iă*.

c) Din două vocale, ce staă între două consonante, una se ia cu silaba antecedentă, cea-l-altă cu următóreă; d. e. *sci-in-ță, fi-ind-că*.

d) O consonantă între două vocale se ia cu silaba următoare (în vorbe simple), d. e. *ca-să, ma-să*.

e) Două ori trei consonante, între două vocale, se ia cu silaba următoare, dacă acelea se pot afla la începutul unei vorbe române; d. e. *a-spru, a-cru, cu-scru, so-cru*, etc.

f) Două, ori mai multe consonante între două vocale se despart, dacă nu pot împreună începe o vorbă română; de es. *dor-mi-re, car-te, în-stră-i-na-re*.

g) Vorbele compuse se despart în părțile constitutive ale lor; d. e. *ad-unare, ră-mâne, hră-niță, ră-spunsu, des-facū*, etc.

NOTĂ. Mai multe de trei consonante nu pot fi la începutul unei silabe: — *sprin-tenū*, iar pentru-ca să pătă începe o vorbă română cu trei consonante, cele două dinainte trebuie să fie: *sc, sp, st*, și după ele să urmeze *r*; d. e. *scriū, sprintenū, străcorū*.

Să se mai noteze că combinațiunile la un loc a consónelor: *sdr, smr, spr* și *mr*, nu sunt române, ci de origine străină în limba noastră, de es. *sdrobitū, sfredelū, mrejá*.

BCU Cluj Central University Library Cluj

CONTRACTIUNEA ȘI ELISIUNEA.

1) Contractiune numimă împreunarea a două vocale într'una sau în diftong; d. e. vorba: *carte*, dându-î art. *a* va fi: *cartea*; unde vocala *e* cu art. *a* s'a contrasă în diftongul *ea*.

2) Elisiune numimă lepădarea unei vocale urmată de alta; iar locul, de unde s'a lepădată acea vocală, se însemneză cu apostrof; d. e. *s'a* făcut, în loc de: *se-a* făcut; *m'a* întreat, în loc de: *mă-a* întreat, etc.

ORTOGRAFIA LIMBEI ROMÂNE *)

Partea gramatică, care ne învață scrierea corectă a cuvintelor, se numește *ortografie*.

A. REGULE GENERALE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

1. Tóte sunetele primitive sau derivate, pentru cari avem litere în alfabetul latin, le scriem cu semnele corespunzătoare, de exemplu: *carte, putere, negru, verde, bine*, etc.
2. Sunetele românesce derivate, pentru cari n'avem semne în alfabetul latin, le scriem cu literile sunetelor, din cari se derivă, punându-le deosebite semne de-asupra sau de-de-suptu, de es. *cărți, urși, vędëndu, mergi, trece*, etc. de la: *carte, ursu, vede, mergu, trecu*.

B. REGULE SPECIALE.

1. Sunetul **x** se scrie cu semnul **∨** pus de-asupra vocalei primitive, din care în vre-o formă fleționară română se vede a proveni, ast-felú se scrie:
 - a) cu *ă*, când elú provine din *a*, de es. *părți* (parte),

*) După regulele ortografice primite de Academia română și aprobate de Ministerul Cultelor și Instrucțiunei publice pentru a fi introduse în școle și în cărțile didactice.

mări (mare), *tărime* (tare), *lăudatū* (laudū), *căruțū*, *căruțā* (carū), *mărturie* (marturū), *păstorū* (pasce), etc.

b) cu *ě*, când provine din *e* de es.: *vědū* (vede), *numěrā* (numeri), *supěrū*, *supěrā* (superi), *învěțū* (înveți), *adevěrū* (adeveri), *capětū* (capete), *pěrū* (peri), etc. Asemenea și în cuvintele următoare: *pecatū*, *împērātū*, *měduvā*, *věduvā*, *în-děrpětū*, *mě*, *vě*, *nouě*, *vouě*.

NOTĂ. Când nici prin flexiune, nici prin derivare nu se poate cunoște proveniența lui *z*, atunci îl u scriemū cu *ă*; de es.: *pănă*, *fără*, *că*, *cătră*, *să*, *pădure*, *cărāmidă*, *pālāmidă*, *pāmētū*, *māmāligă*, *pālārie*, *măgură*, etc.

2. Sunetul *z* se însemneză în romānesce cu semnul *Λ* pusū de-asupra vocalei originale, din care în vre-o formă fleccionară romānă se vede a proveni; elū se scrie:

a) cu *â* când se derivă din *a*, de es.: *lăudândū* (lăuda), *dândū* (da), *stândū* (sta),— tôte gerundiele verbelorū în *a*;

b) cu *ê*, când se derivă de *e*, de es.: *vêđendū* (vede), *bătendū* (bate), *făcendū* (face), *mergêndū* (merge). etc. tôte gerundiele verbelorū în *e* și *e*;

c) cu *î*, când provine din *i*, de es.: *înerbîntatū* (ferbinte), *vîndū* (vinde), *cuvîntū* (cuvinte), *mormîntū* (morminte) etc.

Asemenea cu *î* la începutul cuvintelorū, de es.: *în întru*, *împērātū*, *întîndū*, *înflorescū*, *încuiū*, *învěțū*, *întrebū*, etc.

d) se va scrie cu *û* în următorele cuvinte: *gûtū*, *gûtlejū*, *gûtlanū*.

NOTĂ. În casurile, când nu se arată proveniența lui *z*, atunci se va scrie cu *â*, de es.: *când*, *cătū*, *atătū*, *gândū*, *rândū*, *stānă*, *hârtie*, *smântānă*, *mānă*, *lānă*, *fântānă*, etc.

3. Sunetele *ea* și *oa*, provenite dintr'unū *e* și *o* întonate, cu condițiune ca în silaba următore să fie unū *a* sau *ă* pentru *e* și unū *a*, *ă*, *e* pentru *o*, se vorū scrie cu *é* și *ó* (*e* și *o* cu semnul accentului acutū); de es.: *légă* (legū), *céră* (cerū), *urmeză* (urmezū), *dréptă* (dreptū), *ștêrsă* (ștersū), *móră* (morī), *môrte* (mortū), *sóre*, *dóre*, *cióră*, *pórtă*, *códă*, *frumósă*, *órbă*, etc.

Terminațiunea imperfectului verbelor în *é* și *e*, fiind formată de la infinitivă prin adăugarea unui *a*, se va scrie cu *ea* și nu *é*, de es. *vedeam, tăceaî, plângea, bătea, făcea*, etc.

Asemenea se va scrie cu *ea* și la finea substantivelor, fiind-că se naște din terminațiunea *e* și articlulă feminină *a*, de es. *carte-a, minte-a, pădure-a, dreptate-a*, etc.; totu ast-felū și la cuvintulū *stea*, precum și la tóte cuvintele terminate în *ea*, cari facū pluralulū în *ele*; de es. *vișea, vâlcea, surcea, măslea, mea, cea, rea, grea*, etc.

4. In cuvintele flexibile se va scrie *u* finalū cu semnulū scurtărei \checkmark (*ũ, u* mutū), de es. *omũ, domnũ, pomulũ, calũ, lupũ, bunũ, frumosũ, altulũ. câtũ, plecũ, ducũ*, etc.

Asemenea se va scrie cu *ũ* și la finea cuvintelor, când se aude numai de jumătate, (în distongī sau triftongī), d. e. *oũ, boũ, leũ, meũ, tẽũ, aũ, voiũ, suiũ, taiũ, moiũ, teiũ, cimpoiũ, plaiũ, călcăiũ*, etc.

Se va scrie cu *iũ* de și sunt amândouē scurte, iar înaintea lorū se află o consonantă, fără ca să formeze cu această o silabă, de es. *ochiũ, unchiũ, trunchiũ, curechiũ, vechiũ*, etc.

Când *u* finalū se pronunță întregū (de regulă după două sau mai multe consonante), atunci se va scrie fără semnulū scurtării, precum: *socru, membru, mândru, acru, aspru, negru, întru, aflu, suflu, umblu, umplu*, etc.

Cuvintele neflexibile se vor scrie fără *ũ*, de es. *dar, iar, cum, când, prin, din, macar*, și altele.

5. Totu cu semnulū scurtării se va însemna și *i*, atât finalū câtu și la începutulū orī la mijloculū cuvintelor, când se pronunță de jumătate, precum: *ómeni, domni, copii, bunī, cărși, porși, voi, noi, miēi, ai, auși, cânși, socrii, munții, iadũ, aibă, iară, iernă, ierbă, roibũ, șoim, taină, uită, pieptũ, mî-aî datũ, fi-am spusũ*, etc.

Când *i* se pronunță întregū, atunci se va scrie fără semnulū scurtării, precum: *socri, cuscri, negri, acri, întri, umbli*, etc.

OBSERVARE. Când *u* și *i* finalū vorū fi întonate, atunci se vorū însemna cu accentulū gravū, de es. *tăcũ, bătũ, finũ, aușũ, venĩ*, etc.

6. Sunetul reprezentat prin litera cirilică ж se va scrie tot-dea-una cu *j*, precum: *jocū, jugū, judecată, juncū, jupânū, jurămîntū, stejarū, jumătate, etc.*

7. Sunetele reprezentate prin ч, ы se vor scrie cu *c* și *g*, când sunt înainte de *e* și *i*; se vor scrie însă cu *ci* și *gi*, când se află înaintea vocalelor *a*, *o*, *u*, de exemplu: *cine, ginere, cincî, cêpă, gemū, gēnă, cerci, treci, mergi, rogi; ciasū, ciocărlie, ciobanū, ciută, ciuū, giamū, Giurgii* și altele.

Când însă semnele *c* și *g* trebuie să reprezinte sunetele guturale к și г, înaintea vocalelor *e* și *i*, se vor scrie cu *ch* și *gh*, de es. *chingă, cheltuitū, răchită, chiar, ochiū, ghemū, ghiară, ghindă, junghiū, etc.*

8. Sunetele reprezentate prin literile cirilice ш și ы se vor scrie tot-dea-una cu *ș* și *ț* (*s* și *t* însemnate de desupt cu sedilă), precum: *șerpe, șină, șură, ușorū, coșū, groși, coși, eși, țelū, țintă, ținū, uți, toți, morți, lați, cărți, țapă, etc.*

9. Sunetul *z* se va scrie în două feluri. Acolo unde flexiunea sau derivațiunea română ni-lu arată că provine dintr'unū *d* se va scrie cu *q* (*d* cu sedilă); asemenea se va scrie cu *q* și acolo, unde se arată că provine din *d* fie și în cuvintele primite în limba română ca neologisme, de exemplu: *creqđi* (crede), *roqđi* (rôde), *lăqđi* (ladă), *verqđi* (verde), *râncedqđi* (râncedū), *qđeū* (divinū), *qđuă* (diurnă), *raqđ* (radiare); etc.

În toate cazurile însă, unde nu se arată provenința lui *z* din *d*, se va scrie cu *z*, de es. *zimbru, zălogū, zelū, săplazū, zare, botezatū, rătczatū, etc.* Asemenea se va scrie cu *z* terminațiunile verbelor în *a*, cari fac presintele cu *-ezū, -ezi, -eză*, precum: *lucresū, urmesī, formeză, desfățeză, luminéză, etc.*

10. Sunetele împreunate și reprezentate în alfabetul cirilic prin litera compusă ѣ (*șt*) se vor scrie asemenea în două forme: se vor scrie cu *sc* acolo, unde vre-o formă flecționară sau derivațiunea română le arată că au provenit din *sc* de es. *cunosci, cunosce* (cunoscu), *pusci* (pușcă), *pesce* (pescuitū), *musci* (mușca). Asemenea în terminațiunile verbelor în *i*, cari fac presintele în *-escū, -esci, esce*: *înfloresci, înfloresci, vorbesce, doresci, iubescce, etc.* pre-

cum și la toate adiectivele în *escă* atât în declinațiune, cât și în formele lor adverbiale în *esce*: *părintesci, sufletesci, omenesce, boeresce, Bucuresci, Călimănesci, Negoesci, etc.*

Se va scrie cu *sc* și verbul a *sci* cu derivatele lui *sciință, consciință, etc.*

Se va scrie însă tot-dea-una *șt*, când sunetele nu provin din *sc*, de exemplu: *Ștefan, șterg, ștergar, aștept, deștept, aștern, Târgoviște, miriște, siliște, toporiște, etc.*

11. Deosebirea nuanței de pronunțare a lui *s* ca *z*, când se află între două vocale, nu se însemnează, aflându-se numai în cuvinte noi primite, precum: *rosă, asil, poezie, casarmă, sintesă, francesă, nasal, etc.* Dacă se întâmplă ca vre-un neologism să semene cu o altă vorbă românească ca verbele a *visa (viza)* și *visa*, atunci se va scrie cu *z* pentru înlăturarea confuziunii.

12. Literile latine: *y, ph, th, qu* și *k*, ne mai avându în limba noastră sunetele lor corespunzătoare, nu se vor întrebuința în scrierea română, nici chiar în cuvinte de origine străină, de es. *tipografie, teatru, ortografie, filosofie, ipotesă, cantitate, termometru, kilometru, etc.*

Nu intră în această regulă cuvintele străine neasimilate, de exemplu: *aquarium, aquarella, kalium*; precum și numele proprii străine ca: *Phaethon, Quintilian, Byron, Kant, Thiers, etc.*

13. Consonanta compusă *x* se va întrebuința și în scrierea română pentru a exprima împreunarea sunetelor *c* și *s* în neologisme și în numele proprii, de es. *lexicon, exametru, xilografie, Xerxe, Xantip, Alexandru, etc.*

Se poate scrie însă: *expedițiune* cu *x* și *espedițiune* cu *s*, *exposițiune* și *esposițiune*, *exemplu* și *esemplu*, *există* și *esistă*.

14. Duplicarea consonanțelor se admite numai acolo, unde provine din alipirea a două cuvinte române, din care unul se termină și celalalt începe cu aceeași consonanță sau cu o consonanță de același organ, însă numai în cuvintele românești, unde se și aude; acesta se întâmplă mai cu samă în vorbele compuse din prepozițiunea *în* și un cuvânt, ce se începe cu *n*; de es: *înnotare, înnecare, înnăscut, înnoire*.

Se p \acute{o} te scrie *înmulțire* și *îmmulțire*, *îmmormîntare* și *înmormîntare*, adecă *n* înaintea lui *m* p \acute{o} te să rămână sau să se asimileze cu *m*, când vom \acute{u} avé *mm*; însă *n* din *în*, din se va preface în *m* tot-dea-una înainte de *b*, *p*, așa că vom \acute{u} scrie tot-dea-una: *împărțire*, *împreună*, *împăcare*, *îmbulzélă*, *îmbuibare*, *îmbrăcare*, etc.

În casul \acute{u} când consonanta nu se pronunță duplu, de și este duplă prin origină, se va scrie numai o singură dată, așa vom \acute{u} scrie tot-dea-una: *aprobare*, *afirmare*, *colaborare*, etc.

Excepțiune. Se admite duplicarea lui *s* în câte-va cuvinte, în cari p \acute{o} te servi pentru evitarea confuziunii între d \acute{o} uă înțelesuri deosebite: *casa* de locuit \acute{u} —*cassa* de bani, *masa* de scris \acute{u} —*massa* de o materie (*la masse*), *rasă* de la ras \acute{u} —a rade—*rassă* de animale și *rassă* haina călugărescă.

15. Apostroful \acute{u} se pune pentru a arăta elisiunea unei vocale, precum: *n'am* (nu am), *m'a lăudat \acute{u}* (mă a.....), *s'a dus \acute{u}* (se a.....), *las'o* (lasă o), etc.

16. Pentru împreunarea a d \acute{o} uă sau mai multe cuvinte ori particule se va întrebuița semnul \acute{u} liniuței - (trăsura-de-unire), precum: *du-te*, *dă-mi*, *spune-mi-le*, *ți-am scris \acute{u}* , *te-am văd \acute{u} t \acute{u}* , etc.

Sintaxa Specială

A

LIMBEI ROMÂNE

INTRODUCERE.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 1.

Sintaxa specială are patru părți: 1) Sintaxa concordanței sau congruenței; 2) Sintaxa casurilor; 3) Sintaxa verbului și 4) Formarea propozițiilor sau Sintactica. De regulă urmează în apendice unele observațiuni, relative la unele particularități ale vorbirii, cari facu excepțiune la Sintaxa ordinară. Acastă parte se numesce: *Sintaxa ornată*.

I. SINTAXA CONCORDANȚEI.

CAPIT. I.

§ 2.

SUBIECTŪ ȘI PREDICATŪ.

Propozițiunea este espresiunea cugetării prin formele vorbirii. Ori-ce propozițiune de regulă cuprinde două

părți principale: *subiect* și *predicată*. Subiectul (gramatical) este vorba, ce represintă ființa sau lucrul, despre care *se dice ceva*; predicată este vorba, prin care *se dice* ceva despre subiect.

§ 3.

Subiectul propozițiunii este un^u substantiv^u sau orice vorbă, care în astă aplicare are putere de substantiv^u răspund^und^u la întrebarea: *cine?* sau *ce?*

Ca subiect^u p^ote figura prin urmare și un^u pronume, un^u adiectiv^u (substantivat^u), un^u infinitiv^u, chiar și o propozițiune într^ugă.

Predicatul său este un^u verb^u singur^u (verb^u predicativ^u), sau este format^u dintr'un^u verb^u copulativ^u și un^u nume sau o locuțiune nominală. De exemplu: Copilul^u d^orm^e.—Cănele latră. E^u cuget^u, tu citescⁱ, el^u scrie, noi ș^e-dem^u.—A muri pentru patrie este glorios^u (m^ortea pentru patrie este glorioasă). Că ai venit^u în pers^onă, m'ai obligat^u f^orte mult^u. Pentru un^u a trăi este a cugeta.

NOTA 1. Subiectul adesea rămâne neespres^u, a-nume :

a'. Când este pronume personal^u; d. e. *Mă gândesc^u la timpul^u trecut^u.* — *Mereu mă superⁱ.* *Lasă-m^e în pace!* — In acest^u cas^u subiectul se esprimă numai, când este vorba întonată a nume în *antiteze*; de es. *E^u ți-am scris^u, nu el^u.*

b). La verbe impersonale, pr. plouă, ninge, grindină; e târziu, e v^ent^u, e frig^u, mⁱ-e f^ome, mⁱ-e sete; imⁱ stă bine, î^{ți} ș^ede rău, etc.

c'). Când subiectul este prea puțin determinat^u și se înțelege de sine; d. e. *spun^u* (ad. omeniⁱ), *ai dice* (ad. tu, însă se înțelege orⁱ-cine), *ai jura*, etc.

NOTA 2. Și predicatul se omite une-orⁱ. Acesta se face mai adesea cu verbul^u copulativ^u *a fi*, mai rar^u cu verbe predicative și numai în frase *proverbiale*, *sentințe cunoscute*; d. e. *T^ote bune* (ad. sunt). *Tu înv^ețat^u!* (ad. să fⁱ!).—*Bunăsera* (ad. poftesc^u). *N^opte bună* (ad. poftesc^u). *Cui^u cu cui^u* (ad. se sc^ote).—*Cioră la cioră* (ad. nu sc^ote ochi^u).

NOTA 3. Ca verbe copulative (dependinte) afară de verbul^u *a fi* mai figură și alte câte-va verbe, pr. *a deveni*, *a ieși*, *a rămâne*, *a p^ore*, și pasivele: *a se face*, *a fi numit^u*, *a fi ales^u*, *a se nasce*, etc. d. e. *Gheorgh^e a devenit^u om^u mare.* — *Nimene nu se nasce înv^ețat^u.* — *Petru a ieșit^u militar^u bun^u.*—*Vlad^u s'a făcut^u maior^u.* — *Stroe s'a ales^u deputat^u.* — *Ca-*

rolu s'a alesu Domnu, etc. Tote verbele, cari se aplică copulativu, se potu aplica și singure, ca verbe predicative; d. e. Dumneđu este, (= există). Ionu rămăne. Pănea se face. Gheorghe a ieșitu, etc.

NOTA 4. Numele predicativu se pôte suplini și prin alte expresiuni (locuțiunii adverbiale). Es. Ionu este la țară. Acastă carte este de mare prețu.—Inimiciu sunt aprupe (adverbu). Așa e lumea (adverbu).—Masa este de lemnü, etc.

§ 4.

CONCORDANȚA PREDICATULUI CU SUBIECTULU.

În ori-ce propozițiune concordă predicatul cu subiectul după posibilitate. Adecă: *verbulu predicativu* (sau copulativu) concordă în numărü și persună; iar *numele predicativu* în genü, numărü și casu cu subiectul predicativu. Esemplu: Tu scrii, noi citimü; virtutea rămăne, averea piere; sufletulü este eternü, corpulü este muritorü; noi (bărbați) suntemü liberi; voi (femei) sunteți timide. Numele sunt flexibile. — Dunărea este lată. — Victoria este dămnă. — Elisabeta este regină. — Carolu este rege.

NOTA 1. Dacă numele predicativu este numai ca o formă în pri-vința genului (substantivü nemobilü), atunci se aplică numai în astă formă. De es. *Virtutea* este celü mai frumosü *ornamentü*; *Bucureșii* sunt *capitala* României. *Prună* este *fructü plăcutü*.

NOAA 2. Când subiectulü este unü nume colectivü și însoțitu de unü nume în plur. ca atributü, adesea predicatulü se pune la numărulü pluralü, ceia-cu se esplică prin sensulü pluralü alü subiectului. Esemplu: O mulțime de ómeni *erau adunați* înaintea casei nóstre. — O sută de soldați *cădură*.

§ 5.

PREDICATU CU MAI MULTE SUBIECTE.

1. Dacă două sau mai multe subiecte esprimă în *realitate* mai multe persóne sau lucruri, atunci predicatulü trebuie să fie în pluralü. Acăsta se face mai cu sémă la subiecte animate (însuflețite). Es. Ionu, Ștefanu și Petru sunt diligenți.—Lupulü și tigrlü nu sunt de aceiași specie.

2. Dacă *două* subiecte exprimă numai în vorbă o pluralitate, pe când în realitate (după înțeles) avem numai o cugetare, predicatul rămâne la singular. Acesta se întâmplă mai cu seamă la substantive abstracte și cu înțeles analog; Es. *Omenia și credința este mai prețioasă de câtă amicia.*

3. Dacă cele două sau mai multe subiecte sunt de același gen, numele predicativ are același gen cu subiectul (dacă se poate); de es. *Ión și Vasile sunt cumnații mei*, iar dacă subiectele diferă în gen, atunci, dacă este vorba de ființă animată, se dă preferință genului masculin, de es. *Tată-meu și mamă-mea sunt morți.*

Îar fiind vorba de lucruri neanimate, sau de animate și neanimate, subiectul se pune la plural în forma neutră, (sau atunci se introduce ca nume predicativ: pluralul «lucruri»). De es. *Retorica și poezia sunt primite în programă. Avere, consulatul și victoria sunt supuse întâmplării*, (sau: sunt lucruri supuse întâmplării).

Uneori predicatul se conformă numai după subiectul cel mai important sau după cel mai apropiat. Es. *Nu mai brațele și umerii erau scoși din apă.*

4. Dacă între subiecte figurează și un pronume de persoană I, atunci verbul predicativ se pune la persoană I-a plur.; dacă este un pronume de persoană II și nici unul pe persoană I, atunci verbul predicativ este de persoană II plurală. Adesea însă verbul predicativ se conformă numai după un subiect, adică sau după cel mai important sau după cel mai apropiat; acesta se întâmplă mai cu seamă atunci, când subiectele sunt legate prin conjuncțiunile: *și—și, sau—sau, ori—ori, nici—nici*, etc. Es.: *Dacă tu și Ștefanu primiți, eu și Dumitru suntem mulțumiți. Și eu și frate-meu te rogă.—Și tu și totă lumea știe.*

CAPIT. II.

§ 6.

ATRIBUT ȘI APOZIȚIUNE.

Un substantiv se poate determina și fără verb copulativ, printr'alt nume (substantiv, adiectiv, pronume, participiu, numeral). Acesta se face în două moduri:

1). Prin construcțiunea *imediată* a substantivului cu numele determinativ (complinitor) încâtă amândouă formeză o *singură* noțiune, d. e. *rîul Dunărea, muntele Surul, regele Carol, faptă frumoasă, zece omeni, bărbat considerat*, etc; în acestu casu numele determinatoru se numesce *atribut*; 2) așa că numele determinatoru, pentru o mai bună caracterizare adauge o nouă noțiune pe lângă substantivul respectiv, în forma unei propozițiuni abreviate (reduse), și atunci numele determinatoru (complinitor, atribut) se chiamă *aposițiune*. D. e. Ștefanu, *principele* Moldovei. Bucurescii, *capitala* României. Alexandri, *marele poet* alu Românilor. Bârladulu, *capitala* Tutoveii, etc.

§ 7.

Atributul concórdă cu substantivul său, după posibilitate, în gen, număr și cas, de es. *omenii înțelepți* sunt rari, scrierea *frumoasă* e căutată, am văditu unu calu *alb*, dă premiū copilului *bun*, etc. University Library Cluj

NOTA 1. Esecțiuni avemū la construirea numelor apelative cu numele proprii, unde de regulă numele proprii atributive rămân invariabile, așa că adesea nu concórdă cu numele determinat. Es. Orașulu București, Orașulu București; fratelul Radulu (căci dacă așa dice *fratelul Radulu*, ar pute ave altu înțelesu); Dómnei Catinca Popésca; Verișor-i Maria (*verișorei Mariei*, ar pute ave altu sensu).

NOTA 2. Dacă atributul se referă la mai multe substantive, atunci saū concórdă cu celū mai apropiat, d. e. *îți dăruescū toți caii și oile mele*; saū că atributul se repeșce pentru fie-care substantiv, d. e. *îți dăruescū toți caii și toate oile mele*.—Dacă în fine atributul *substantiv* se referă la două persoane de sex divers, atunci, fără respectu la loc, se preferă genul masculin; de es. *regii* Victoria și *Alfonso*.

§ 8.

Aposițiunea trebuie să concorde în casu cu substantivul său, dacă se pôte și, în gen și număr.—De es. Egoismul, *motorul omenilor ordinari*.—Acera, *regina paserilor*. Memoria, *tesaurul tuturor lucrurilor*. Iași, *capitala Moldovei*, etc.

NOTA 1. Adesea aposisiunea se introduce prin particula *cu* sau prin gerundiul *fiind*, sau prin participiul *fost*, sau prin expresiunea *în calitate de*. Es. *Domnul Vasilescu, ca președinte (fiind președinte, fost președinte, în calitate de președinte)* luă cuvântul.

NOTA 2. Dacă aposisiunea se raportează la două substantive, este de regulă în plural. Es. *Alexandru și Ion, nepoșii vecinului*.

NOTA 3. În general considerându aposisiunea și atributul facem distincțiunea următoare: orice nume substantiv adaus la alt nume *ca adiective*, se consideră de aposisiune; și orice adiective și participii adause spre a arăta o notă *distinctivă a numelui*, se consideră de atribut.

NOTA 4. Aposisiunile cele mai dese le aflăm în propozițiunile apostrofice cu vocativ, unde pronumele personale tot-dea-una figurază esprese sau subînțelese, precum: *Oameni buni! Fiul meu!* În poezie: „Deșteptă-te române“. *Veniți fiilor, ascultați-mă pre mine, frica Domnului vă voi învăța pre voi*, etc.

§ 9.

DETERMINAREA UNUI SUBSTANTIV PRIN PRONUME DEMONSTRATIVE SAU RELATIVE.

Asupra determinării unui substantiv prin pronume demonstrative sau relative, afară din propozițiunea lui, observăm următoarele reguli:

1) Un pronume neînsoțit (isolat), fie demonstrativ, fie relativ, concordă cu substantivul, la care se raportează, tot-dea-una în *gen* și *număr*, iar cazul se decide prin raportul sintactic al pronumelui în propozițiunea lui. D. e. *Junele, care mi-a adus epistola, este de la țară*, — totu de la *acesta* am aflat, că ai fost în oraș. — M'am întâlnit cu străinul, de *a căru* locuință m'ai întreat.

2) Dacă pronumele se raportează la mai multe substantive, se pune în plural, iar genul este ca la predicatul cu mai multe subiecte (vezi §). De es. *Mare este autoritatea învățătorului și a orașului*, dintre *aceștia* unul te poate edifica cu știința, cela-l-altu cu exemplele sale.

3) Dacă pronumele demonstrativ nu se raportează la un substantiv anumit, ci la o *cugelare*, atunci ia forma feminin: *acesta*, plur. *acestea*; *aceea*, plur. *acelea*; iar pronu-

mele relativă în acestă casă are forma *ce* (nevariabilă), care de regulă se secundăză prin corelativulă sãu demonstrativă *cea* (formă feminină). De e. Dacă ar trebui să facem totu, ce voiescã amicii, ori-cum ar fi, atunci *aceea* ar fi o conjurațiune, nu amicie. Când ninge în Maiu,—*ceia-ce* se întâmplă mai rar,—se scumpescã îndată verdețurile.

NOTA 1. După cum am vëdutu în partea etimologică, pronumele relativă originală este *ce* și compusulă sãu *celu-ce* (care are formă adiectivală), precum și *care* (articulată: *carele*, ca substantivă); totu din relat. *ce* se derivă și pronumele personală compusă cu *ne*, în sensu interogativă saă *nu*, (unde observăm, că în pronunțã vocala *e* din relativă se transformă în *i*, de es. ci-ne? (ce-ne), de es. Cine ești tu? Cine sunteți voi? Nu sciă cine sunt ele.—Din aceste exemple observăm, că pentru N. A. sing. și plurală sunt aceleași forme: *cine*; iară pentru G. D. sing. *cu*, și G. D. plurală lipsindă, se suplinescã cu forma: *cãroru* saă *cãrora* (adecã g. dat. plurală de la *care*), de es. dă cartea, cui se cuvine, *cãrora* le place.

NOTA 2. *Ce*, cu prepos. *de* în urma lui, se întrebunțeză în sensu de mirare, de es. *ce de orđu* am cumpărată; *ce de ómenı* aă venită la noi,—saă și fără *de*, de es. *ce mulți* s'aă adunată!

NOTA 3. *Ce* cu *mai* înaintea unu nume, se întrebunțeză în sensu lăudătoru saă de batjocură, pr. *cé mai omă!* *ce mai voinică!* *ce mai vițeză!* etc

NOTA 4. *Cine* în realitate este ună pronume personală ca și *eú*, *tu*, (iar nu relativă), de es. *cine ce face lui țși face*; în acestă sensu se rapórtă tot-dea-una la persóne. La cei vechi însă se află întrebunțată și ca relativă, pr. *cine-să în mormintă*, adecã cei-ce sunt în mormintă; *cine mă face sănėtosă*, adecã *celu-ce* mă face s.—(veđi Sint. Cipariu, p. 177).

§ 10.

USULŬ PLURALULŬ PENTRU SINGULARŬ.

Pluralulă pentru singulară se aplică în următóarele trei împrejurări:

1). Ca așa numitã *plurală maiestatică*, de exemplu: Noi Carolă I, etc.

Analogă cu acesta:

2). În procese verbale, făcute de judecãtorulă de instrucțiune, procuroră saă alte persóne ale autorității pu

blice; de es. Noi S. St. judecătorii de instrucțiune pe lângă Tribunalul etc.

3). Ca așa numitii pluralii alii autorilorii, unde figurează ca semnii de modestie, de es. *Noi nu voimii să impunemii nimēnui cartea noastră*, etc.

II. SINTAXA CASURILORII.

CAPIT. III.

§ 11.

APLICAREA NOMINATIVULII

1. *Subiectulii orii-cărei propozițiunii este tot-dea-una în nominativii.*

2. *Numele predicatului este în nominativii, când verbulii legătorii (copulativii) va fi reprezentatii prin verbele: a fi, a devenii, a păree, a rămănee, și altele de felulii acestora; sau pasivulii unui verbii, care în activii se construiesce cu două acusativii, ca: a fi numitii, a fi alesii, a fi socotitii, a se face, a se nasce, etc.*

De es. Ștefanii este diligente.—Frate-tēu a devenitii căpitanii.—Acestii străinii pare omii bunii.—Rămăneții sănătoșii!—Domnului Georgescu a ieșitii medicii de frunte.—Unchiulii tēu s'a alesii deputatii.—Nimene nu se nasce învętatii.

NOTA 1. Aposițiunea de regulii se pune în cazulii substantivului, pe lângă care stă; însă fiind-că ea este ca o propozițiune atributivii prescurtatii, alii cărei nume predicativii a fostii, pentru aceia adesea orii, când stă pe lângă unii substantivii în gen. sau dat. nu se pune și ea în cazulii substantivului, pe care-lu determină, ci în *nominativii*, de es. podulii lui Traianii *impăratulii*; culmea carpațilorii, *munții României*; cartea lui Vasile *școlarulii*; etc.

NOTA 2. Subiectulii nehotăritii, pe care limba francezii îl dă prin vorba *on*, limba română mai rarii îl exprimă prin anume vorbii (*subiectivii*), pr. *sine-va, nescine*, etc.; de regulii în asemenea casurii în limba noastră se aplică alte construcțiunii și anume: 1) construcțiunea pasivii, d. e. ești lăudatii (=on te loue); 2) persóna 3-a plur. pr. *dicii* (ei), *spanii*, *credii*; 3) persóna I pluralii, când celii-ce vorbesce se înțelege și pe sine;

de es. *ce dorim, credem, lesne*; 4) o expresiune impersonală, de es. *nu se poate, se dic, se cade, se vorbește, se spune*, etc. 5) persóna a IIa sing. de es. *nu te amesteca, unde nu-ți fierbe óla!*; *ai crede că e viu (despre unu mortu)*; *ai fi jurat, că e de 20 de ani*, etc.

NOTA 3. De multe-ori se aplică forma nominativului pentru vocativ, și anume tot-dea-una la acele vorbe, cari n'aú formă de vocativ, precum sunt tóte pronumele (afară de *mă* și *fă*); ast-felú se dice: *amiculú meu!*

Adesea se aude și: Domnule Ionescu! (forma din urmă este singură bună).

CAPIT. IV.

§ 12.

APLICAREA ACUSATIVULUI.

Acusativulú în sensulú strictú alú cuvântului este complinirea cerută dea dreptulú de verbele transitive, și prin urmare este *obiectulú dreptú* alú acestorú verbe, de esemplu: Dumneđeú a creatú *lumea*.

Când propozițiunea însă se va transforma din activú în pasivú, atunci obiectulú dreptú saú acusativulú devine în constr. pasivă subiectú (gramaticalú), nominativú, de es. *lumea* este creată de Dumneđeú.

§ 13.

Sunt câte-va verbe în limba română, cari se construiescú și cu acusativulú și cu dativulú—saú cu prepozițiuní, după diferența înțeleșului; așa de es. *ajutú pe cine-va* și *ajutú cui-va*; *credú pe cine-va* și *credú cui-va*; *ascultú pe cine-va* și *ascultú de cine-va*.

§ 14.

Dintre verbele netransitive sunt unele, cari primescú ca complinire o vorbă în *acusativú*, și anume atunci, când acéstă vorbă va fi în afinitate etimologică saú logică cu verbulú reginte și dacă este însoțitú de unú atributú adiectivalú, care adesea se subînțelege. Ast-felú se dice, —

d. e. am mersu o *cale* bună sau lungă; am dormitu unu somnă bună sau lungă; sau unu somnă.—Dorme, dormire-ar *somnulă* celă lungă! Am visatū unū *visū* plăcutū.

NOTA 1. Cu acestū acusativū sémână *acusativulū* așa numitū alū *duratei*, la întrebarea *câtū timpū?* d. e. ursulū dórme *tótă iérna*, a plouatū *tótă nóptea*.

Asemenea acusativulū de timpū, la întrebarea: *când?* (numitū acusativū adverbialū). De es. *véra* muncesce, *iérna* se odihnesce. Totū ca acusative de timpū se consideră și espresiunile: Duminica, Luni-a, Marți-a, sara, Țiua, nópte-a, ăstū-timpū, anulū trecutū, (franc. l'année passée).

NOTA 2. Mai avemū în limba nóstră, analogū cu acusativulū de mai susū, unū *acusativū de distanță, măsură*, de es. eram o *postă* de Focșani; șanțulū este *dece metri lungū*, unū *metru și jumătate largū*, etc.

NOTA 3. Mai adesea figuréză ca complinire în acusativū, pe lângă verbe netransitive, pronumele interogativū *ce?* și nedefinitulū *ce-va*, precum și espresiunea o *lécă* (tóte aceste cu putere adverbială); De es. *ce* mai ședemū aci? sum supăratū *ce-va* pre tine; eraī turburatū o *lécă*.

§ 15.

VERBE CU DOUĂ ACUSATIVE.

Verbele, cari însemnéză *a face, a crede, a socoti, a numi, a alege* pe cine-va, ce-va, etc., se construescū cu două acusative, unulū alū obiectulū dreptū (acus. obiectivū), altulū alū predicatului (acus. predicativū sau nume predicativū). De es. Generalulū a făcutū *pe Vasile căpitanū*. Nilulū face *Egiptulū fertilū*. L'am cređutū *pe vărulū meū omū bunū*. Am luatū *pe Iónū profesorū*. Camera a alesū *pe D-nulū P.... președinte*.

NOTA 1. In construcțiunea pasivă obiectulū dreptū devine subiectū și numele predicativū (acusativulū predicatului) devine nominativū alū predicatului sau nume predicativū. De es. *Vasile a fostū făcutū căpitanū (de generalū)*.

NOTA 2. Adesea în împrejurările arătate mai sus, numele predicativă se introduce prin ore-cară particule, dintre cară cea mai usitată este: *ca, de*, alt-felă întrebuințămă expresiunea: *dreptă*. Es. Consideră pe Iónă *ca amică*. L'am luată *dreptă* popă; I-am plătită *o sumă* de bană, *dreptă do-bândă*. Amă alesă *pe Vasile* de președinte; etc.

§ 16.

DÔUĂ ACUSATIVE CA OBIECTE DREPTE.

Sunt puține verbe în limba română, cară se construescă cu *două obiecte drepte*; ast-felă de verbe sunt: *a învăța, a sfătui, a ruga* (pe cine-va ce-va), de es. Profesorulă *m'a învățată matematică*; elă *m'a sfătuită multe lucruri bune*; etc. Altele cu aplicare mai mărginită sunt: *întrebă, esaminează și ispitescă* (esaminează). Es. *Esaminează-mă para-grafulă întâiă*.

NOTĂ. Când în atară casă propozițiunea trece în pasivă, atunci obiectulă personală devine subiectulă, iar obiectulă, ce exprimă lucrulă, rămâne totă obiectă (în casulă acusativă). Es. Sumă esaminată paragrafulă întâiă; fuseă sfătuită multe.

§ 17.

În fine acusativulă sintactică este cerută de tôte prepozițiunile *proprii*, cu alté vorbe elă este casulă tuturoră prepozițiuniloră în limba română, d. e. când ăică: *cu mine, cu frață meă, de tine, de tătă lumea, în casă, fără lucru, despre răsărită*, etc. etc.

NOTA 1. Esecțiune facă numai prepozițiunile improprii, cu formă nominală și articulată, cară se construescă cu casulă genitivulă, ca tôte substantivele, pr. înainteă vóstră și a lui Dumneđeă, împrejurulă caseă, încontra dușmaniloră, de-asupra capulă, etc.

NOTA 2. Formele acusativulă sunt cea mai mare parte comune cu ale nominativulă, d. e. Româniiă aă bătută pre Turci, iar Turciiă aă înșelată pre Români; aici vedemă că subst. *Turciă*, acum stă în nom., acum în acusat., cu

acelea-și forme casuali și se pot distinge numai după locațiunea lor, sau de multe-ori, precum este aici, după prepozițiunea *pe* sau *pre*, care se pune adese-ori înaintea obiectului drept.

NOTA 3. Prepozițiunea *pre* (*pe*) înaintea acusativilui, ca obiectu drept, și-a pierdut încâtu-va sensul de prepozițiune, și ține mai multu locul unu sufixu.

Ea se pune tot-dea-una înaintea acusativilui unu nume propriu de persónă sau de popor, de es. Am văduțu *pre Ioanū*, Românii aū bătutu *pre Turci*, etc.

Asemenea se pune câte-odată și înaintea acusativilui numelor comune de persóne, chiar și înaintea numelor abstracte, atunci când, dacă s'ar lăsa afară prepozițiunea, s'ar nasce echivocitate de sensu într'o propozițiune. Esemple: am văduțu *pe vecinulū nostru*, ascultă *pe binefăcătorii tēi*, a învinsu tot-dea-una dreptatea *pe nedreptate*, etc.

NOTA 4. Forme distincte pentru acusativū în limba noastră are numai pronumele personalu de la *eū*, *tu*, d. e. singularu acusatice cu forme scurte: *mē*, *te*, *se*, pluralu: *ne*, *vē*, *le*; forme întregi: *pre mine*, *pre tine*, *pre sine*; cele dintăiu se aplică tot-dea-una fără prepozițiunea *pre*, d. e. *mē* ducū, *mē* spēlū, *te* scalđi; iar cele întregi însoțite de prepozițiunea *pre*, d. e. *pre mine*, *pre tine*, *pre sine*.

NOTA 5. La cei vechi prepozițiunea *pre* a acusativilui lipsia adese-ori atât la numele proprii de persóne câtu și la pronumele personale; așa d. e. în Psalt. Coresi din anulū 1577, «*veniți fii, ascultați mene*», în locu de *pre mine*; totu asemenea în Tetraevang. din anulū 1561, se dice: «*aduși elū la....., și nu putură elū vindeca*», în locu de: *aduși pre elū*, (veđi Sint. Cipariū pag. 145).

NOTA 6. Am mai puté numi în limba română *acusativiū absoluți*, cari staū mai cu sémă în unele adverbe, interjecțiuni, proverbe, cântece, formate din nume articulate sau nearticulate, precum și în urma cântecelor populare, în refrenele colindelor; de es. *trunđă verde, florile d'albe, ușa! fuga! du-te fuga! calea! cale bună! pace bună*, etc.

CAPIT. V.

§ 18.

APLICAREA DATIVULUI.

Dativul se exprimă în generalul scopul său destinațiunea și se aplică arătându pentru cine, pentru ce *se face* sau există ceva.

Dativul, pe lângă verbe, se numește obiectul nedrept (complinsire nedreptă), și răspunde la întrebarea *cui?* D. e. *Daș fênuș cailorũ. Promitũ ajutorũ vecinuluș. Trãmitũ o scrisore luș Ioanã.*

NOTĂ. Dativul adesea se suplinese prin prepozițiunã, anume prin: *la, pentru*, (numitũ dativũ prepoziționalũ sau perifrasticũ). D. e. *Daș fênuș la caș*, (în locũ de: *cailorũ*).

§ 19.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Dativul se aplicã, ca complinsire, pe lângã forțe multe adiective, cari exprimã idea de folosũ sau pagubã, de iubire sau urã, și în generalul unũ raportũ. Atari adiective sunt: *utilũ, folositorũ, inutilũ, nefolositorũ; credinciosũ, necredinciosũ, bunũ (la ceva), potrivitũ (pentru ceva), salutarũ, vãtãmãtorũ, comodũ, incomodũ, vecinũ, rudã, amicũ, inamicũ*, etc. etc. De es. *Plõia este folositoare câmpuluș. Ionũ imi este amicũ. Ștefanũ mã-e frate, rudã, vecinũ. Acestã scire imi este neplãcutã.*

NOTA 1. Sunt și unele adverbe, cari se aplicã analogũ acestorũ adiective, *cu dativulũ*. Es. *Sã trãimũ potrivitũ naturẽi nãstre. Este asemenea ție; corãspundãtorũ pozițiunii.*

NOTA 2. Dativul personalũ *imi* și *iti* se aplicã uneori fãrã necesitate, adecã fãrã a arãta vre-o complinsire. Atari dative se numescũ *dative etice*. De es. *Ce-mi stai fãrã lucru? Și-ți face o încurcãturã. Și mi-te pomenesci cã plãcã. Usulũ dativuluș eticũ ilũ gãsimũ mai desũ în doinele și baladele romãne, când poetulũ vrea sã arate nisce*

sentimente patetice ale inimei; așa poetul Alexandri se exprimă :

Pe ciobani legatu-*mă*-aū,
Dulăii îpușcatu-*mă*-aū, etc.

§. 20.

Dativul se aplică ca obiectu nedreptu la verbele correspunzătoare adiectivelor din paragraful precedentu, precum *a folosi, a strica, a pleca, a crede, a nu crede, a se încrede, a închina, a vătămă, a ura, a se ruga*, etc.

De es. Să ne închinămū Tatălui și fiuluiși Sântului Spiritu.—Șederea la țară *mă*-a folositū, *mă*-a făcutū bine. Gheorghe *vă* voiesce bine.—Iónū *le* uréză călătorie bună.

NOTA. Unele dintre aceste verbe se construescū cu prepozițiunī; anume cu prepozițiunile: *cu, pentru*, saū cu locuțiunile: *în favórea, în interesulū*. De es. Ținū *cu* cine-va; *mă* silescū *în favórea* cui-va, *în interesulū* cui-va, *pentru* cine-va, etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj §. 21.

Verbele (mai tóte de origină latină) compuse cu prepozițiunile latinescī *ad* (românesce adesea *a*) *ante, con* (rom. *cu*) *in, inter* (rom. *între*), *ob, post, prae* (rom. *pre*), *sub* și *super*, se construescū adesea și de regulă cu dativulū, ca complinire nedreptă; însă mai numai cu sensū figuratū (tropicū), iar cu sensulū propriū mai multū cu prepozițiunī.

De es. A instrui junimea este a *aduce* celū mai mare folosū *societății*.—Forței brutale *opunemū* dreptulū nostru.—Numa *succese* lui Romulū în domnie.—Să *preferimū* *averii*, sănătatea!—Trebuie să ne *supunemū* legilorū țării.

NOTA. Când aceste verbe se aplică în sensulū propriū, atunci se construescū mai bine cu prepozițiunī. D. e. m'am apropiatū *de* tine (și figuratū totū așa). Aplécă mielulū *la* ugerū! Iónū s'a întrepusū *între* ei. Imparte acéstă pâne *cu* Ștefanū! Adu băetulū *la* mine! Vântulū s'a întorsū *spre* răsăritū.

§ 22.

Fórté interesantū este în construcțiunea română *dativulū* *cu verbulū* a fi (impersonalū) și anume în propozițiunile,

cară arată o stare *sufletescă*, o *simțire*, unde în altă limbă (de es. în cea francesă) figurează verbul *avere*. De es. *Mîe fîome, sete, caldû, frigû, bine, rău, rușine, frică*, etc. etc., (franc. *j'ai faim, soif, chaud*, etc.).

CAPIT. VI.

§ 23.

APLICAREA GENETIVULUI.

Genetivul sintactic este de două feluri: 1) genetiv *organic* (articulat), 2) gen. *prepozițional*.

Amendouă formele pot fi figura ca complinire pe lângă un substantiv, iar cel *organic* de regulă urmează imediat după un substantiv articulat; va se ține: genetivul *organic* este cerut tot-dea-una de un substantiv, care substantiv trebuie să fie cu articolul postpus sau susțut. De es. *Copilul vecinului, vacile bubei, cartea școlarului, lemnul de fag, masa de lemn, omul de treabă, omul de omenie, omul cu minte*, etc.

NOTA. Genetivul *prepozițional* (despre care vom vorbi mai bine la prepoziții), se formează de regulă cu prepoziția *de* și substantivul în cestiune, care firesc trebuie să fie în forma acusativului, ca ori-care regim al unei prepoziții proprii.

§ 24.

Genetivul *organic* figurează mai cu samă ca *genetiv posesiv*, arătând cine posedă ceva. De es. *Calul vecinului, casa lui Ion, unchiul ei, cartea lor*.

NOTA. În locul acestui genetiv, precum în locul genetivului *organic* al pronum. personal de pers. I și II, și reflexivului de III-a, care nu există, se aplică formele pronumelui posesiv; iar persoana III nereflexivă are genetiv *organic* (lui, ei, lor). Astfel se ține: *Fratele meu, tîu, nostru, vostru; sora mea, ta, noastră, voastră*. S'a întîlnit cu *vîrul sîu, cu sora sa, (cu vîru-sîu, cu soru-sa)*.

§ 25.

Dacă vorba complinită prin genitivă cuprinde o *idee verbală*, o *idee* de lucrare, atunci genitivul complinitorilor poate fi sau *subiectiv* sau *obiectiv*, după cum exprimă persoana sau ființa, care *face* lucrarea în cestiune (de la care pornesce lucrarea), sau persoana ori ființa, care *sufere* lucrarea respectivă. Astăzi-felul în exemplul acesta: «*iubirea tatălui*», avem un genitiv subiectiv (tatălui); de-ore-ce sensul expresiunii este: «Tatăl iubesce» (tatăl subiect); iar în exemplul acesta: «*Descoperirea Americii*», avem în expresiunea «*Americii*» un genitiv *obiectiv*, de-ore-ce sensul este: *America a fost descoperită*.

§ 26.

De regulă genitivul organic figurază la noi ca *genitivul subiectiv*; iar genitivul obiectiv se exprimă de obicei cu prepozițiunii, și anume cu prepozițiunea *de*.

Ca genitiv obiectiv se dice: *frică de dușman*, iubire *de țară*, lăcomie *de avere*, sete *de aur*, pasiune *de cărți*, etc.

NOTA. Formele pronomului posesiv în locul de gen. pron. personală persoana I, II, se aplică de regulă numai ca genitiv subiectiv, adesea însă și ca genitiv obiectiv; de es. Iubirea *mea* (subiectiv=*eu* iubesc), grija *vostă* (subiectiv=*voi* grijiți); etc. Iar când dică: Iubirea *de tine* genitiv obiectiv=*tu* ești iubit, sau *tu te* iubesc; grija *de voi* (obiectiv, cine-va grijesce *de voi*, *voi* sunteți îngrijiți). Sau: cutare nu mai poate de dorul *tău* (obiectiv=*tu* ești dorit); de frica *ta*, i-e frică *de tine*.

§ 27.

Ca genitiv de calitate ori cantitate se aplică mai rar forma organică a genitivului, mai adesea și de regulă forma perifrastică cu prepozițiunea *de*. Avem de exemplu: *omul lui Dumneșeu*, *Iónu este ală naibeș*, *Constantin* este *ală ciorelor*, *om de trebă*, *bărbatul de geni*, *de multă* sau *de mare erudițiune*, etc., *om cu minte*, *băiat*

de *dece ani*, *șanțu de optu metri*, *afacere de mare ostenelă* (care cere mare ostenelă).

NOTA. Raritatea aplicării genitivului organicu la noi vine de-acolo, că acéstă formă are dreptu condițiune, *sine qua non*, să-i precadă imediatu unu substantivă *articulată cu articolul definitu*,—în casurile contrare se aplică casulă prepozițională.

§ 28.

Totă ca unu felă de genitivă posesivă figurază genitivulă organică, și pe lângă unele substantive derivate din adiective (subst. de calitate); de es. greutatea plumbului; mărimea pământului; immensitatea universului.

NOTA. În limbile neo-latine (francesă, italiană, și spaniolă), lipsindă formele causală cu terminațiună, genitivulă se formază cu prep. *sițiună*, și anume: la italiană cu *di*; la francesă și spaniolă cu *de*; de exemplu: *Rimi di Petrarca*, (ital.). Le temple *de* Guide (franc.). Acéstă se pôte întrebuița cu saă fără articlu după prepozițiune, pentru numele ce urmază; de es. (ital.) *il padre del popolo*, *la porta de la casa*.—Saă în francesă: *la vie de l'homme*; *le jardin du roi et de la reine*.

CAPIT. VII.

APLICAREA VOCATIVULUI.

§ 29.

Vocativulă este casulă celă mai absolută, celă mai ne-dependente, și n'are legătură sintactică de câtă numai cu atributulă seă eventuală. De unde urmază, că vocativulă într'o propozițiune, tot-dea-una se separă de cele-l-alte vorbe prin semne de interpunțiune.

D. e. »Până când vei mai abusa, Catilină, de paciența noastră?»—Așteptă amice!—Bine-voiți, Domnule Ministru, a primi, etc.

Observațiune. Vocativulă represintă tot-dea-una persóna a II-a, presupunându pe pronumele personală *tu* saă *voi*. Formele lui proprii sunt prea puține;—nearticulată îlă gă-

simă, cu formă deosebită, terminată la sing. în *e*, numai la o parte din numele masculine terminate la nom. sing. în *u* (*î*) d. e. Dómn^e, cuscre, vecine, împ^{er}ate, bune, etc.

Vocativul sing. articulat cu *lî* sau *le*, se usită astăđi la tóte numele masculine terminate în *u* (*î*) d. e. domnule! bunule! domnul^u me^u! etc. din contră numele terminate într'altă vocală, sau de alt^u gen^u, n'a^u formă deosebită pentru vocativ^u nici la sing. nici la plural^u,—vocativul^u acestor-a se suplⁱⁿesce prin forma nominativul^u.

NOTA. Multe vocative nearticulate, usitate măi de mult^u, astăđi se aud^u măi rar^u sau nici-de-cum. Aşa d. e. óme!—Vocativul^u plural^u articulat^u se îndeplⁱⁿesce cu forma dativul^u plural^u, d. e. Domnilor^u! fiilor^u! Dómn^elor^u! fraţilor^u! etc.

CAPIT. VIII.

APLICAREA ARTICULULUI DEFINITŪ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 30.

a). La substantive.

La substantive articolul^u definit^u figur^eză numai ca *su-**fix^u*, adecă numai după substantiv^u, cu care se încorpo-*r*eză sau se unesce într'un^u cuvînt^u. D. e. *omu-l^u*, *cas-a*, *munte-le*, *ómeni-î*, *case-le munţi-î*, etc.

NOTA 1. Numai la numele proprii masculine, cari nu primesc^u articolul^u postpus^u, (şi la unele cu tot^u articolul^u postpus^u), în casurile gen. şi dat. se aplică articlul^u înaintea substantivul^u, d. e. *l^uî* Ión^u, *l^uî* Ştefan^u, *l^uî* Toma, *l^uî* Radul^u, *l^uî* Popescu.

NOTA 2. Să se observe, că numele feminine, precum şi cele masculine terminate în *e*, în vocativul^u sing. nu primesc^u articlul^u, d. e. Dómnă! frate!

NOTA 3. La numele de rudenie şi de alte raporturi analóge, articolul^u se póte înlocui şi prin pronumele posesiv^u, respectiv^u. Se đice, «*Tat^u me^u* în loc^u de *Tatăl^u me^u*,

mumă mea p. *muma mea*, *vėru-sėu* p. *vėrulė-sėu*, *vară-sa* p. *vara-sa*, etc.— Acėsta se face însă numai la singularė.

§ 31.

b). La adiective.

Adiectivulė primesce articolulė și înainte și postpusė. Așa de exemplu se ȓice: *celė albė* și *albu-lė*, *cea albă* și *alb-a*. In cazulė din urmă, cu articolulė postpusė, adiectivulė se aproprie încătė-va de natura unii substantivė, astėfelė se și aplică, d. e. *Albu-lė* (nume propriu), *Botezatu-lė*.

Articolulė antepusė la adiective are și formele *ėlė* pentru masc. și *a* fem. sing.; însă numai în vorbire, nu și în scriere.

c). Aplicarea articolului la substantive însoțite de adiective.

Când substantivulė, însoțitė de adiectivė sau de mai multe adiective, primesce articolulė, Lăvemė regulėle următore :

1. Dacă precede substantivulė adiectivulė, numai substantivulė primesce articolulė, d. e. *Munte-le ınaltė și sterpu*.

2. Dacă precedė adiectivele sau adiectivulė, atunci se ıntămplă contrariulė; căci ele primescė articolulė, iar substantivulė rėmăne nearticulatė, d. e. *Inaltu-lė și sterpu-lė munte*. *Dificil-a și spinos-a cestiune*.

NOTA 1. Locė de articolė mai ține în limba năstră și combinaționile *alė* plur. *a* masc. *a*, plur. *ale* fem. acestė articolė se aplică în următorele imprejurări :

a) Când substantivulė reginte, în relaționea genitivală, nu se află la loculė sėu, d. e. *alė vieței ınceputė*, *ale vieței ınceputuri* (în locė de: *ınceputu-lė vieței*, *ınceputurile vieței*).

b). Când este ıntreruptė prin altė cuvıntė de substantivulė sėu, de eș. Copilulė *celė bunė alė vecinului*; Copiilė *cei bunı a* vecinului; Copila *cea bună a* vecinei; Copilele *cele bune ale* vecinei; de unde ȓicemė, că acestė articolė tot-dea-una suplinesce pe substantivulė sėu, are rolė de pronume și elė concordă de regulă în genė și numėru cu

substantivul, pe care îl înlocuesce, iar nici-de-cum cu substantivul, înaintea căruia stă.

Esemplesle următoare ne vor clarifica această regulă :

Cănele este *al* lui Ioan,
 Câinii sunt *a* lui Ioan,
 Cartea este *a* lui Ioan,
 Cărțile sunt *ale* lui Ioan.

NOTA 2. Une-ori înaintea acestui articol se mai aplică și prepozițiunea *de*, precum :

Acăsta este o vorbă *de a* lui Ioan,
 Aceste sunt vorbe *de ale* lui Ioan,
 Aceste sunt fapte *de ale* inimicilor noștri.

Trebuie să observăm însă, că acăsta se întâmplă numai atunci, când substantivul reginte va fi nearticulat și mai cu seamă la numărul plural: d. e. ómenⁱ *de a* noștri, o carte *de ale* mele, etc.

NOTA 3. Articulul *al*, *a*, *a*, *ale*, se întrebuințază și înaintea posesivelor când stă înaintea unui substantiv, de es. *al* meu *ta*'ă; precum și înaintea numeralelor ordinale, de es. *al* doilea, *Vad* *al* treilea.

Ca articolul mai servește și demonstrativul *cel*, *cea*, *ce*, *cele*, mai cu seamă la adiective; d. e. *Copilul* *cel* rău *nu ascultă*.

Se mai aplică și cu numele proprii de ómenⁱ; d. e. Ștefan *cel* Mare, Alexandru *cel* bun.

Când însă adiectivul ține direct de numele propriu, ca parte, atunci demonstrativul *cel* (ca articol) nu se mai pune, d. e. Radu-Negru (îar nu Radu *cel* negru). Marea-négră (nu Marea *cea* négră). Marea-roșie (nu *cea* roșie). Asia-mică (nu *cea* mică).

CAPIT. IX.

§ 33.

UNELE PARTICULARITĂȚI ÎN APLICAREA ADIECTIVELOR

Cunoscem din partea etimologică a gramaticii, că gradele de comparațiune la adiective sunt trei: *positivul*, *comparativul* și *superlativul*.

Positivul adiectivelor are rolul de a exprime înțelesul într'unu mod normal sau ordinar, — fără nici o alăturare, d. e. Ștefanu este *bun*, *reu*, etc.

Comparativul exprimă tot-dea-una rezultatul comparației sau alăturării între două sau mai multe persoane sau obiecte, și se formează prin adverbul *mai* pus înaintea adiectivului respectiv; d. e. Petru este *mai* învățat de câtu Gheorghe.

Superlativul arară că calificarea, exprimată prin adiectiv, se cuvine unei persoane sau unui obiect în cel mai mare grad sau treptă.

Superlativul este formatu sau prin adverbele: *förte*, *prea*, — puse înaintea adiectivului respectiv, — și atunci se numesce: *superlativ* absolut, de es. *förte* bun, *prea* bun, *tare* bun; sau că vine înainte și sub formă determinată cu demonstrativul *celu*, *cea*, — pus înaintea formei comparative, — și se numesce: *superlativ* relativ, de es. *celu* mai mare; *cea* mai mare, etc.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 34.

Superlativul relativ, la adiective se aplică numai atunci, când comparațiunea se face între mai multe decâtu două obiecte.

Alt-mintre-a este de ajunsu comparativul. D. e. *Ionu* este *celu* mai inteligente dintre acești trei școlari (superlativul). Dară când dicit; este *celu* mai diligente dintre acești doi (comparativ).

§ 35.

Comparativul se aplică și în sensu absolutu, adecă fără comparațiune proprie. D. e. *Ione*, *adă-mi* o trăsura bună; dar veđi să fie *mai* curată și cu caii *mai* mari. Sau când așu dicit: *Fă unu cortu*, *Radule*, dară *fă-lu* *mai* mare, că *suntemu* mulți. În aceste esemple vedemu comparativul aplicat în modu absolutu, fără vre-o comparațiune proprie.

§ 36.

Diferința între două calități se exprimă mai bine cu vor-

bele comparative (adverbe): *mai multă—decât*; d. e. Gheorghe este *mai multă* grasă, *decât* sănătosă.

§ 37.

Superlativul, întrebuințat ca absolut, exprimă un grad însemnat de calitate și se aplică în mod perifrastic cu adverbele: *forte, prea, tare*, despre cari am menționat mai sus, d. e. *forte* bogat, *prea* bogat, *tare* bogat etc.

§ 38.

Comparativul se mai poate întări prin: *și, încă și*, sau cu adiectivul *mult*, d. e. *Spune-mi și mai lămurit*. Sau în frasa acesta: Aurul este *mai prețios decât* argintul; virtutea este *și mai prețioasă*.—Vasile este *mult* mai silitor de-cât tine.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 39.

Superlativul se întărește:

1). Prin *și, chiar—și*, d. e. și cel mai bun cal se poticesce; *chiar și* cel mai bun școlar greșese câteodată, etc.

2). Prin vorba *cât*; d. e. vino *cât* mai iute.

3). Prin expresiunea *cu mult*; d. e. Socrate este *cu mult* cel mai înțelept.

NOTA 1. Gradul comparativ, afară de adiective, se mai aplică și la adverbe, precum și la frase sau expresii adiectivale; așa d. e. se dice: *mai bine, mai curând, mai cu-minte, fi-mai cu-minte, Elu este mai de frunte, Ștefan este mai de înțeles, mai adese-oră*, etc.

NOTA 2. Particula *mai* se întrebuințează și în alte sensuri cu adiective și verbe, d. e. *mai tot, mai tot-dea-una, mai nu cred, ce-mă spu, mai nu știu ce să fac*, etc.

Când voim să laudăm sau să luăm ceva în batjocură, d. e. ce mai om.

NOTA 3. Totu așa se aplică la adverbe și superlativul, și a nume numai cu *förte, prea, tare*, și nici-odată demonstrativul *celü, cea*, d. e. *förte bine, prea frumosü*, etc.

NOTA 4. Superlativul se mai pöte esprime și cu alte frase sau locuțiuni; d. e. Ștefanü e *pre cätü se pöte de deliginte*, sau în esemplulü acest-a: Caracterele solide sunt *de totü rarü*.

De multe-orî particulele: *förte și prea*, prin cari esprimămü gradulü superlativulü, se aplică și isolate, fără adiectivü; d. e. Elü s'a silitü *förte, E bine și nu prea*.

CAPIT. X.

§ 40.

OBSERVAȚIUNİ ASÜPRA APLICĂRIİ PRONUMELORÜ.

Pronumele personale: *eu, tu, elü, ea*, plur. *noi, voi, ei, ele*, au însemnare substantivală, și după cum am vëdütü în partea etimologică, se declină după casü și numărü, iar celü de persöna a 3-a și după genü.

1). Pron. personale aplicate la nom. sunt subiectulü propozițiunii și se exprimă sau se subînțelegü, d. e. *eu laudü, noi läudämü*, sau numai: *laudü, läudämü*. Numai atunci se exprimă pron. când tonulü principalü alü propozițiunii este pe ele.

2). Formele scurtate ale pron. personale se potü aplica și pentru gen. sing. și pentru dativü, d. e. când dicemü: plăcerea *imü* este să te ajutü; aici pronumele *imü* funcționează ca *genitivü*, în locü de pron. posesivü: plăcerea *mea* este , iar în propozițiunea acésta: «Gheorghe *mü*-a făcutü unü bunü servițiü», *mü*, în locü de *mie*, este dativü.

3). Formele acusativilü pronumelorii personale se aplică lângă verbele active *de-odatä*, atâtü cele scurtate câtü și cele întregi (prepoziționale). De es. Copilulü *pre tine* te ascultä, iar *pre mine* nu *më* ascultä.

4). Vocativulü pronumelü personalü de persöna a II, (fiind-cä cele-l-alte persöne nu au vocativü) se aplică ca subiectü în propozițiune; de es. *Tu, nenorocitulü! O, voi, făcëtorü de rele!*

§ 41.

Pronumele reflexivă se aplică la noi *numai când* se raportează la subiectul aceleia-și propoziției, adică la subiectul propoziției, din care face parte și pronumele reflexivă. D. e. Nicolae *se laudă pre sine*. Petru și-a frânt brațul drept. Războiul aduse multe schimbări după *sine*.—Maria șede în casa *sa* (adecă casa Mariei; iar când am dice: «Maria șede în casa *ei*», atunci s'ar înțelege, că casa nu este a Mariei, ci a alteia.

NOTA 1. Când voim să arătăm pre un nume, deosebit de subiectul propoziției, nu se întrebuițeză pronumele posesive de a 3-a persoană, ci pronumele personale: *lui, ei, ei, lor, le, li*, de es. Vecinul vine cu fiul-său, cu Iónu și cu fratele *lui* (a lui Iónu, iar nu a vecinului). Frații mei șed în casa vecinului *lor*. etc.

NOTA 2. Formele reflexive ale pronumelui posesiv se aplică fără înțeles reflexiv în urma numelor de rudenie. De es. M'am întâlnit cu frate-său, cu vară-sa, (în loc de: cu fratele-lui, cu vara-ei).

§ 42.

Pronumele posesivă adesea se omite, când se înțelege de sine. De es. Am vădit cu ochii (adecă *mei*). A murit tata (adecă *tată-meu*).

§ 43.

Pronumele posesivă se suplinesește foarte adesea prin dativul pronumelui personal prescurtat.

D. e. Asupra-*mi*, în loc de: *asupra-mea*, *asupra-ți* = *asupra ta*, în locu-*i* = în locul *lui* său *ei*, în locu-*le* = în locul *lor*.

§ 44.

Pronumele demonstrative trebuie să fie tot-dea-una *imediată* înaintea unui substantiv (înaintea substantivului demonstrat), sau dacă sunt în urma substantivului, sau

singure. primescū la fine vocala *a*; așa de exemplu, se ȳice : *acestū* omū saū *acesta*, *acéstă* femeie saū *acésta*, calulū *acela*, școlarulū *acesta*, casa *aceia*, flórea *acésta*, femeiele *acestea* saū *acelea*; etc.

§ 45.

Formele: *éstū* și *acestū* se aplică, arătândū persóne saū lucrurī maī apropiate, saū de carī a fostū vorba maī pe urmă; iar formele: *élū* și *acelū*, când arată persóne saū lucrurī maī depărtate, saū de carī a fostū vorba maī de multū.

De es. «Bine ȳice Ciceron, că adesea maī multū te obligă inimicii ceī maī neîmpăcați, de câtū amicii curtesani; acci-a adesea ar fi spunëndū adevărulū, acești-a nici-odată».

NOTA 1. Tóte pron. demonstrative sunt de persóna a 3-a.

NOTA 2. Să se observe bine, că de câte-orī demonstrativulū precede unū substantivū, servește ca o determinare (articulū alū aceluī substantivū); iar substantivulū sēu rămâne tot-dea-una nearticulatū,—și din contră, când demonstrativulū se postpune substantivulū, atunci se întărescē tot-dea-una printr'unū *a*, și substantivulū se articulează. D. e. *acestū* omū, (iar nu *acestū* omulū), omulū *acest-a* (iar nu omū *acestū*).

NOTA 3. Demonstrativele concórdă cu substantivele respective (după cum am văȳutū la sintaxa concordanței) în genū, numărū și casū.

§ 46.

Asupra pronomelū relativū observămū, că nu se aplică nici-odată în propozițiune principală.

În genitivū și în dativulū singularū și pluralū, când are unū substantivū imediatū după sine, orī chiar când lipsește aceluī substantivū, primesce ca și demonstrativulū unū *a* în urma sa, d. e. Gheorghe, alū *cărui-a* tată ești, te-a căutatū; Gheorghe, *cărui-a* i-ai datū cartea, a plecatū.

§ 47.

Pronumele relativă formează cu demonstrativul său o corelațiune, adică: dacă se pune unul, trebuie să se pună și celălalt. D. e. *Acel-a* va primi recompensa, care învață, sau: Care va învăța, *acel-a* va primi recompensa; totu asemenea corelațiune există și între *cine—acel-a*, d. e. *Cine* a mințit odată, *acel-a* va minți și mai de multe-ori.

NOTA. În locu de *acel-a—care*, se ȳice mai scurtu *celu-ce*, d. e. Fericitu *celu-ce* crede și nu cercetă.

Când forma relativă *ce* se raportează nu la o vorbă în parte, ci la o cugetare întregă (la o propozițiune), atunci de regulă se întărește prin forma demonstrativă *ceia* Es. Când fulgeră din senină,— *ceia-ce* se întâmplă câte-odată,—lumea crede, că este semn rău.

NOTA. Relativul *ce*, cu prepozițiunea *de*, înaintea unui nume, se ȳice în sensu de admirare; d. e. *Ce de om?* *Ce de militari* au venit! (adecă: câtu sunt de mulți militari, ce au venit).

BCU Cluj / Central University Library Cluj
CAPIT. XI.

§ 48.

OBSERVAȚIUNI ASUPRA APLICĂRII NUMERALELOR
ȘI NEDEFINITELELOR.

Distingerea adiectivelor *unū* și *altū*, de alte adiective, consistă într'aceia, că aceste arată și o cantitate oarecare, avându și forme genitive atātu la singularu câtu și la pluralu, ca și pron. demonstrative, și se potu întări și cu unu *a* la fine, d. e. *unui* și *unui-a*, *unei* și *unei-a*, *altui* și *altui-a*, *altei* și *altei-a*, *unorū* și *unor-a* (mas. și f.), *altorū* și *altor-a* (mas. și fem.). Ele se aplică și ca forme determinative a unui substantiv, și este de observat, că de câte-ori precedu substantivul respectivu acelu substantiv nu mai are necesitate de articolu, d. e. *unū omū*, *altă cale*.

Adiectivul *unū* la sing. ca *numărū*, ocupă locul întâiu între numerale; iar la pluralu nu mai însemnă unitate ca

la singulară, și atunci este adiectivă nedefinită, în care împrejurare se articulează tot-dea-una; din contră *altă*, *altă*, la plurală când precede unui substantivă, nu se articulează.

Esemplul următor ne va clarifica: Unii ómeni și unele femeii au trecut pe-aici împreună cu *alți* copii și *alte* copile.

§ 49.

Numeralele cardinale, dela *doi* în susă până la *dece*, se consideră ca adiective și se concórdă cu substantivele respective, în genă, numără și casă, dacă au; de la *două-deci* în susă se consideră ca substantive și se aplică cu ună altă substantivă precesă de prepozițiunea *de*, d. e. *două-deci* de școlari, *trei-deci* de militari, etc.

§ 50.

Adiectivele: *multă* și *totă* sémână încâtă-va în privința formeloră cu adiectivele: *ună* și *altă*.

Multă stă de regulă înaintea substantivului și nu se articulează nici unulă, de es. *mulți ómeni* au venită; póte și substantivulă să fie înainte iară-și nearticulată, de es. *ómeni mulți* au venită.

Câte-odată póte să primescă articulă, de es. *multele a-faceri* mă oprescă de a veni la tine; sau dacă e substantivulă înainte, atunci elă primesce articlulă propriă, iar adiectivulă *multă* primesce articlulă *celă* înainte, de es. *afacerile cele multe* mă oprescă de a veni la tine.

Totă se pune de regulă înaintea substantivului, care se articulează, de es. *toți școlarii* trebuie să învețe. Elă se póte pune și în urma substantivului, care totă articulată rămâne, de es. *școlarii toți* au învățată.

Ca *totă* se construesce și *întregă*, care de obicei stă în urma substantivului, iar dacă stă înaintea substantivului, atunci se articulează cu articlulă propriă, iar substantivulă rămâne nearticulată, de es. *anulă întregă*, *întregulă ană*.

§ 51.

Adiectivele *atâtă* și *câtă* variază după genă și numără,

nearticulate; în genit. și dativă plur. se potă întări și printr'ună *a*, ca și demonstrativele și relativele; de es. *cătoră și cătora; atătoră, atătora*.

Ele se aplică în mai multe sensuri:

a) Ca interogative pr. *Cătă e de mare? Atătă ești tu de rău?* b) cu înțelesă de admirare, de es. *Cătă de măreță este puterea creatorului! Cătă de frumoasă și variată este natura!* c) se întrebuițeză ca particule adverbiale, urmate de prepozițiunea *de*, pentru a întări alte adverbe ori adiective, de es. *Eă nu sciă cătă e de mare casa văstră, póte să fie atătă de frumoasă, după cum spuă tu.*

Forma *câte* se întrebuițeză ca particulă la formarea distributivelor, de es. *câte doi, câte dece.*

§ 52.

Nime, nimene și nimică saă *nimica* însemneză o negățiune totală a vre-unei persoane saă a vre-unui lucru. Ele se aplică în propozițiuni și ca subiecte și ca obiecte, de es. *Nimeni* nu scie finitulă vieței; *Nimica* nu e mai rău, ca lenea; N'a venită *nimene*; N'am vedută pre *nimene*; N'am audită *nimica*; N'am spusă *nimănui*; N'am spusă *nimănui-a* (saă *nimăru-i*) *nimica*, etc. etc.

III. SINTAXA VERBULUI.

CAPIT. XII.

§ 53.

ÎNSEMĂTATEA ȘI APLICAREA TIMPURILORŪ.

Dacă se petrece ceva în timpulă, când cugetămă saă vorbimă, aceia se numesce *presinte*, adecă de față. *Presintele* însă saă arată numai ună momentă ală timpului de față, de es. *spune-i să plece*; saă o durată a timpului de față, de es. *Ștefan scrie o carte, cănele este credinciosă stăpănului său.*

§ 54.

Partea timpului, care precede *presintelui* se numește *trecut*, partea care succede *presintelui*, se numește *fiitor*.

Acțiunea presinte este destulă de determinată, relativă la timp, prin legătura ideilor, de aceea avem o singură formă de timp prezentă, numită *presinte*.

În *trecut* și în *fiitor* momentul acțiunii respective este mai puțin hotărât, și de-aceia limba și-a format mai multe forme timpurale, atât pentru *trecut* cât și pentru *fiitor*,—dar mai cu samă pentru *trecut*. Ast-felū avem pentru trecut: *perfect*, *imperfect* și *mai-multă-ca perfect* (sau plus-ca-perfect), *fiitorul* I, II, III.

Aplicarea *imperfectului*, *mai-multă-ca-perfectului* și *fiitorului* II, III are dreptă condițiune existența altei acțiuni; a-cele timpuri sunt dar condiționate, *dependinți*, *secundare*. Iar timpurile: *presinte*, *perfect* și *fiitorul* *ântâi* sunt timpuri *nedependinți* sau *absolute*. Timpurile *dependinți* se numesc și *relative*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 55.

Presintele se aplică ca *presinte*:

1. Arătându aceia, ce este simultan în momentul vorbirii. De es. *Recunosc*, că morții nu sunt nefericiți.

2. Arătându aceia, ce durază încă (din trecut), ce se face încă pe timpul, când se vorbește (ca obicei, datină usă). De exemplu: *Cetesc* această carte. *Îți scriu* în toate ȃilele. Locuitorii de la munte în toate ȃilele se *cobor* în vale.

3. Arătându ceia-ce se întâmplă, se face în *tot* timpul (prin urmare și în momentul de față). De es. *Plăia purifică* atmosfera.—*Sorele face*, că toate înfloresc.

NOTA. Presintele se aplică în două casuri pentru acțiuni trecute, anume: 1). La citațiuni de păreri și propozițiuni, cari există încă în scrierile autorilor; d. e. *Salust* ne spune, că *Catilina* avea și multe calități bune. 2). În stilul viu narativ, relatându acțiuni trecute, numit și *presinte istoric*; d. e. *Romanii*, sub *imperatorul* *Traian*,

bătă pre Daci, trecă Dunărea, cuprindă țara Dacilor și o prefacă în provincie romană.—3). Presintele se mai aplică și în locul fiitorului, pentru a da mai multă singuranță, de es. *mâne mergem la țară*.

§ 56.

Perfectul exprimă acțiunea trecută, sau în raport cu presintele,—sau fără nici-un raport (absolut). În cazul primu se numesce *perfect logicu*, iar în casul alu doilea *perfect istoricu*.

Observăm aici, că în limba română forma *perifrastică* a perfectului se aplică ca perfect logicu, iar cea *simplă* ca perfect istoricu. D. e. Iónu a plecatu la țară (acum e acolo), sau când dicitu: *A fostu odată, când a fostu...*

«Miltiade plecându din Atena cu câte-va corăbii și ajungându la insula Lemnos, *provocă* locuitorii să se supună; acestia însă în derisiune îi *respunseră*, că se voru supune, când Miltiade, plecându de-acasă, va veni la ei cu bătaia crivățului».

§ 57.

Imperfectul arată o acțiune trecută, simultană cu altă acțiune trecută. Acesta adesea nu este exprimat și trebuie suplinită în cugetare. Imperfectul se aplică în următoarele împrejurări:

1. Arătându o acțiune durabilă în trecut, d. e. *Era* o regulă la Romani cei vechi a nu face pace, de câtu ca învingători.

2. Arătându o acțiune, care în trecut se repeția de mai multe-ori, un obicei, o datină, o solemnitate.—D. e. «Precum în Roma doi consuli, așa se *alegeau* în Cartagina doi judecători, pentru un an.

3. În stilul narativ arătându împrejurări secundare, și acându descripțiuni.—D. e. Cesaru *hotărî* să asedieze Alesia; cetatea acesta *era* pe culmea unui delu, pe-lângă care de două părți *curgeau* două râuri, în fața cetății se *întindea* un șes, încolo delurii *încunjurau* cetatea.

§ 58.

Perfectul și *imperfectul* sunt timpurile particulare stilului istoric (narativ), Pentru mai multă vivacitate adesea se suplinesc amândouă timpurile prin *presinte*, care atunci se numește presinte istoric. D. e. Mă deșeptasem și ședeam culcatu pe patulū meu de muschi, de-odată *cade* o pétră pe acoperișulū stânei, eu *sarū* în susū, *iaū* pușca de-lângă mine și *așteptū*, etc.

§. 59.

Plus-ca-perfectul se aplică arătându o acțiune trecută, care este anterioră altei acțiuni, asemenea trecute. D. e. Ștefanū se întorșe acolo, de unde *plecase*. Când am ajunsū la stațiune, pornise trenulū.

§ 60.

Cele trei forme *fiitoare* ale limbei nōstre se aplică arătându acțiuni viitoare, și anume :

1. *Fiitorulū I* se aplică arătându o acțiune, care se întâmplă într'unū timpū fiitorū, în modū absolutū, fără raportū la altū timpū. D. e. Toți vorū muri. Măne voiū începe cura.

2. *Fiitorulū II* se aplică numai în raportū cu unū fiitorū întâiū, arătându o acțiune fiitoare, care în momentul ivirii altei acțiuni fiitoare (*fiitorulū I*) va fi trecutū. D. e. «Când vei sosi tu la Focșani. eu voiū fi ajunsū la București».

3. *Fiitorulū III* are dreptū condițiune fiitorulū alū II-lea. Acesta presupunēndū pe fiitorulū I, se înțelege că fiitorulū alū III presupune atâtū pe fiitorulū I, câtū și pe alū II. Observămū însă că fiitorulū III se aplică fōrte rarū.

D. e. Țici că, când *se va deșepta* Ioanū, tu *vei fi pusū* șeua pe calū;—atunci se înțelege că servitorulū *va fi fostū* adusū calulū de la câmpū.

NOTA 1. Observămū aci, că în generalū chiar și fiitorulū II se aplică numai când voimū să distingemū espresū diferența timpului acțiunilorū, alt-mintrelea aplicămū fiitorulū

I pentru ală II-lea. D. e. Cum *vei semăna, așa vei secera*. Cum *îți vei așterne, așa vei dormi*. Aci acțiunile: *semănare* și *așternere* nu sunt simultane cu acțiunile: *secerare, dormire*, și cu toate acestea se exprimă prin același timp (fiitorul I).

NOTA 2. Fiitorul I se aplică și pentru fiitorul imperativului; D. e. *Vei face, cum am ținut eu* (în loc de: «*Să faci, cum am ținut eu*»).

CAPIT. XIII.

MODURILE

§ 61.

Avemă optă moduri la verbe. Acestea se împart în moduri personale (finite) și nepersonale (infinite). Modurile personale sunt: *Indicativul*, *Conjunctivul* (sau *subjunctivul*), *Optativul* (sau *condiționalul*) și *Imperativul*. Nepersonale sunt: *Infinitivul*, *Supinul*, *Participiul* și *Gerundiul*.

§ 62.

Dintre aceste optă numai modurile personale pot forma predicat într'o propoziție, de aceea numai acestea sunt moduri adevărate, adică *moduri de vorbire*. Cele nepersonale se apropie de natura altor părți de vorbire, și a-nume: *infinitivul* și *supinul* au natură de *substantiv*, *participiul* de *adiectiv* și *gerundiul* de *adverb*.

CAPIT. XIV.

APLICAREA INDICATIVULUI.

§ 63.

Dintre toate modurile personale cel mai întrebuintat este *indicativul*. Acesta arată ce *scim*, adică: că ceva *este* sau nu *este*, că se *face* sau nu se *face*; mai arată o aserțiune (pozitivă sau negativă), prin urmare *indicativul*

arată, afirmându sau negându, o lucrare sau stare reală sau presupusă ca reală, d. e. *Mâncăm, ca să trăim, nu trăim, ca să mâncăm.* — *Am sosit, am vădit, am învins.* — *Toți vom muri.* — *Când plouă, se recoresce aerul.* — *Dacă ai timp, așteptă-mă aici.* — *Nu-l poți suferi.* — *Trebue să plece îndată.*

NOTĂ. Indicativul fiind modulul cel mai propriu al vorbirii, are toate formele de timp, adică nouă timpuri. Celelalte moduri au cel mult trei timpuri.

§ 64.

Indicativul se aplică și în toate întrebările directe, care așteaptă un răspuns asertoric, precum și în întrebările indirecte, d. e. *Ai răspuns lui Ioan?* (Răsp): *Î-am răspuns, sau: Nu i-am răspuns.* Sau în exemplul acesta: *Am oflat eu, unde ai petrecut asară* (întrebare indirectă).

§ 65.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Adesea în fraze ipotetice se aplică indicativul pentru optativ (condițional), dându-se ast-fel mai multă realitate atât *ipotesei*, cât și *tesei*. D. e. «*Dacă sciam una ca acesta, nu veniam la adunare* (în loc de: *dacă aș fi scit, n'aș fi venit*).

§ 66.

În fraze *disjunctiv-ipotetice*, care se lăgă cu conjuncțiunile: *saș-saș, ori-ori, aș-aș*, se aplică tot-dea-una *indicativul*. D. e. *Românul să lucreze tot-dea-una românesce, saș este funcționar, saș este simplu cetățen.* *Ori înveți, ori părăsesi școla.*

CAPIT. XV.

APLICAREA CONJUNCTIVULI (SUBJUNCTIVULI).

§ 67.

Acest mod are tot-dea-una o însemnare formală, și arată lucrarea sau starea ca posibilă, ca presupusă sau ideală, iar nici o dată reală.

Conjunctivul, în general, se aplică, arătându nu ce scimă, ci ce *voimă*. Aşa de exemplu, când Ńicemă: «*Măncămă ca să trăimă*», în propoziŃiunea I-a esprimămă *măncarea* ca realitate, iar în prop. 2-a *trăirea* ca *ceva voită, posibilă*, (prin urmare conjunctivă). Vrëndă însă a exprima și *măncarea* ca *ceva voită*, am Ńice: «*Să măncămă, ca să trăimă*» (aici și în una și în altă avemă modulă conjunctivă).

§ 68.

Conjunctivul se aplică atât în propoziŃiuni principale, câtă și în propoziŃiuni secundare (dependinŃi). În propoziŃiuni principale este de trei feluri:

- 1) Conjunctivă *optativă*, respective hortativă;
- 2) Conjunctivă *concesivă*;
- 3) Conjunctivă *dubitativă*.

Următorele exemple ne voră clarifica sensulă acestora; așa (pentru reg. No. 1): «*Trăiescă Regele nostru! fie mare! fie gloriosă*!» — «*Dee DumneŃeu să fie pe gândulă meu. — Silească-se junimea la învăŃatură, asculte Ńe povăŃa celoră bună!*» — «*Scăle-se de diminăŃă, făcă, cum Ń-am Ńisă eu!*» — «*Să fi venită la timpă!*» — «*Să nu fi zăbovită!*»!

(La reg. 2-a): «*Fie, cum Ńici tu. — Nu fie durerea celă mă mare răă, dar răă totă este. — Stăruască câtă va voi, totă nu va isbută.*»

(Exemple la reg. 3-a): «*Să fie căne? — Să fie lupă? — Să fi aflată elă despre acăsta?*»

§ 69.

În propoziŃiuni secundare (dependinŃi) *conjunctivul* se aplică numai cu conjuncŃiunea «*să*», carea singură dintre tôte conjuncŃiunile se aplică cu modulă conjunctivă și numai cu *conjunctivul*,

Particulele *ca* și *ne-cum* se construescă asemenea totdea-una cu conjunctivul, însă numai prin mijlocirea lui *să*, precum: *ca-să, ne-cum-să*, d. e. *ÎnvăŃămă, ca să fimă fericiŃi.* — *Ioană nu s'a supărată pe mine, ne-cum să fi vorbită ceva de răă.*

§ 70.

Conjunctivul cu *să* se aplică în propozițiunii secundare, mai cu seamă arătându *scopul* unei acțiuni, prin urmare în propozițiunile finale. De regulă în această aplicare îi precede particula *ca* sau *pentru-ca*. De es. Mâncăm *ca să* trăim.—Muncim la tinerețe, *ca să* avem la bătrânețe.—Nu pot *să* merg astăzi la școală.—Doresc *ca să* te faci mai cu-minte.—Te așteptam, *pentru-ca să-ți* pot da cartea promisă.

§ 71.

Conjunctivul cu *să* se aplică adesea ca propozițiune *obiectivă dreptă* (resp. ca *subiectivă*, când propozițiunea principală este pasivă), exprimându un sfat, o *voință*. În toate construcțiunile aceste însă, avem *elipsă* de conjuncțiunea *că*, care ar fi legătura între propozițiunea principală și cea secundară cu *să*. Așa de exemplu, când dăcem: «*Î-am spus, să nu bî încălțit*»,—sau: *I-s'a spus, să nu bî încălțit*»; frasa întregă proprie ar fi: «*Î-am spus (i-s'a spus) ca-să nu bî încălțit*».

§ 72.

Este o particularitate în limba noastră, că foarte adesea și regulat se înlocuesce *infinitivul obiectiv* printr'o propozițiune cu «*să*» cu *conjunctivul*, d. e. Pot (sau: ști) *să cânt* (p. pot sau ști *cânta*).—Te voi sili *să-ți faci* datoria, (p. te voi sili (la) *a-ți face* datoria). — Învăț *să scri* (p. învăț a scrie).

§ 73.

Să cu *conjunctivul* poate ține și locul unui *nume predicativ* în frase, cu verbele, cari se construiesc cu două acusative, (vezi §). De es. L'-am ales (sau fû ales), *să ne* repesinte, în loc de: «*l'-am ales de reprezentant al nostru*».

§ 74.

Particula *ne-cum* se construesce asemenea tot-dea-una cu conjunctivul precesu de *să*. Această particulă *ne-cum*, (pentru care unii dicu rău *de-cum*), se aplică după o propozițiune negativă, arătându ceva *ce se poate și mai puțină*. De exemplu: *In Italia adesea nu ninge în Ianuariu, ne-cum să ningă în Maiu.*

§ 75.

Conjunctivul cu *să* înlocuesce prea bine pe *condiționalul* în propozițiunile ipotetice. De es. *să fi sciutū* una ca acesta, *n'așū fi venitū*, (p. dacă așū fi sciutū . . . etc.).— *Să fi săbovitū* încă puțină, puteai vorbi cu frate-meu.

§ 76.

Conjunctivul cu *să* figurează și ca regimū la prepozițiunea *fără*, în locul infinitivului prepoziționalū (cu *a*). D. e. *Fară să scie* (pentru: *fără a scie*).

§ 77.

În fine conjunctivul fără conjunțiunea *să* este totū odată și forma imperativului presinte de pers. III; cu *să*, imperativū de fiitorū în tôte persónele; d. e. *Plece!*—*tacă!*—*vorbescă!* *Să vorbescă!*—*să vorbiți!*—*să lucrămū!*—*să asculte* (elū—ea, ei—ele).

CAPIT. XVI.

APLICAREA OPTATIVULUI ȘI CONDIȚIONALULUI.

§ 78.

Optativul se întrebuintează pentru exprimarea unei *dorințe*. (*optare*), de es. *Așū mânca, așū dormi.* — Ah! cum *așū fi bēntū* unū paharū de apă!

Forma întórsă a optativului se întrebuintează adese-orī în urări și blăsteme, de es. *dormire-ar* somnulū celū lungū, etc.

Optativul se mai întrebuintează în propozițiunile întrebătoare îndoişoare, precum şi în cele indirecte, de es. *Cum n'aşu fi venitū?* Nu sciū, *cum ar fi mai bine*, etc.

NOTA. Tóte propozițiunile optative se înfăţişeză ca frase ipotetice, în cari însă lipsesce partea, care exprimă condițiunea. Astū-felū când dicemū: «*aşu mânca*», pare-că se subînţelege: *dacă aşu avé ce*, prin urmare propozițiunile cu optativū sunt tot-dea-una condiţionate.

§ 79.

Condiţionalulū se aplică în frase ipotetice cu *de*, *dacă*, *de-cum-va*, atătū în propozițiuni principale câtū şi în secundare, de es. *Dacă ar fi căduţū* brumă astă-nópte, *ar fi făcutū* mare pagubă grădinarilorū.— *De aşu fi sciutū*, *aşu fi venitū*.

NOTA 1. S'a observatū mai susū că în propozițiunea dependente condiţionalulū se suplineseşte fórtē bine prin conjunctivū cu *să*, anume în perfectū; de es. *să fi căduţū* brumă, *ar fi făcutū* etc.

NOTA 2. Voindū să întroducemū mai multă hotărēre, putemū aplica în frase ipotetice în amēndouē părţile *indicativulū* pentru «*condiţionalū*»; de es. *Dacă eram* de faţă, *nu se întâmpla* una ca acēsta.—*Dacă sciam*, *nu veniam* (fórtē obişnuitū).

CAPIT. XVII.

APLICAREA IMPERATIVULUI.

§ 80.

[[*Imperativulū* exprimă *directū* şi în modū absolutū o voînţă în formă de poruncă, sfatū, rugăciune, felicitare, blăstemū, injurare, etc. (afirmativă sau negativă). De óre-ce nu se póte face ceva conformū poruncei, de câtū după ce se poruncesce, se înţelege că imperativulū nu póte avé formă de trecutū, ci numai de *presinte* şi de *fitorū*.

§ 81.

Presintele imperativului cere împlinire imediată a poruncei. De es. Plécă de aci! — Tăceți! — Ascultați! — Nu te mișca! Nu vorbiți rău de altul, etc.

NOTA. Este de observată, că forma imperativului presinte negativă, de pers. 2 sing., constă din particula negativă *nu* și infinitivul prescurtat (apocopat) al verbului respectiv. De es. Nu uita! — Nu face rău altui-a! — Nu vorbi!

§ 82.

Imperativul fiitorului n'are alte forme de câtă pe ale conjunctivului presinte, și se aplică arătându o voință de realizată în viitor. Acestă timpă ală imperativului are și persóna I plurală, fiind-că vorbindă cine-va în persóna I plur., pe lângă sine înțelege și altă persónă (sau alte persóne), căroră le pôte porunci. De es. *Să plecămă* mâne de vreme! — *Să iubimă* patria maș prelsusă de tóte! — *Să faceți* cum am đisă eă! — Copiș *să de* ascultare părinților!

CAPIT. XVIII.

APLICAREA INFINITIVULUI

§ 83.

Infinitivul esprimă idea verbală în generală și nehotărâtă. Acestă modă nu pôte figura singură ca predicată pe lângă ună subiectă.

§ 84.

Infinitivul răspunde la întrebarea *ce?* și este de natură substantivală.

Este de observată, că în limba noastră oricare infinitiv întregă se pôte aplica ca *substantiv*, că este substantiv adevărat, de genulă femenină, primesce articolulă feminină, se declină ca oricare substantiv și substantivulă, ce

determină pe unŃ ast-felŃ de infinitivŃ se pune în genitivŃ; d. e. *Cântare, vedere, vorbire, trecere, fire*, etc. art. *cântare-a, vedere-a*, etc.

§ 85.

Ca infinitivŃ propriŃ, acestŃ modŃ în limba noastră este de regulă apocopatŃ, și afară de puține casuri cari se vorŃ nota mai încolo, tot-dea-una precesŃ de prepozițiunea *a*, cu care împreună representeză idea verbală (ca substantivŃ), răspundendŃ la întrebarea *ce?* În această formă este tot-dea-una formă verbală și cere cazul verbului său. D. e. *A tăia lemne, a vedea pe cine-va*, etc.

§ 86.

În forma sa apocopată, și cu prepozițiunea *a*, se aplică infinitivulŃ cu deosebire în casurile *nominativŃ* și *acusativŃ*. În *nominativŃ* figurază ca *subiectŃ* sau ca *nume predicativŃ* (atributŃ); iar în *acusativŃ* ca *obiectŃ directŃ*. D. e. *A da sfatŃ altui-a este ușorŃ. — A trăi este a cugeta. — DorescŃ a afla. — VoiescŃ a învăța. — Te învățŃ a citi.*

NOTA. Ca obiectŃ directŃ în *acusativŃ* infinitivulŃ apocopatŃ, fără prepozițiunea *a*, figurază numai după verbele: *sciŃ* și *potŃ*, dacă urmază aproape sau imediatŃ după aceste verbe, — și după verbele auxiliare în viitorulŃ indicativuluiŃ, în condiționalŃ și în imperativulŃ negativŃ prezente pers. 2 sing. (veđi §). D. e. *PotŃ citi. — SciŃ cânta. — VoiŃ cerca. — AșŃ manca. — Nu vorbi! — Nu trece!*

§ 87.

InfinitivulŃ *prepoziționalŃ* (infinitivulŃ apocopatŃ și precesŃ de prepozițiunea *a*) figurază și ca regimŃ la prepozițiunii; și anume observămŃ, că forma, care corespunde genitivuluiŃ flexiunii, se exprimă prin prepos. *de*. Ast-felŃ se đice: «*înainte de a pleca, până a nu adormi, pentru a întări, spre a informa, fără a observa*», etc.

NOTA. Cu alte prepozițiunii nu se prea usiteză construcțiunea infinitivuluiŃ. Așa de exemplu: nu se đice bine: «*des-*

pre a cerceta, în a urmări». — Nu se țice de loc: «*cu a cerca*», și alte espresiuni ce potŭ fi considerate în limba noastră ca nisce corupțiuni eșite din capulŭ unorŭ scriitorășii.

§ 88.

Infinitivulŭ cere casulŭ verbului sŕeu, de. e. A pune masa; a vedŕe de copii; a scie o epistolă, înainte de a primi scirea, până a nu pleca din capitală; fără a asculta de cine-va, etc.

Observațiuni. 1. Infinitivulŭ luatŭ în respectŭ etimologicŭ are numai o formă originală, fără desemnarea vre-unui timpŭ definitŭ; acŕstă unică formă e comună pentru tôte timpurile: presinte, perfectŭ și fiitorŭ. Semnulŭ logicŭ, distinctivŭ alŭ timpurilorŭ, se pôte esplica mai multŭ din țesătura frasei și anume după verbulŭ la care infinitivulŭ se adauge de complinire; d. e. potŭ *face* (pres.), puteam *face* (perf.), *puterca de a face* (adecă pentru presinte sau pentru fiitorŭ).

2. Am țisŭ (în partea etimologică) că infinitivulŭ ni-se presintă în limba rom. sub două forme: *scurtatŭ* și *întregŭ* (de es. *a face* și *facere*). Forma întregă are tot-dea-una însemnare *nominală*; și ca nume substantivŭ, acŕstă formă are unŭ usŭ fôrte întinsŭ și suferŕe tôte modifițațiunile unui substantivŭ, schimbându-se după genŭ, numărŭ și casŭ.

3. Formele scurtate ale infinitelorŭ române aŭ și ele însemnare substantivală, (însă nu cu acelea-șii modifițațiuni ca formele întregi), când se usiteză ca subiecte saŭ obiecte în propozițiuni, de es. *A învăța* nu e rușine, ci *a fura* e păcatŭ, (aici infinitele scurtate, avându rolŭ de subiecte, sunt luate ca substantive).

Saŭ în propozițiunea acŕsta: am învățatŭ *a cunósce*, *a scie*, *a vorbi* corectŭ, (infinitive scurtate cu rolŭ de obiecte directe, după predicatulŭ: *am învățatŭ*, decŭ cu natură substantivală).

CAPIT. XIX.

APLICAREA PARTICIPIULUI.

§ 89.

Participiul este o formă verbală de natură adiectivală, și se aplică sau ca *atribut*, sau ca *aposițiune*, sau ca nume *predicativ* (întocmai ca oricare adiectiv). Participiul se deosebește de adiectivele proprii prin aceea, că acestu mod, luat ca participiu activ, nu exprimă o calitate durabilă (ca adiectivele) și alu doilea, că elu cere *casul* verbulu sêu.

§ 90.

În limba noastră nu există adevărate forme de participiu *activ*, noi avem numai participiul *pasiv*. Acesta are, în masculin, tot-dea-una aceeași formă cu *supinul*, se termină tot-dea-una pentru masculin sing. în *u* și fem. în *ă*, se aplică cu și fără articolu—și se declină ca oricare adiectiv.

NOTĂ. Locul participiului activ la noi îl ține unu altu *participial*, adică *gerundiul*, (despre care mai jos, la gerundi).

§ 91.

Participiul (pasiv) se aplică cu deosebire în propozițiuni pasive ca nume *predicativ*, unde împreună cu verbulu *a fi* (ca verbu legătoru sau copulativ) formeză predicatul pasiv și constituie conjugățiunea *pasivă* proprie. — Se observă, că participiul, ca nume predicativ, concordă cu subiectul în *gen*, *număr* și *cas*. De es. Eu sum lăudată (-ă); voiți fi lăudată (-ă); fiți lăudați (-e), etc.

NOTA 1. Participiile trecute în însemnare pasivă se construiesc cu prepozițiunea *de*, pusă înaintea numelor, ce le au participiile active în nominativ, precum: *desprețuitu de omen*, adică: *pe care l-a desprețuitu omenii*, (fiind-că în sensu de part. pasiv, acusativul activulu trece în nominativ, iar nominativul în casul cu prepozițiunea *de*, și

ast-felū din ceia-ce fusese obiectū, devine subiectū în pasivū—și din subiectulū activulū devine casū dependentē); (veđi sintaxa generală).

NOTA 2. O mare parte din participiile trecute și-au perdutū în limba noastră semnificațiunea verbală și se usită numai cu însemnare adiectivală, de es. *înțeleptū, dreptū* (sau *dereptū*), *credutū, credinciosū*, etc., de la verbele: *în-telegū, credū*, etc.

CAPIT. XX.

APLICAREA GERUNDIULUI.

§ 92.

Gerundiulū este acelū modū impropriū (sau participialū), care la noi suplinesce participiulū activū.

Gerundiulū este de natură adverbială și póte complini prin urmare numai verbe; elū este unū adverbū de modū, n'are moțiune (fiindū adverbū, nu adiectivū), se constru-esce cu casulū verbului sēu. — De es. Ioanū alérgă *strigândū*, (cum alérgă? resp. *strigândū*, adverbū de modū).— *Vēđēndu-lū* m'am opritū — (aici ilū vedemū cu casulū verbului, obiectū dir. -lū, în ac.).— *Ī-am găsitū dormindū*, (aici gerundiulū *dormindū* se apropie de participiulū propriū activū).

NOTA 1. Gerundiulū verbului *curce* (*fugire*) a devenitū, în urma multei aplicări, adverbū propriū, care se și compară, de es. *Vino curēndū*, mai *curēndū*, fórte *curēndū*.

NOTA 2. Scriitorii moderni (a-nume poeții) aplică forma gerundiulū ca *participiū propriū* activū, atribuindu-i și moțiune, (ca adiectivelorū în ū), până acuma însă numai de la puține verbe și anume în forma singulară. Ast-felū se đice de unii: «*inima palpitândă, mâna tremurândă*» și altele, cari nu sunt decâtū nisce forme nejustificate în limba noastră.

§ 93.

Cu deosebire este de notatū aplicarea gerundiulū în loculū propozițiunilorū dependinți adverbiale (incidenti ad-

verbiale), anume: *de timpŭ*, *dara* și *de causă*, *de condițiune*, *de concesiune*. De es. *Ajungându* acolo, *vădui* marea. (Dupa-ce am ajunsă acolo . . . etc.).—*Aflându* ceva nou, *îți* voiŭ scrie. (Dacă voiŭ afla ceva nou . . . etc.).—*Ne-fiindŭ* învitatŭ, nu m'am dusŭ la prânŭ. (Fiind-că n'am fostŭ învitatŭ, saŭ: de ore-ce n'am fostŭ învitatŭ . . .).

NOTA 1. Gerundiulŭ, ca-și infinitivulŭ, are semnificațiunea verbului sŭ, adecă: activă, pasivă saŭ reflexivă; când are semnificare activă transitivă, pôte avé și unŭ acusativŭ ca obiectŭ directŭ, de es. *L'am* văduțŭ *bătendu* pe frate-sŭ. Mai pôte avé de obiectŭ și unŭ infinitivŭ, de es. *Iónŭ încercându-se* a scrie.

NOTA 2. Cu ausiliarulŭ *eram* gerundiulŭ servește numai ca complinire a formei ausiliare, d. e. *eram cântându*. adecă: *eŭ cântam*.

CAPIT. XXI.

BCU APLICAREA SUPINULUI. rary Cluj

§ 94.

Supinulŭ este unŭ participialŭ (modŭ impropriu) de natură substantivală. La unele supine avemŭ și forma plurală, care este tot-dea-una în *e*, și care stă ca locuțiune adverbială de modŭ, după prepozițiunea *pe*, nu are sensŭ verbalŭ și prin urmare nu suferă nici unŭ complimentŭ după sine, de es. *Pe nimerit-e*, *pe nemâncat-e*, *pe găcit-e*, *pe negândit-e*, etc.

§ 95.

Supinulŭ se aplică în două împrejurări: 1) ca regimŭ la unele prepozițiuni, mai cu sémă la prepozițiunile: *de*, *la* și *pe*, de es. *Ei* aŭ destulŭ *de mâncatŭ*. *Maria* a pusŭ *la spelatŭ*. *Copii* iaŭ *pe apucate* (plur.).—2) în formele perifrastice trecute ale conjugării active, de es. *Am auzitŭ*, să fi *plecatŭ*, voiŭ fi *aflatŭ*, așŭ fi *datŭ*, etc.

NOTĂ. Supinulŭ verbelorŭ active mai pôte avé după dînsulŭ și unŭ obiectŭ (directŭ saŭ indirectŭ, ca și infini-

tivul), de es. Am de scris o *epistolă interesantă*. Nu e de crezut că *acestui copil neglijent*.

CAPIT. XXII.

APLICAREA PREPOZIȚIUNILORŪ.

§. 96.

Distingem două feluri de prepoziții: 1) *prepoziții proprii*, și 2) *locuțiuni prepoziționale*.

Prepozițiile proprii se construiesc toate cu forma *acusativului* fără excepție, iar locuțiunile prepoziționale cu *genitivul*.—Esemples cu prepoziții proprii: *Iónu a fostu la mine*.—*Elu și-a uitat de tine*.—*Gheorghe a vorbit despre Ștefanu Celu Mare*.—*Maria s'a preumblat cu Lucreția*.

Cu locuțiuni prepoziționale în cazul genit.: *Petru șede înaintea casei*.—*Românii se luptă bine în-contra inamiculu*.—*Gheorghe s'a întâlnit cu mine înainte de plecare*.—*S'a ridicat întăriri împrejurulu orașulu*, etc. Cluj

§ 97.

Prepozițiile sunt expresiuni de raport între două vorbe (după cum am aratat în partea etimologică a gramaticii), și ca atare pot suplini și casurile dependente (casurile oblice ale declinărilor). Ast-fel pentru genitiv aplicăm foarte adesea perifrasa cu prepoziție, *de* (și anume ca genitiv obiectiv); dativul foarte adesea îl exprimăm prin prepozițiile: *la, pentru*. De es. *Iubire de țară* (în loc de iubirea țerei).—*Dați fână la cai* (p. cailor).—*Deputații fac legi pentru țară*, (fac legi țerei).—*Cetățenul bun se supune la legile țerei* (legilor).—*Iónu a răspuns la scrisoarea mea* (scrisorii mele, dat.).—*M'a pus la uitare*, (m'a pus uitării, m'a dat uitării), etc.

Unele observări asupra prepozițiilor.

Prepozițiile române, după cum am vădit, se împart în *simple* și *compuse*, în *despărțibile* și *nedespărțibile*. Usul

lorū, mai alesū prin compunere, e atātū de bogatū la Romāni, încātū prin combinarea prepozițiunilorū (locuțiuni prepoziționale) se pōte exprima orī-ce nuanțā cātū de esactū. Prepozițiunile așa-darā, ca locuțiuni prepoziționale (în unire cu unū substantivū) servescū spre a arāta diferite raporturi și circumstanțe de timpū, de modū, de causā, de spațiū, etc.

Iată vre-o câte-va exemple de aplicațiunea prepozițiunilorū mai desū întrebuițate:

1. Prepozițiunea *de* este desū întrebuițată și are unū sensū fōrte variatū; ea se întrebuițezā:

a). Spre a arāta materia, din care e făcutū ceva la întrebările *din ce?* *de ce?* ast-felū formézā locuțiuni adiectivale, de es. Masă *de lemnū*, casā *de pētrā*, pālārie *de paie*, etc.

b). Înaintea cuvintelorū, ce exprimā timpulū, arată deosebite raporturi de *timpū*, la întrebarea *de când?* de es. *de joi* n'a mai plouatū, *de anulū* trecutū n'am mai fostū la voi, *de mâne* începe vacanța, etc.

c). În legăturā cu prepozițiunea *a* arată *loculū* la întrebările *unde?* *de unde?* de es. șede *de a drēpta*, vine *de-acasă*, etc.

d). După verbele pașive *de* determinā persōna saū lucrulū, care este autorulū unei lucrări saū a unei stări, d. e. Școlarulū silitorū e lăudatū *de* profesori, lecțiunea a fostū învățată *de* școlari, etc.

e). Prepozițiunea *de* se pune după o mulțime de verbe, de diferite sensuri spre a determina obiectulū nedreptū alū acestorū verbe, și exprimā adese orī *causa*, de es. a muritū *de supērare*, plānge *de durere*, tremurā *de frică*, a se bucura *de fericirea* cui-va, etc.

f). După o mulțime de adiective, d. e. plinū *de apă*, tristū *de supērare*, liberū *de pasiunū*, etc.

g). Înaintea lui *alū* (pronominalū saū pusū înaintea posesivelorū) prepozițiunea *de* ține locū de genitivū *partitivū*, de es. acești boi sunt *de ai* vecinului, cărțile acestea sunt *de ale mele*, etc.

h). După numele, ce arată o măsurā; se pune *de*, spre a determina numele materiale din cari este mēsurā, de es. un cotū *de pānurā*, o litrā *de vinū*, trei oca *de struguri*, unū chilogramū *de sare*, unū paharū *de apă*, etc.

i). Înaintea numelor de localitate, precum și a altor nume se întrebuițeză prepozițiunea *de* spre a arăta *originea* ori *calitatea*, și ține de multe-ori locul genitivului organic, de es. Vinu *de Odobesci*, prefectulu *de Prahova*, cașcavalu *de penteleu*, calu *de munte*, copilul *de orașan*, cetățenu *de frunte*, omul *de trebă*, etc.

k). De multe-ori arată destinațiunea, de es. lemne *de foc*, hârtie *de scris*, apă *de beut*, etc.

l). După substantivele verbale *de* înaintea unui nume ține locul genitivului obiectiv, de es. iubirea *de țară*, frica *de dușman*, dorul *de muncă*, etc.

m). De se pune înaintea numeralelor, mai cu samă după adiectivele ce exprimă cantitatea, de es. unu șanțu lungu *de dece metri* și latu *de doi*.

n). Prepozițiunea *de* se pune adese-ori înaintea infinitivului scurtu, mai cu samă când infinitivul are rolul de atribut, de es. plăcerea *de a învăța*, necesitatea *de a asculta*, etc. precum și după verbe sau alte expresiuni, de es. încetați *de a face* larmă, am venit la școlă cu scopul *de a învăța*, mai înainte *de a merge* acasă trebuie să răspundem, etc.

NOTA. Acastă prepozițiune se mai întrebuițeză în o mulțime de sensuri spre a forma deosebite locuțiuni adverbiale și la compunerea multor cuvinte, mai cu sémă a verbelor, precum și altor prepozițiuni, de es. *din* [*de* și *în*], *de-la*, *despre*, *de-pre*, și altele

2, Prepozițiunea *în* este asemenea foarte desu întrebuițată și exprimă raporturi de *loc*, *timpu* precum și o mulțime de nuanțe de sensu abstractu; ast-selul:

a). Determină *locul* la întrebările *unde?* *în-cotro?* de es. noi suntem *în școlă*, Oltul se varsă *în Dunăre*, mă duc *în Italia*.

b). Determină *timpul* la întrebările: *când?* *în câtu timpu?* de es. *în anul trecut* a fostu secetă mare, *în dece zile* voi termina cu repețirea studiilor.

Mai pôte determina *timpul*, după care se va face ceva, și atunci stă adese-ori în corelațiune cu *de*, de es. *de mâne* *în cincă zile* voi pleca la București, etc.

c). Arată unŭ raportŭ de modŭ saŭ de stare, precum și alte circumstanțe adverbiale, de es. a fi *în disordine*, a umbla *în haine* de mătasă, a căde *în disgratie*, a fi *în vrâștă*, etc.

d). După adverbele ce însemneză *a crede*, *a spera*, etc. prepozițiunea *în* determină obiectul acestorŭ verbe, de es. credŭ *în Dumnezeu*, mă încredŭ *în bunătatea ta*, etc.

3. Prepozițiunea cu exprimă :

a). În sensŭ localŭ unŭ raportŭ de *însoțire*, *aflare împreună*, de es. fratele meŭ merge *cu voi*, Vasile e *cu noi* într'o clasă, etc.

b). *Instrumentulŭ* saŭ *mijloculŭ*, de es. taie *cu cuțitulŭ*, scrie *cu cernelă*, etc.

c). *Modulŭ* cum se face saŭ cum este ceva, de es. elŭ învață *cu multă silință*, te ajută *cu plăcere*, etc.

NOTĂ. În sensŭ timporalŭ se întrebuințeză asemenea, de es. *cu timpulŭ* vei fi unŭ bunŭ școlariŭ; *cu patru zile* înainte de acesta am fostŭ la țară.

Acestŭ sensŭ e derivatŭ din sensulŭ de *însoțire*.

4. Prepozițiunea la se întrebuințeză :

a). Spre a arăta *loculŭ* la întrebările *unde?* și *încotro?* de es. mă ducŭ *la București*, se află *la țară*, etc.

b). Determină *timpulŭ* la întrebarea *când?* de es. *La anulŭ 1877* s'a proclamatŭ independența României, etc.

c). Se mai întrebuințeză spre a arăta *scopulŭ*, mai cu samă înaintea supinelorŭ, de es. mergemŭ *la vânatŭ*, am fostŭ *la culesŭ*, etc.

d). Ca particulă formală se întrebuințeză, împreună cu forma acusativilui, pentru a înlocui dativilui, de es. daŭ fânŭ *la cai* (în locŭ de : *cailorŭ*), spune *la școlari* (în locŭ de *școlariilorŭ*) să vină, etc.

NOTĂ. Prepozițiunea *la* se mai întrebuințeză și în compunere cu alte prepozițiuni, de es. *de-la*, *pe-la*, *până-la*, etc. precum și în compunere de adverbe.

5. Prepozițiunea pre saŭ pe se întrebuințeză :

a). Spre a arăta diferite raporturi *de locŭ*, la întrebările

unde? pe unde? de es. șede *pe scaun*, umblă *pe strade*, a eșit *pe ușe*, etc.

b). Determină relațiunii *de timp*, la întrebarea *pe cât timp?* de es. mâncarea ne ajunge *pe trei zile*, mă duc *pe o săptămână* la țară etc.

Se mai întrebuițază în sensu timporalü spre a determina diferite raporturi atmosferice, de es. mă dusei sara *pe lună*, amü venitü *pe unü frigü* förte mare, etc.

Se mai întrebuițază înaintea substantivelorü *timp* și *vreme* spre a determina timpulü la întrebarea *când?* de es. *pe timpulü* răsboiului era mare scumpete, *pe vremea* prânzului nu eram acasă, etc.

c). S'a vëđutü la acusativü cum-că prepozițiunea *pre* sau *pe* se întrebuițază tot-dea-una ca parte formală înaintea acusativului ca obiectü dreptü, când acesta este unü nume propriü de persónă sau unü pronume, de es. am vëđutü *pe Iónü*, ascultă-më *pe mine*, întrébă *pe orî-cine*, etc.

Se întrebuițază adese-orî și înaintea altorü nume (de persóne), de es. am vëđutü *pe fratele-tü*, respectați *pe profesorii voștri*, etc.

d). Spre a determina *instrumentu'ü*, *mijloculü*, de es. i-am trimisü unü pachetü *pe poștă*, puica *pe creștă* se cunoște ce neamü o să iasă (proverbü), etc.

e). La jurămintे, afirmări, rugări, etc. se întrebuițază *pre* sau *pe* spre a determina pe ceia ce se jură, de es. jurü *pe viața mea*, îți spunü *pe onóre*, etc.

f). Se întrebuițază pentru a determina *modulü*, cum se face ceva, de es. păcatulü mărturisitü este *pe jumătate* iertatü (proverbü), eü facü *pe voia* și *pe gândulü tēü*, etc. În acestü sensü se întrebuițază mai cu samă înaintea adverbelorü și a supinelorü în *e* (plur), formändü o mulțime de espresiuni adverbiale, de es. *pe românesc*, *pe jos*, *pe ascuns*, *pe nimerite*, *pe negândite*, *pre-cum*, etc.

g). Se întrebuițază în sensü distributivü, de es. numai odată *pe anü* sunt Pascile, avemü studiulü l. române de două-orî *pe săptămână*, etc.

h). Prepozițiunea *pre* se mai întrebuițază, în sensü abstractü, după o mulțime de verbe netransitive, spre a determina obiectulü, la care se raportază, ceia ce se exprimă

prin predicatul propoziției, de es. m'am supărat *pe vecinul m-ă*, aū legatū tovărășie și *pe bine* și *pe rău*, a pusū rēmășagū *pe o sută de lei*, s'a pusū *pe gânduri*, scumpulū nu e stăpānū *pe banii* lui, ci banii ilū stăpānescū pe elū (proverbū), etc.

i). Se mai întrebuițeză după verbele *a vinde*, *a cumpăra*, *a schimba*, *a da* saū *a cere* unū prețū, etc. de es. am cumpăratū cartea *pe bani* gata, am datū trei lei *pe gramatică*, lucrēză *pe plată bună*, ce-a cerutū *pe haină*? etc.

NOTĂ. Prepozițiunea *pe* se întrebuițeză, în legătură cu deosebite cuvinte, la formarea de locuțiuni adverbiale, de es. *pe semne*, *pe urmă*, *pe ascunsū*, *pe scurtū*, etc. precum și cu alte prepozițiuni, de es. *pe-la*, *pe lângă*, *pe supt*, *pe după*, etc

6. Prepozițiunea *spre* se întrebuițeză:

a). *Spre* a arăta *direcțiunea*, la întrebarea *în cotro?*, de es. s'a dusū *spre apusū*, stăi cu fața *spre mine*, etc.

b). Esprimă *scopulū*, de es. învățatura este *spre binele și folosulū nostru*, etc. Înaintea infinitivului cu *a* exprimă asemenea *scopulū*, de es. am eșitū de a casă *spre a mă preumbla*, este gata *spre a face* bine tuturorū, etc.

NOTĂ. Prepozițiunea *spre* (*spre*) să întrebuițeză la firmarea numeralilor cardinale de la 11—19 inclusivū, de es. unū-*spre*-dece, cinci-*spre*-dece, etc.

7. Prepozițiunea *cătră* se întrebuițeză:

a). *Spre* a exprime, în sensū localū, *direcțiunea* saū *situațiunea* față cu unū locū anumitū, de es. paserea a sburatū *cătră apusū*, stați cu fața *cătră mine*, etc.

b). În sensū abstractū exprimă unū raportū de amicitie saū inimizitie, orī dispozițiune favorabilă saū nefavorabilă față cu cine-va, de es. pōrtă-te mai prietinosū *cătră colegii tēi*, să nu fiți nici-odată nemulțumitorū *cătră bine-făcătorii voștri*, etc.

8. Prepozițiunea *după* se întrebuițeză:

a). În sensū localū *spre* a arăta cum-că o ființă saū

unū lucru este *înapoia* său *în dosul* altuia, de es. frate-meū s'a ascunsū *după tablă*, mătura e *dupe uşe*, etc.

b). În sensū timporalū determină *durata*, în urma căreia său după care s'a făcutū său se face ceva, de es. *după cinci zile* va începe esamenulū, etc.

c). Cu verbele *a se sili*, *a dice*, *a cugeta* și altele de natura acestora se întrebuițeză prepozițiunea *după* spre a determina, în locuțiunii adverbiale, obiectulū acestorū verbe, de es. *silește-te după puțință*, vorbesce *după usulū* limbei, etc.

9. Prepozițiunea *supt* (*sub* și *su*) se întrebuițeză :

a). Spre a determina loculū, la întrebarea *unde ?* de es. cartea e *supt bancă*, mergi *supt masă*, etc.

b). Spre a esprima autoritatea, de es. soldațiū unei companii sunt *supt comanda* căpitanulū, etc.

c). Înaintea cuvîntulū *domnie* său altele de sensulū acestuia, sau înaintea numelorū proprii de persóne se întrebuițeză prepozițiunea *supt* în sensū timporalū și se póte întocui cu espresiunea *pe timpulū*, de es. *supt domnia lui Cuza* (sau *supt Cuza*) aū fostū improprietăriți țeraniū, etc.

10. Prepozițiunea *pentru* se întrebuițeză :

a). Spre a arăta favórea, protecțiunea, folosulū, etc. de es. Christosū s'a rěstignitū *pentru noi*, rógă-te *pentru fericirea* părințilorū, elū a votatū *pentru admiterea* propunerii, etc.

b). Esprimă destinațiunea, scopulū, de es. cărțile acestea sunt *pentru școlariū* cei bunī, învățămū *pentru fericirea* noastră, etc.

c). Esprimă cauza, motivulū, de es. ai fostū pedepsitū *pentru lenea* ta cea mare, etc.

d). Esprimă înlocuirea și are sensulū de : *în locū de*, de es. am scrisū eū *pentru frate-meū* (în locū de frate-meū), voiū lucra și *pentru tine*, etc.

e). Se mai întrebuițeză în espresiunile de cumpărare, vîndare, etc. de es. *pentru cartea* acésta am datū doi lei, își vinde sufletulū *pentru bani*.

f). La întrebarea *pe câtă timp?* se întrebuintează prepozițiunea *pentru* spre a determina o *durată*, de es. s'a dusă la București *pentru o săptămână*, etc.

NOTĂ. Cu prepozițiunea *pentru* se formeză mai multe conjuncțiuni causali și finali ca: *pentru-ce*, *pentru-că*, *pentru-ca*.

11. Prepozițiunea *peste* (sau *peste*, se întrebuintează:

a). In sensă locală, de es. a trecută *peste râu*, a ploută *peste totă orașulă*, etc.

b). In sensă timporală sau determină *durata*, în decursulă căreia se face ceva, de es. *peste vară* petrecă la băi, iar *peste iarnă* în orașă; sau determină timpulă, după decursulă căruia se întâmplă ceva, de es. *peste optă zile* începe esamenulă, etc.

c). Esprimă trecerea *peste* o măsură, de es. nu doriți lucruri *peste puterea vōstră*, etc.

d). Esprimă înmulțirea, îngrămădirea, de es. școlarulă rău face *nebuniă peste nebuniă*, etc.

e). Esprimă autoritatea, puterea, domnia, etc. de es. a fostă numită comandantă *peste totă armata*, etc.

12. Cele-lalte prepozițiuni sunt mai tōte compuse din două sau mai multe prepozițiuni și se întrebuintează cu sensuri mai multă sau mai puțină aprōpe de aceloră simple.

CTPIT. XXIII.

CONJUNCȚIUNILE.

§ 97.

Conjuncțiunile arată raporturi între cuvinte, propozițiuni sau frase.— Și aici distingemă conjuncțiuni *proprii* și *locuțiuni conjuncționale*.

După raportulă (coordinațiune sau subordinațiune) între propozițiunile legate prin conjuncțiuni se împartă și conjuncțiunile în coordinațōre și în subordinațōre. Coordinațōre sunt: *și*, *nică*, *sau*, *oră*, *căci*, *dar*, *însă*, *iar*, *prin-urmare*, etc.

Subordinătore sunt: *că, să, dacă, de-oric-ce, cu-tôte-că, pentru-că, fiind-că, ca-să, pentru-ca-să*, etc.

NOTA. Conjunctiunea *că* numai atunci este coordinătore, când este egală cu: *căci*.

§ 98.

Ca conjunctiunii se aplică adese-a și unele adverbe, d. e. *mai întâi, alți doile, după ace-a* (locuțiune adverbială), *când, pe când, de când, unde, cum*, etc.— D es. *Unde nu primisem serisôrca*, nu sciam ce se facu.— *Cum a mâncat, a și plecat*.

§ 99.

OBSERVAȚIUNI.

Am vădit în partea etimologică, că conjunctiunile, după valoarea lor, se mai subdividă în mai multe clase, avându diferite numiri; de unde urmază, că propozițiunile într'o frază pot fi de atâtea feluri, după cum sunt și conjunctiunile, cu cari se lęgă. Așa de exemplu avem propozițiuni:

a). **Causale**, dintre cari una conține cauza, iar alta efectul, precum: *pentru-că, nu îți-ai făcut datoriă, vei suferi pedepsa meritată*.

b). **Condiționale**, (câte-două), din cari una conține condițiunea, iar cea-l-altă rezultatul, de es. *de vei trece un bun examen, și eu voi fi amicul tău*.

c). **Interogative**, (câte-două), de es. *Nicolae te cheamă pre tine, ori vine altul cu acest nume?*

d). **Consecutive**, cari se aplică mai cu sémă în raționamente și silogisme. de es. *tôte popor-le civilisate cultivă sciințele; Nicî-unu popor de păstorî nu cultivă sciințele; Așa-dar nicî unu popor de păstorî nu e civilisat*.

e). **Finale**, arătându scopul, de es. *neîncetat lucați, ca să fiți fericiți*.

f). **Comparative**, de es. *cum îți vei așterne, așa te vei culca*. Fă bine patriei tale, *precum ai făcut și străbunii tăi*, etc.

NOTĂ. Câte-odată conjuncțiunile se pot și omite dintre două propozițiuni, mai cu seamă în proverbe, precum: *fă bine, așteptă rău*, (în loc de: *și așteptă rău*); sau: *eșu dă, tu ba*, (în loc de: *iar tu ba*).

IV. CONSTRUCȚIUNEA PROPOZIȚIUNILORŪ, FRASELORŪ ȘI PERIODELORŪ.

CAPIT. XXIV.

ORDINEA VORBELORŪ.

§ 100.

Ordinea vorbelorū este de două feluri: 1) după raportul lorū gramaticalū (ordine gramaticală); 2) după însemnătatea lorū logică sau retorică (ordine retorică). Ordinea retorică se divide iarăși în *ordine logică* și *ordine ritmică*.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

§ 101.

După ordinea gramaticală în limba noastră, propozițiunea înfățișează două jumătăți: 1) *Subiectulū* cu complinirile sale, 2) *Predicatulū* cu complinirile sale. Subiectulū, ca vorbă principală, în înțelesulū gramaticalū, ocupă loculū primū în propozițiune, după elū urmază complinirile lui; după aceste vine verbulū predicativū, și după acesta complinirile lui.

§ 102.

Complinirile posibile ale unui substantivū, prin urmare ale subiectulū sunt: *adiectivū, genitivū, complinire adverbială, aposițiune*. Acestea, după ordinea gramaticală, vinū după subiectū în ordinea citată mai susū, de es. *o statuă frumósă a Minervei, de metalū, o lucrare a lui Fidias, era în Atena*.

§ 103.

Complinirile predicatulū urmază după predicatū în ordinea următoare: *adverbū, locuțiune adverbială, obiectū indi-*

rectū, obiectū directū. De es. Profesorulū a datū ieri cu bucurie elevulū său o carte. Mama a cumpăratu ieri, la țară, o vacă frumoasă.

§ 104.

Observarea strictă a ordinii gramaticale ofere două inconveniente. *Ântâiū*: vorba, care pentru sensulū frasei este cea mai însemnată, nu *reiese* destulū; alū doilea: adesea vorbele cu ordinea gramaticală producū cacofonie.

Ordinea retorică remediează acestū inconvenientū prin aceea că: 1) pune vorba cu cea mai mare însemnatate logică în loculū principalū (de regulă la începutū), formândū ast-felū *ordinea logică*; 2) că în aședarea (ordinarea) vorbelorū se silesce a produce *eufonie* (ordine ritmică).

§ 105.

După ordinea logică se pune la începutulū propozițiunii acea vorbă, care pentru sensulū propozițiunii este cea mai importantă (care are cea mai mare însemnatate logică), de es. Cu tine am a face.—*İeri a muritū vecinulū nostru.—Ție ne rugămū, Dómne!—Pânea noastră dăne-o noué astăđi!—Tare-mi place Spaniolulū!*

§ 106.

Când o vorbă figuréază într'o propozițiune în două diferite raporturi, cele două vorbe se punū de regulă aprópe una de alta. D. es. *cuiū cu cuiū se scóte.—Ciórá la ciórá nu scóte ochiū.—Cu bani, bani faci*, (proverbe).

§ 107.

In parte observămū :

1. Adiectivulū de regulă vine după substantivulū său. D. es. Copilū *înțeleptū*, *viéță lungă*.
2. Pronumele demonstrativū trebuie să aibă după sine unū sbstantivū; în lipsa substantivulū figuréază vocala a. D. es. *Acestū omū*, saū *Acest-a*; *Acéstă femeie saū Acést-a*.
3. Pronumele relativū începe tot-dea-una propozițiunea,

numai prepozițiunile îi precedă, D. e. Omul, *pe care* l'am vădit, *cu care* m'am întâlnit, *despre care* am vorbit, a încetat din viață.

§ 108.

Prepozițiunile românești sunt tot-dea-una înaintea regimului lor. D. es. *în casă, la țară, să audim de bine!*—*Vino cu mine.*—Să mergem *în grădină, la grădină!* etc.

Locul conjuncțiunii este imediat înaintea propozițiunii, pe care o introduce.

§ 109.

Dintre conjuncțiunile românești numai *dar și însă*, ca conclusive, nu se pun la începutul propozițiunii. Să se compare de exemplu aceste propozițiuni: «*dar mă înțelegi*», și: «*mă înțelegi dar*».

§ 110.

Particula negativă *nu* se pune regulat imediat înaintea expresiunii negate.

Când negațiunea privesc copula, adică când propozițiunea este negativă, atunci particula negativă vine înaintea verbului copulativ, sau în lipsa acestui-a, înaintea verbului predicativ; va să zică tot-dea-una înaintea predicatului. Numai pronumele personale (dat. și acus. prescurtate) și adverbul *mai* se pun între particula *nu* și predicat. D. es. *Nu te mai pot suferi.*—*Nu s'a mai auzit nimica.* *Nu ți-am spus, să te porți bine?* *Nu-ți fie frică a spune adevărul!* etc. etc.

§ 111.

Propozițiunea se numește *negativă* numai când predicatul este *negativ*. D. es. *Iónu nu este deligint, nu se silește.*

Îară când alte părți din propozițiune sunt negate, atunci particula negativă se pune înaintea lor, și propozițiunea pentru aceia nu devine negativă. D. es. «*Nu Ștefanu e văr cu mine. Nu de la ține am să primesc sfat.* Rău se dice dar: *Vadă consiliu, ca nu statul să sufere vre-o stricăciune*», în loc de: *Vadă consiliu, ca statul să nu sufere vre-o stricăciune, etc.*

§ 112.

Scopul ordinii ritmice este a face vorbirea *eufonică*, printr'un ritm plăcut, adică printr'o plăcută alternare de silabe întonate și neîtonate, prin *arsis* și *thesis*.

§ 113.

Cacofonică (rău sunătoare) devine vorbirea mai cu seamă în două cazuri: când este prea *aspră*, și când *înfățișează hiaturi* (căscături). *Aspră* devine vorbirea, când se îngrămădesc prea multe consoanțe. *Hiatul* se formează atunci, când se întâlnesc două vocale, anume: desinințe vocalice cu inițiale iarăși vocalice.

Hiatul se evită de regulă prin *elisiune*, sau prin introducerea așa numitelor *consone eufonice*, așa de exemplu în expresiunile acestea: amândororū, în loc de: amendoorū; *adăpare*, *redintegrare*, etc.

Asperitățile avem de exemplu în expresiunea acésta: «*Estū strugure*», în loc de: «*acéstū strugure*».

CAPIT. XXV.

CONSTRUCȚIUNEA MAI MULTORŪ PROPOZIȚIUNŪ ÎN FRASĂ.

§ 114.

Adesea cugetarea, pentru a fi pe deplină expresă, nu se poate mărgini într'o *singură* propozițiune, ci întrunesc două sau mai multe propozițiuni, cari împreună constituesc o unitate propozițională, o *frasă*, o unitate de ordine mai înaltă, de câtă întrunirea mai multorū vorbe într'o propozițiune.

§ 115.

Raportul propozițiilor, unite într'o *frasă*, este de două feluri: 1) de *coordinațiune*, 2) de *subordinațiune*, adică: propozițiunile unite, sau sunt de *același fel*, așa în câtă reprezintă două cugetări principale, *gramaticalmente*

nedependenți una de alta, sau una din ele este în *dependență gramaticală de cea-laltă*, reprezentându o complinire a ideii celei-lalte propozițiunii, sau numai a *unei părți* din acea propozițiune.

NOTA. Într'o fraasă potü figura și două sau mai multe propozițiunii *dependenți* (secundare), cari însă între sine potü fi coordonate, *fiindü de același felü*, și fiindü *dependenți de aceiași propozițiune*, sau,—cum se mai ñice,—raportându-se la aceiași propozițiune, (care aci se numesce dominantă sau reginte și nu e necesarü să fie principală sau nedependentă).

§ 116.

Dacă o cugetare se esprimă numai într'o singură propozițiune, acesta trebuie să fie *principală* și gramaticalmente *nedependentă*.

Dacă o fraasă cuprinde două sau mai multe propozițiunii, una din ele trebuie să fie principală; dacă este numai una principală, atunci toate cele-lalte propozițiunii (fiindü mai multe) se raportă (depindü) *directü* sau *indirectü* (mediatü sau imediatü) la cea principală.

§ 117.

Propozițiunile *dependenți* (secundare) se raportă la totă propozițiunea reginte,—sau numai la o parte a acelei-a.

Unele propozițiunii secundare reprezentéză *subiectulü* sau numele predicatului propozițiunii reginți și se numescü atunci propozițiunii *subiective*, respective *predicative*.

Propozițiunii *dependenți* de felulü primü sunt anume: propozițiunii *condiționale* (sau ipotetice), *concesive* (cari începü cu conjuncț. «*cu-töte-că*»), adverbiale relative (de modü, de timpü, de locü, de causă).

De felulü alü doilea (cu raportü la o parte, la o vorbă din propozițiunea reginte) sunt anume: toate propozițiunile relative și cu aceiași condițiune, (raportü la o vorbă), precum și toate propozițiunile relative adverbiale.

În fine ținü de categoria a două toate propozițiunile, cari ținü locü de complinire (obiectü directü și indirectü) a predicatului propozițiunii reginte.

Îată vre-o câte-va exemple, cari ne clarifică regulele de mai sus:

Esemple. Este constatatū, că unele animale au inteligință, (proposițiune subiectivă).—Ce este Ióne? Răspunsū: «Este că am pierdutū drumulū», (proposițiune predicativă).—Cănele, care latră, nu mușcă.—S'a întristatū, când a cetitū scrisórea.—S'a întorsū, de-unde a venitū. Am auditū, că urchiulū a plecatū (proposițiune obiectivă directă).—Te voiū sili, să faci pe voia nóstră (proposițiune obiectivă indirectă).

Dacă tu mă părăsești, eū sum ruinatū.—Ștefanū mīe tótă speranța, cu-tóte-că tu nu l'ai informatū.—Pe când eū muncescū din rēsputeri, elū stă neocupatū.—Precum aurulū este mai prețiosū de câtū argintulū, așa și onórea este mai multă de câtū o posițiune. — Fratele n'a pututū sosi la timpū, de-óre-ce nimene nu l'a informatū.

ORDINEA PROPOZIȚIUNILORŪ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj
§ 118.

Proposițiunile principale urméză una după alta, conformū legăturēi ideilorū (cugetărilorū).

Raportulū între ele nu póte fi de câtū *coordinațiune*, adecă egalitate. Conjuncțiunile eventuale sunt coordinative. Fórte adesea însă atarī proposițiunī se începū fără legătură (adecă *asindeticiū*), de es. omulū propune și Dumneđeū dispune; saū: omulū propune, Dumneđeū dispune.—Ioanū cetesce, Ștefanū scrie, Constantinū desemnézá.

§ 119.

In legătură mai strínsă staū proposițiunile secundare (dependenți) cu cele principale; adceea într'o frasă mai mare, de o singură proposițiune principală depindū mai multe proposițiunī secundare, cari tóte—immediatū saū mediatū, directū saū indirectū—se rapórtă la cugetarea, la proposițiunea principală de es. scimū cu toții, că Ioanū este celū mai distinsū școlarū, că nici-odată n'a fostū muștratū, n'a absentatū de la școlă și n'a mințitū.

§ 120.

Regulă pentru ordinea propozițiilor în frază este, că fie-care propozițiune secundară vine după vorba din propozițiunea reginte, (care nu este necesară să fie cea principală), care este complinită prin propozițiunea secundară.

Acésta ordine se póte numi și aci *ordine gramaticală*. De es. Am aflatú, *că a venitú Ștefanú.*—Cânele, *care latră*, nu mușcă.—Ți-am spusú. *să nu beî încăldítú.*—Ioane, spune-mî *d. că scii.*—Tu nu-mî ajuți, *pentru-că nu-mî doresci binele.*—Astă-nópte, *când tótă lumea dormia*, s'a aprinsú o casă lângă noi.—In țerile, *unde e căldură mare*, se nascú multe bóle epidemice.

§ 121.

Intr'unele frase, după raportulú ideilorú (împrejurare logică), precede propozițiunea secundară celei principale. Acésta are locú mai cu sémă la propozițiuni ipotetice *concesive* și *causale*. De es. *Dacă sciam* nu veniam.—*Cu tóte-că era cam târđnú*, totú am plecatú, să te gălescú. — *De-óre-ce nu mai potú aștepta*, îți lasú acésta epistolă, etc.

§ 122.

- Pentru vorbirea frumoasă, eufonia fiindú o condițiune esențială, și fiind-că se realizéază și prin impresiune plăcută de *arsă* și *tesă* (silabe întonate și neîtonate), autorulú unei scrieri se va sili a o produce prin ordinea ritmică a propozițiilorú în frază.

NOTĂ. Asupra locării saú ordinea aședării propozițiilorú într'o frază mai observămú: 1) că propozițiunile: *condiționale, comparative, timpurale și locale*, se potú aședa liberú într'o frază,—adecă: antecedenta înainte și consecinta în urmă, saú vice-versa. De es. Dacă nu-mî vei da cartea, nicî eú nu-ți voiú da condeiulú, (saú: «nicî eú nu-ți voiú da condeiulú, dacă.....»). *Când am venitú*, ningea, (saú: ningea, când am venitú). — Unde te dóre, te legî, (saú: te legî, unde te dóre).

2). Propozițiunile *causale* și *finale* se aședă mai rarú îna-

inte,—loculū lorū, e mai bine la urmă. Aşa de exemplu: *Că nu ai lucratū nimicū astădi, sciū sôrte bine.*

3). Când într'o frasă numărămū două propozițiuni cu conjuncțiunii repețite în fruntea lorū, așa de exemplu cu conjuncțiunile *aū—ăū, saū—saū, atătū—cătū, și—și*, atunci se pôte întorče ordinea locațiunei, fără să suferē ceva în sensulū logicū. De es. *Aū tu nu scii ce dicit, aū eū nu te înțelegū* = *Aū eū nu te înțelegū, aū tu nu scii ce dicit.*

P E R I Ó D A.

§ 123.

O formă particulară de frasă este așa numita *periódă*. Ea este una din formele cele mai alese ale propozițiuni. lorū, întrebuintată sôrte desū la autorii clasici greci și latini. Perióda se numără între figurile retorice.

Perióda înfățișeză o frasă, care constă din două jumătăți, ce se cumpănescū saū prin o egală saū aprópe egală întindere, saū: aceia-și formă de construcțiune se repetă în modū *periódicū*. Prima parte în periódă se numesce *protasă* (protasis), a doua *apodosă* (apodosis).

De regulă *protasa* represintă partea secundară, *apodosa* partea principală în periódă (în sensū logicū).

§ 124.

Periódele, după propozițiunile înlanțuite ce conținū, potū fi: de 2 membre, 3 membre, 4 membre, etc. (veđi: Sintaxa generală, paragrafulū respectivū).

§ 125.

Forma periódelorū pôte fi variată;—o periódă este mai placută și mai conformū cu geniulū limbei nóstre, cu cătū va fi mai scurtă, adecă va consta din mai puține membre. Proprietatea esențială a periódei este *înțelesulū*;—de-aceia în oricare compunere periodică, trebuie să avemū în vedere, ca ea să cuprindă unū înțelesū deplinū, ast-felū ca membrele ei, atătū în raportulū lorū mutualū, cătū și în raportū cătră complexulū compunerii, să fie strânsū legate între sine, ca să se pótă înțelege cu ușurință.

§ 126.

Am amintitū mai susū, că în-de-comunū partea primă a periódeī conține idea secundară și partea ultimă idea principală.

Prin-urmare perióda, după felulū propozițiunii, cu care începe, póte fi:

a) Periódă *atributivă*, b) periódă *de locū*, c) *de timpū*, d) *de modū*, e) *de causă*, f) *adversativă*, g) *de afirmare*, h) *de efectū*, *međiū* și *scopū* și în fine i) *de comparațiune*.

Următóarele esemple ne vorū clarifica regula de mai susū:

1. *Periódă atributivă*: «Intr'unū timpū, când țerile române gемеaū sub jugulū fanarioticū, când limba românească mai încetase de a se vorbi, când totulū era amortitū în patria noastră: sentimente, moravurī, naționalitate,—când nu mai era respectatū nimicū în țara acesta, se născură bărbați ca: Tudorū Vladimirescu, Lazărū, Asache, Văcărescu, Eliade, Poenarū, etc., cari, prin fapte patriotice și energia românească, aū deșteptatū națiunea din letargie».

2. *Periódă de locū*: «Intr'o țară, unde domnesce liniștea, unde instrucțiunea înflorește, unde moralitatea și activitatea, în tóte ramurile vieței socialē, a străbătutū cu iuțela fulgerulū, acolo o națiune înflorește și póte spera într'unū viitorū ferice».

3. *Periódă de timpū*: «După-ce Traianū a bătutū pre Daci și după-ce a prefăcutū Dacia în provincie romană, a colonisat-o apoi cu poporațiunii romane, din cari se tragū, ca descendenți legali, Româniī de astăzi».

4. *Periódă de causă*: «Fiind-că te-ai sculatū prea târđiū, și fiind-că te-ai preumblatū prea multū, fără de nici o causă bine-cuvintată, sufere consecințele neascultării tale».

5. *Periódă de comparațiune*: «Precum róta, care hodoresce este cea mai rea la unū carū; ast-felū și celū-ce se laudă prea multū este celū mai rău la lucru».

6. *Periódă adversativă*: «Când cine-va nu lasă pe mâne ceia-ce ar putē să facă astăzi, câștigă fórtē multū; iară celū-ce dórme peste ți și veghiéză nóptea, strică și sănētați și pungei».

§ 127.

Periôda este proprietatea unei cuvîntări solemne, în care oratorul manifesteză o cugetare adîncă și liniștită, — și totu în același timp cere o atențiune încordată și din partea auditorilor.

În arta retorică, la periode, se mai cere de rigóre și structura ritmică, adecă să scim unde să întonăm membrele periodei.

De regulă întonarea se face în apodosă (proposițiunea din urmă),—fiind-că acesta conține înțelesul, la care țințese protasa (proposițiunea antecedentă). Cele mai frumoșe și mai îngrijite periode le găsim în autorii clasici latini; așa de exemplu celebrul orator Cicerone ne dă următorul model de *periôdă* :

„Dacă, tu, Catilină, nu mai poți petrece în pace în acest oraș, unde, afară de conjurați tîi, nu mai este nici unul, care nu te-ar teme, nici unul, care nu te-ar urî; de ce nu te retragi unde-va și nu închini a ta viață, scăpată din multe și meritate pedepse, retragerii în vre-o singurătate, lipsită de contactul lumii civilizate?»

Altă esemplu :

«Orî-cât de bine am fi aperați în contra lovirii sorti și orî-câte măsurî am lua pentru a ne feri de atacurile inamicilor noștri; totuși cauzele nenorocirilor fiindu nenumerate,—și cugetele ómenilor adesea ascunse, trebuie să comptăm și pe noroc, care adesea ne feresce de rele, mai bine de cât măsurile cele mai raționale în aparință».

NOTA. Trebuie să ne ferim de-a întrebuița, în scrierile de afaceri, periode lungi;—cele mai usitate și mai frumoșe periode în limba română sunt cele de *două membre*.

Așa de esemplu, când tratăm vre-unu subiectu științificu, unde se cere mai multă claritate și precisiune,—trebuie să întrebuițăm periode cât mai scurte și mai ușor de înțelesu.

CEVA ASUPRA FORMELORŪ DICTIUNII (CUVÎNTĂRII).

§ 128.

Nu este de ajunsă ca cine-va să vorbescă și să scrie—fără să observe strictă regulele gramaticale și sintactice ale limbei.

Meritul principal al dictionii este să fie *corectă*, adică cel-uce vorbește și scrie, să se ferescă de erori gramaticali și complexulă propozițiuniloră și fraseloră să fie ast-felulă întocmite, ca să corespundă pe deplinulă geniului limbei.

Când întrebuițămă espresiunilă, đicerilă și construcțiunilă nepotrivite geniului limbei, comitemulă ceia-ce se numesc *solecismulă și barbarismulă*.

§ 129.

1. *Barbarismulă* se numescă dictioneulă, în care scriitorulă său vorbitorulă nu observă regulele nicilă ale gramaticeilă, nicilă ale sintaxeilă limbei, în care vorbește saulă scrie,—ba încă ce e mai multulă, când nicilă vorbele nu le rostescă după pronunțală românescă.

NOTA. *Barbarismulă* în limba noastră comitulă mai cu sémă străiniilă, carilă nu cunosculă limba;—nu mai puținulă se observă și la unilă traducători românilă chiar, carilă, fără a ținē comptulă de geniulă limbei noastre, se servesculă în scrierile lorulă de espresiunilă, ba chiar de construcțiunilă întregilă franceșe saulă germane.

Așală de esemplulă (după cum observă forțelă bine celebrulă nostru filologulă D. Cipariulă): Unilă scriitorilă românilă întrebuițeză în scrierile lorulă frase ca aceștelă: «a bine-merita de la patrie», tradusulă după franceșală: «bien meriter de la patrie»; «fațală de inimizilă noștrilă», franc. «en face de nos ennemis»; «a face pe învățatulă», franc. «faire le savant; în loculă de: a bine-merita *pentru* patrie; fațală *cu* inimizilă noștrilă; a se *arăta* învățatulă,—etc.

§ 130.

2. *Solecismulă* numimulă erórelă gramaticală și sintactică, proprie unorulă ținut, în contra usululă generalulă alulă limbei.

Aşa de exemplu în expresiunile următoare: *alū doilea casă*, (este unū solecismū), ~~locū~~ locū de: a două casă; totū aşa: *nevastu alū doilea*, (p. nevasta a două); *cisme noui, haine noui*, (p. cisme noue, haine noue); *picere* (în locū de: picóre); *eī laudū, eī cântū, eī face*, (în locū de: *eī laudă, cântă, facū*); *fragū* (fructulū) în locū de *fragă*, de exemplu: «*am cumpăratū multī fragi frumoși*, (solecismū moldovenescū), în locū de: «am cumpăratū multe fragi frumoșe, etc.

Altă calitate esențială a dicțiunii este ca ea să fie *esactă, precisă, clară și elegantă*.

a) Dicțiunea se dice *esactă*, când într'însa nu lipsesce nimicū, din ceia-ce ar exprima în modū deplinū gândirea vorbitorulū; în casulū contrariū dicțiunea se numesce *defectuōsă*.

b) *Precisă*, când dicțiunea în frazele său propozițiunile sale nu cuprinde nimicū de prisosū, din ceia-ce e necesarū pentru deplina exprimare a cugetării; din contră când cuprinde ceva de prisosū, inutilū, se numesce *pleonasmū*.

c) *Clară*, când vorbele din propozițiunii sunt așa de bine alese și structura propozițiunilor așa de bine țesută, în câtū nu lasă nimicū de doritū asupra înțelesulū; contrarulū acesteia întunecă, încurcă înțelesulū și în acestū casū dicțiunea se numesce *obscură*.

d) *Elegantă* se numesce dicțiunea, când tôte vorbele în propozițiunii sunt dispuse în óre-care simetrie, ritmū și armonie, așa ca să placă auđitorulū său lectorulū.

T R O P Ū.

§ 132.

Dicțiunea său cuvântarea în respectulū înțelesulū măi póte fi considerată ca *proprie și figurată* său *tropică*. Dicțiunea este luată cu înțelesulū *propriū* atunci, când cuvintele său chiar o propozițiune întregă urméză a se lua după sensulū literalū, iară nu cu unū altū înțelesū străinū,—și din contră dicțiunea este *neproprie* său *figurată* (tropică), când vorbele, expresiunile său chiar o propozițiune, în pri-

vința sensului său alu înțelesului, se depărtază cu totul de înțelesul literalu.

Așa în exemplele următoare: *capū*, când voiescū a înțelege partea superiōră a omului, atunci cuvîntulū «*capū*» este luatū cu sensū *propriū*; iară când aşu Ńice: *capulū* armatei, *capulū* țerii, *capulū* județului, etc., aici cuvîntulū «*capū*» este luatū în sensū *nepropriū*, *figuratū* sau *tropicū*, în locū de a Ńice: *Ducele* sau *comandantulū* armatei, *Domnulū* țerii, *prefectulū* județului, etc.

Între figurile de cuvinte sau tropi, cele mai desū usitate în scriere și în vorbire sunt: *metafora*, *alegoria*, *prosopopea*, *metonimia* și *sinecdoche*.

1). *Metafora* este strămutarea cea mai simplă a semnificațiunii unui cuvîntū din proprie în neproprie,—dară a-prope cu însemnarea cea proprie,—ast-felū că prea ușorū și îndată se pōte înțelege, de es. când aşu Ńice: Atila era unū *tigrū*—era unū barbarū crudū și neîmblândibilū; sau în epitete batjocoritōre, de es. «taci, căne, nu vorbi! sau aici: Ioanū a muritū *în flōrea vietei sale*.—Acestū copilū așa e de frumosū, *parcā e ruptū din sōre*, etc.»

NOTA. Ca metaforă se potū lua și *verbe*, nu numai *nume*; când voimū a *personifica* obiecte lipsite de viētă ca și cum le-amū atribui nisce calități, ce se cuvinū numai ființelorū vii, însuflețite. De. es. «Vorba rea *sbōră* ca fulgerulū, vētulū *urlă*, după o plōie frumōsă cāmpulū *rīde*, etc.

2). *Alegoria* nu este altū-ceva, de cātū o metaforă continuată, și anume: când într'o propozițiune sunt mai multe metafore, sau când întrēga propozițiune este *metaforicā*. De es. Când va veni fiulū omenescū, atunci va *pasce mielulū cu lupulū*, (adecă: va fi o înfrățire universală între popōre).

Când *alegoria* se prelungește într'o întrēgă bucată de scriere, atunci scrierea o numimū *compozițiune alegoricā*.

Cele mai frumōse *compozițiuni alegorice* le găsimū în poeziile și baladele populare. Așa de exemplu în: «*Miōra*», una din cele mai ingenioase balade poporane române, în pasagiulū, unde se narēză, că «ciobanulū Moldovenū avēndū cunoscință despre complotulū făcutū de cei-l-alti

ciobani (munténü și unгурénü) contra sa, de a-lü omori, se adreséză cătră «*Miöră*», una din oile cele mai scumpe inimei sale, ca să spună celorü-l-alte oï, cum i-s'a întâmplatü mórtea, forméză o *composițiune alegorică* admirabilă.

İată cum se esprimă ciobanulü:

- »İar tu de omorü
- »Să nu le spuï lorü,
- »Să le spuï curatü,
- »Că m'am însuratü
- »C'o mândră crăiêsă,
- »A lumiz mirêsă,
- »Că la nunta mea
- »A cădutü o stea;
- »Sórele și luna
- »Mi-aü ținutü cununa,
- »Brađi și páltinași,
- »I-am avutü nuntași;
- »Preoți munții mari,
- »Paseri lautarü.
- »Păserele miï
- »Și stele făclii. ... etc«.

3) *Prosopopea* (personificare), când atribuimü lucrurilor, neanimatè saü ideilorü abstracte, nisce calitäti, ce se cuvintü fiintelorü animate, rațiionale, tractându-le ca persóne însuflețite, așa de esemplu, când ne-amü adresa la substantive abstracte ca aceste, personificându le: *speranță, virtute, ură, pace, frică, bucurie, nenorocire, rășboiü*, etc. formămü în scrierea saü vorbirea nóstră figura numită *prosopopee*.

Poetulü *Bolintineanu*, adresându-se abstracțiunilorü: *pismă, pace, iubire*, ne dă următórea frumósă *prosopopee*:

- »Pismă tu estü rêsplătirea
- »Faptelorü celorü mai mari!
- »Și stingi pacea și iubirea
- »Și faci đilele amari!

Saü în acésta, de poetulü «*Andreiü Murășanu*»:

- »Intunecă-te sóre, ș'aurita ta lumină
- »Păstréz'o pentru fiü din timpü viitorü!
- »Acopere-ți, o lună a ta rađă sênină,
- »Să nu o vadă munții ș'a lorü locuitorü!

4). *Metonimie* (vorbă grecescă: »schimbarea numelui») se numește figura aceea, când două nume, strâns legate între dinsele, se înlocuiesc unul pe altul, precum: *causa și efectul, autorul și opera lui, timpul și locul*, etc. Așa de exemplu în expresiunile următoare: «*Am cetitū ceva frumosū în Fuliū Cesarū*—*am cetitū ceva frumosū în scrierile lui J. Cesarū; școla deschide ușile sale pentru toți fiii cetățenilor*».

5) *Sinicloche* (cuprindere) se ȳice atunci, când se schimbă *totul* cu *partea*, *genul* cu *specia*—și vice-versa, etc. de es. Nici-odată nu-mi voi ȳ părăsi *caminul părintesc*, (=adecă: proprietatea lăsată de la părinți, sau casa părintescă). Noi avem iarna *patru focuri* (adecă: iarna la noi ard lemne în patru camere, sau: facem foc în patru camere).—Bârladul are aproximativ 24 mii *suflete*, (adecă locuitori).

§ 134.

În fine tot ȳ între cuvintele figurate sau tropi mai putem numera și o altă specie anumită de vorbe, în cari înțelesul literal nu are nici o semnificațiune, și totă valoarea lor constă numai într'un sens figurat. Astu-fel de vorbe sunt: *proverbele, cimilitura* sau *enigma, parabola* și *fabula*, cari toate sunt nisce forme particulare, cu cari se ajută narațiunea în espunerea cugetărilor prin vorbe, la compozițiunii stilistice.

a) *Proverbele* sunt nisce sentințe sau propozițiuni scurte, cari în sensul lor literal pot ȳ să fie adevărate, însă valoarea lor e luată numai în sens figurat. Proverbele înde-comun se întrebuintează numai în *proșă*, de es. *cuiū cu cuiū se scōte*.—*Corbū lu corbū nu scōte ochiū*.—*ȳ-i mamă gușată*.—*Vorbă multă, sărăcie*.—*Pōma rea nu piere*.—*Mai bine aȳ unū oū decâtū mâne unū boū*.—*De la capū se împute peșcele*.—*Bate tōca la urchia surdulū*.—*De-unde nu-i focū, nu ȳese funū*.—*Lungă-i limba boulū și nu pōte vorbi*.—*Elū și-o cântă, elū și-o descântă*.—*Iarna n'a mȳncut-o lupulū*.—*De față te linge, de dosū te frige*, etc. etc.

b) *Cimilitura* (enigma) este o frasă formată în-adinsu, care ascunde în sine cu totul altu înțelesu, decâtu celu espri-

mată prin forma literală a cuvintelor, așa de es. *Monastire într'ună picioră* (ciupercă).— *La capă pep'ene, la trupă pepene, la coddă secere*, (cucoșul).— *Ce este afară și în casă?* (ferestra).— *Am patru surori, cari că'ă mergă nu se mai ajungă* (rôtele carului).— *De ici până la munte totă zale mărunte* (furnicile). etc. etc.

c) *Parabola* este o narațiune în formă istorică, însă fără adevăr istoric; parabola are rolul de-a arăta adevăruri religioase și morale și atinge mai multă inima, de câtă judecata omului; ea are necesitate de explicațiune. Parabolele cele mai frumoase le găsim în învățăturile evangelice, așa de es. «*Îșit'a semănătorulă să semente sēmēnța sa, una a cădută în drumă, și a mănca't-o paserile cerului, alta..... etc. etc.*

d) *Fabula* are forma unei narațiuni istorice, însă numai închipuită, avēndă de subiectă ómenī saū animale, din cari tragemă învățăturile cele mai folositore pentru vieța practică. Fabulele de ordinară se scriū într'ună stilă simplă— și sunt scurte. (Cele mai simple și mai frumoase fabule romānesci le găsim în scriitorii fabuliști: Cichindeală, Donici, Gr. Alexandrescu, G. Sion, etc., iar la latină în fabulistul Phedrus.

SCHIȚĂ LITERARĂ.

ALFABETULŢ CIRILICŢ

ISTORICULŢ ŞI ORIGINEA ACESTUIŢ ALFABETŢ.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

AlfabetulŢ cirilicŢ pŢrtă numele de la *CirilŢ*, unŢ propagatorŢ alŢ creştinismuluiŢ la *MoraviŢ* şi *BulgariŢ*, care a trăitŢ în secolulŢ alŢ IX-lea, îndeplinindŢ rolulŢ celŢ mai însemnatŢ alŢ vieţii sale pe la anulŢ 800 după ChristosŢ. ElŢ s'a născutŢ în TesalonicŢ, (probabilŢ din părinţi macedonenŢ), şi mai avea unŢ frate mai mare anume *MetodiŢ*.

În împrejurimile de la TesalonicŢ şi chiar în TesalonicŢ se aşedase, încă de prin secolulŢ alŢ VI-lea, o mulţime de *SlaviŢ*,—de aceia dar este probabilŢ, că ambii aceştŢ fraţi aŢ învăţatŢ din copilărie limba slavă.

Mai târziu apoi saŢ dusŢ la Constantinopole, unde aŢ avutŢ de magistru pe patriarculŢ *FoşŢ*; în curândŢ ambii fraţi,—dar mai cu sémă *CirilŢ*,—aŢ ajunsŢ celebri în materie religioasă, prin sciinţa şi inteligenţa lorŢ; ei aŢ fostŢ întrebuiţaţi în mai multe misiuni, dintre cari cea mai importantă a fostŢ: propagarea creştinismuluiŢ în *Moravia*. — Aici trebuie să notămŢ, că sub numele de *Moravia*, în secolulŢ alŢ IX-lea, se înţelege nu numai regiunea îngustă, care pŢrtă astăzi acestŢ nume, ci şi totŢ teritoriulŢ

dintre *Dunărea* de mijloc și *Tisa*, adică vechia *Panonia* sau *Ungaria* de astăzi.

Slavii din această regiune nu erau mulțumiți cu creștinismul, așa cum îlu aveau ei de la episcopii Germani; de aceea capul lor s'a adresat la imperatorul de la Constantinople cerându-i să le trimită omenii, cari să-i învețe legea creștină într'unu modu înțelesu și lămurit; căci de la episcopii Germani nu primiau învățături decâtu în *limba latină*, pe care nu o înțelegeau.

Imperatorul de la Constantinople le-a trimis atunci pe frații *Metodiu* și *Ciril*; aceștia se ocupau de multu timpu în Constantinople cu esplicarea *bibliei* în limba slavă, pentru care limbă potrivise unu alfabetu, luându o mulțime de semne din alfabetulu grecesc și unele din alfabetele orientale. Așa-dară, când au plecatu în *Moravia*, ambii frați au dusu cu dînșii o bună parte a *bibliei*, esplicată și scrisă cu aceste semne, căci în *Moravia* au isbutitu să-și facă în curându mai mulți adepți,—și ast-felū creștinismulū în forma această, adică în *limba slavă*, s'a lățitu preste totă *Moravia*; din *Moravia* acestu creștinismū *slavū* a trecutū apoi în *Bulgaria* și anume atunci, când *Moravia* cădu în prada *Maghiarilor*.

Creștinismulū ast-felū propagatū, nu se deosebia multū în dogme nici de biserica apusului și nici de aceea a răsăritulu. Deosebirea există numai în aceea, că elū era propagatū în *limba slavă*, pe când creștinismulū orientālū era propagatū în *limba grecă*, iar celū occidentalū în *limba latină*; căci pe acelea timpuri se credea, că învățatura creștină merită să fie propagată numai în trei limbi, adică: *ebraică*, *grecă* și *latină*; din contră, a-lū învăța în altă limbă, se credea a-lū înjosi. De aceea dar învățatulū *Ciril* avu multe lupte, până-când a reușitu să dobândescă de la *papa* permisiunea ca să propage creștinismulū în *limba slavă*. *Papa* i-a datū această permisiune din cauza rivalității, ce avea cu biserica răsăritulu, fiind-că dăcea: «*De-călu să fie creștinați Slavii după sistemulū orientālū, este mai bine să-și aibă o biserică cu limba lorū sacră*».

De aceea dar și permisiunea de a propaga creștinismulū în *limba slavă*, *Ciril* o ceru de la *papa*.

CÂND S'A INTRODUSŪ CREȘTINISMULŪ SLAVŪ LA ROMÂNÎ?

Româniî, ori-unde s'ar fi aflatŭ pe timpurile acelea, sau în imperiulŭ bizantinŭ, sau în Dacia lui Traianŭ, trebuiau negreșitŭ să alegă una din aceste *trei forme de creștinismŭ*. Noi scimŭ, că pe la finele seculului alŭ VI-lea limba *latină* a încetatŭ de a fi o limbă oficială în imperiulŭ bizantinŭ, și a fostŭ înlocuită prin *cea grecescă*; apoi mai scimŭ, că în Dacia lui Traianŭ, câtŭ și în Imperiulŭ bizantinŭ pătrunsesese o mulțime de Slavi, și în imperiulŭ bizantinŭ erau așa de mulți, în-câtŭ Bulgariî, cari sunt de viță *turanică*, sau *slavisatŭ* cu totulŭ și pe timpulŭ lui *Cirilŭ* nu mai vorbiau limba lorŭ *turanică*, ci pe *cea slavonă*; de aceia dar discipulii lui *Cirilŭ* au propagatŭ creștinismulŭ la Slavi și Bulgariî.

Raporturile între Româniî și Slaviî din Imperiulŭ bizantinŭ, în secululŭ alŭ VIII-lea, erau fôrte dese, de ôre-ce în Imperiulŭ bizantinŭ, ca și în Dacia lui Traianŭ, pe timpulŭ acela, locuia unŭ mare numărŭ de Români. Cluj

Prin urmare *Româniî* au primitŭ și ei creștinismulŭ *sub forma slavă*, adecă au primitŭ să se citească în bisericile lorŭ *scripturŭ slavonescŭ*, precum aiurea se citia *latinesce*, sau *grecesce*.

Nasce acum întrebarea: când s'a întrodusŭ *creștinismulŭ slavŭ* la Româniî?

La acêsta respundemŭ, că celŭ puținŭ în secululŭ alŭ IX. Noi nu avemŭ nici-o urmă istorică *positivă*, de a-nume care era *limba ecleșiastică* la Româniî.

Dar, decă cercetămŭ limba noastră bisericescă, adecă cuvintele românescŭ, relativŭ la limba religiôsă, vedemŭ că avemŭ o mulțime de *cuvinte latine*, întrebuintate în limba noastră bisericescă, precum: *cruce, altarŭ, creștinŭ, ajunŭ* etc. etc.; apoi mai avemŭ cuvinte grecescŭ întroduse din vechime în limba bisericescă; prin-urmare presupunemŭ, că pentru *prima-dată* creștinismulŭ la Româniî s'a respânditŭ în *limba latină*; și acêsta se probéză prin aceia, că coloniile aduse în Dacia, și cari, o parte celŭ puținŭ, erau creștinŭ încă din *imperiulŭ românŭ*, nu aveaŭ în servițitulŭ lorŭ

divină o altă limbă, decât *cea latină*. Și apoi, după-ce limba latină a fostă alungată din rolul ei de *limbă oficială* a imperiului bizantin, liturghia la Români a trebuit să se facă în limba greacă, până în secolul al IX, când se vede, că din cauza rivalităților cu Grecii, Românii au alungat limba greacă din biserică și au primit pe *cea slavă*, adică în locul cărților grecesci, au primit *cărțile cirilice* seu *slavone*.

Din acest moment Românii au trăit într'o *comunitate religioasă* cu Slavi, până în secolul al XVI-lea, când sub influența reformei din Germania, a început pentru *prima oară* a se esplica și a se tipări cărți religioase în *limba română*, la Brașov. Se înțelege că toate aceste cărți, în *limba românească*, erau scrise totu cu acel *alfabet cirilic* cu care erau scrise și cărțile *slavone* bisericesci.

Totu aici trebuie să amintim, că până în secolul al XVI limba *slavonă* nu era numai limba bisericească la Români, ci și a cancelariei.

De la secolul al XVI încôce, începem a avé mai multe acte oficiale în *limba românească*.

Se nasce acum întrebarea: *Când a fostă aplicată alfabetul cirilic la limba românească?*

La acesta vom răspunde, că probabil atunci, când Românii s'au pus în *comunitate religioasă* cu Slavi, au trebuit să începă a scrie și limba lor (adecă când voia să o scrie) totu cu caractere cirilice; însă pentru acesta Românii au trebuit să facă un fel de potrivire a alfabetului cirilic la *limba românească*, și a-sume pentru acele sunete, pentru cari nu se găsia semne în alfabetul cirilic, așa că au fost nevoiți să facă un fel de *convențiune*, cari a-sume sunete să represinte acele semne, ce nu esista în limba slavă.

Semnele cirilice așa-dară, adoptate în *limba românească*, pentru a o scrie, așa cum se găsesc ele în documentele secolilor trecuți, sunt următoarele,—arătate în tabelul de mai jos, la care vom observa, că de-ore-ce aceste litere

aŭ și o valoare óre-care numerică, alătura cu fie-care amŭ indicatŭ și acéstă valóre numerică, prin cifra corespun-détóre.

1. Literile de tiparŭ și numirea lorŭ.

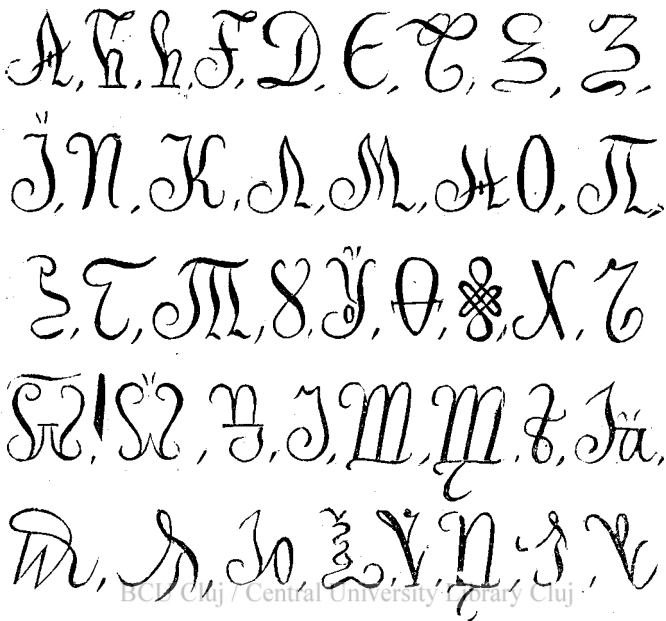
sem. cir.	numirea	sem. lat.	valórea numerică	sem. cir.	numirea	sem. lat.	valórea numerică
А	az	a	1	Ф	fita	f	500
Б	buche	b	2	Х	herŭ	h	600
В	vede	v	—	С	otŭ	o	800
Г	glagol	g	3	Ц	ți	t	900
Д	dobro	d	4	Ч	cervŭ	ce	90
Е	iest	e	5	Ш	șa	s	—
Ж	juvete	j	—	Щ	ștea	st	—
З	zialo	z	6	Ъ	ier	ă	—
И	zemple	z	7	Ы	ierî	i	—
Й	ije	i	8	Ь	ierî	î	—
К	i	i	10	Ѣ	iét	é	—
Л	kako	k	20	Ѥ	ius	î	—
М	liade	l	30	Ю	ius	iu	—
Н	mislete	m	40	Ѧ	iako	—	—
О	naș	n	50	ѧ	ia	—	—
П	on	o	70	Ѩ	th	9	—
Р	pokoï	p	80	ѩ	ksi	x	60
С	rîte	r	100	Ѫ	psi	—	700
Т	slovo	s	200	ѫ	gea	ge	—
У	tverdo	t	300	Ѭ	în	—	—
Ѧ	ukŭ	u	—	ѭ	ipsilon	—	—
Ѩ	u	u	400				

Iată acum și literile cirilice pentru scrisŭ:

a). Minuscule.

а, б, в, г, д, е, ж, з, з
 и, н, к, л, м, н, о, п, р.
 с, т, у, ф, ц, ч, х, ъ, ѣ
 ы, ѥ, ѧ, Ѩ, ѩ, Ѫ, ѫ, Ѭ, ѭ
 Ѯ, ѯ, Ѱ, ѱ, Ѳ, ѳ, ѵ.

b). Capitale.

Amă ȡisă cĂ acestă alfabetă servia în documentele seculiloră trecuți și ca valăre numerică:

Așa de esemplu, dacĂ amă avea să scriemă 1000, scriemă mai ăntăiă semnulă acest-a: # , și după dănsulă apoi punemă pe acel-a, care represintă pe 1, cu alte vorbe o mġie o scriemă așa: #A .

DacĂ am voi a scrie 6564, după numerațiunea cirilicĂ, vomă scrie astă-felū: $\text{#S\Phi\text{Z}\Lambda}$ =6564, etc.

Astă-felū este scrisă anulă în cĂrțile năstre bisericescġ, în actele și documentele vechġ cu sute de ani ănainte, și din acĂstă causă nu gĂsimă de prisosă a le arata, ca să scimă, cum aă scrisă Romăniġ în timpurile cele mai ăndepărtate ale vieței loră.

Să esaminămă acuma și să vedemă, dacĂ strămoșġ năștrġ aă luată, din alfabetulă cirilică mai susă aratată, tăte aceste semne, pentru a scrie romănesce?

Cercetăndă cele mai vechġ tipăriturġ, ce le posedă Romăniġ, observămă cĂ mai tăte semnele alfabetulă cirilică

le-aŭ utilizatŭ în scrierea lorŭ românescă; cu tóte-că aveaŭ de prisosŭ, de exemplu pentru sunetulŭ **o** aveaŭ semnele: **O** și **Ɱ**, carŭ representaŭ dóuē sunete diferite în limba slavonă adecă: **o scurtŭ** și **Ɱ lungŭ**, ceia ce nu a pututŭ să fie în limba română.

Afară de acésta mai găsimŭ vre-o câteva specie de **i**, precum: **и, ѣ, ꙗ, ꙗ**, acéstŭ din urmă avea totŭ-dea-una valórea lui **iu**; iar semnulŭ **ѣ** valórea lui **í** (scurtŭ), carŭ însă, în documentele vechi, se vedŭ scrise în modŭ arbitrarŭ.

Cu tótă acéstă mulțime de semne a alfabetului cirilicŭ, elŭ nu avea nici unŭ semnŭ, cu care să represinte următórele sunete din limba românescă, adecă: pe **i, ă, ge, (gi)**, din caasă că asemenea sunete nu esistaŭ nici într'o limbă slavă de atunci.

Vechii scriitorŭ românŭ, pentru-ca să pótă înfățișa în scrisŭ și aceste sunete particulare limbei române, le-aŭ reprezentatŭ în modulŭ următorŭ:

Pe **i** cu semnulŭ acesta: **ѣ**; însă nu tot-dea-una, căci une-orŭ îlŭ găsimŭ scrisŭ și cu semnele aceste: **ѣ, ѣ**.

Când **i** era inițialŭ, îlŭ representa prin semnulŭ **Ɱ**, care nu se găsește în alfabetulŭ cirilicŭ și care se pare derivatŭ din celŭ dintâiŭ, adecă din acesta: **ѣ**, prin prelungirea numai a códeŭ sale, apoi prin prefacerea triunghiului de-asupra într'o semi-circumferință **Ɱ**.

O altă particularitate însemnată în acéstŭ alfabetŭ este semnulŭ **ѣ**, care corespunde cu sunetulŭ **ge, gi**. Din caasă că în limba slavonă nu esistă unŭ asemenea sunetŭ,—de aceia strămoșii noștri, când aŭ adoptatŭ și aŭ acomodatŭ alfabetulŭ cirilicŭ la scrierea limbei românesce, aŭ trebuitŭ să creeze unŭ semnŭ pentru reprezentarea sunetului românescŭ **ge, gi**, și acéstŭ semnŭ pare a fi creatŭ din **ѣ** (**ѣ**), prin strămutarea códeŭ, de la margine la mijlocŭ, adecă: **ѣ**. Tóte cele-l-alte sunete le-aŭ scrisŭ Românii în actele, documentele și cărțile lorŭ bisericesci, cu semnele alfabetului cirilicŭ, arătatŭ mai susŭ.

Ne mai rămâne acum întrebarea: când óre strămoșii noștri aŭ adoptatŭ alfabetulŭ cirilicŭ la scrierea limbei române ?

La acésta răspundem, că cele mai vechi monumente, cari există scrise în limba română, sunt scrise cu *litere cirilice*.

În jumătatea întâia a secolului al VI-lea avem mai multe traducțiuni în românesce din Sânta Scriptură, făcute în Transilvania, și în special la Brașov.

Aici și-ar pute pune cine-va întrebarea: oare nu cum-va atunci, cu ocaziunea traducerilor din alte limbi în limba română, oare nu atunci s'a adoptat alfabetul cirilic la limba română ?

Dacă acésta ar fi în adevăr așa, dacă atunci s'ar fi adoptat pentru prima oară alfabetul cirilic, atunci ar trebui să se găsească ce-va spusă și *serisă* în prefața traducerilor, despre greutatea scrierii unor sunete pentru limba noastră; dar o asemenea observațiune nu se vede niciăiri de nici-un autor vechiu al cărților noastre din acești seculi; prin urmare traducători din secolul al XVI-lea au găsit deja adoptată scrierea cirilică la limba românescă, și ei nu au făcut altă-ceva, decât să urmeze în privința scrierii sunetelor așa, cum se obicinuia pe timpul lor.

Din toate aceste concludem, că potrivirea alfabetului cirilic la *limba română* este cu multă mai veche de cât începutul secolului al XVI-lea; după serioase cercetări ale filologilor mai însemnați introducerea acestui alfabet, în scrierea română, ar data din secolul al X-lea, adică totu atunci, când Românii au primit să se officieze în biserica lor sânta liturghie în limba slavonă.

O PARTICULARITATE ESENȚIALĂ A ALFABETULUI CIRILIC, APLICATĂ LA SCRIEREA ROMÂNĂ.

Multu timp alfabetul cirilic, deși era destul de avută în vocale, cu toate aceste nu putea să înfățișeze nici elă câte-va sunete vocalice, particulare limbei române, așa de exemplu sunetele: *ă* (Ѧ) și *î* (Ѧ).

Cercetându cele mai vechi tipărituri, ce posedem în limba română, observăm, că aceste două semne nu se disting bine unul de altul, ci scriitorii vechi le confundă

unulă cu altulă, după-cum cei cari scriă cu litere latine, multă le confundă și până astăzi.

Acastă confusiune a provenită din causă, că nici-unulă din semnele vocalice ale alfabetulă cirilică nu se potrivea esactă în valăre: nici *cu sunetulă* ă (Ѧ), nici cu î (Ѩ) — și nu se făcuse celă puțină o convențiune, ca să fixeze, *o-dată pentru totă-dea-una*, prin unulă din semnele vocalice ale alfabetulă cirilică pe ă (Ѧ) și prin altulă pe î (Ѩ).

Acastă confusiune a durată până la traducerea biblielă în limba română, făcută la București în anulă 1688, la care traducere aă luată parte și Româniă din Moldova, prin *Mitrofană*, episcopulă din Huși.

Cu ocasiunea acestei traduceră a biblielă s'aă fixată multe regule ortografice, pentru scrierea română cu litere cirilice; așa de exemplu s'aă fixată ca semnulă ă (Ѧ) să fie reprezentată prin acesta: Ѧ; iar semnulă î (Ѩ) prin acesta: Ѩ.

Astă-felă dar, de la acastă *dată* încăce, tôte cărțile bisericesci, ba și unele din tipăriturile românesci, cu interesă mai multă lumescă, conservă ortografia *biblielă din București*. Dar, până la anulă 1688, în tôte tipăriturile române cu alfabetulă cirilică, câte le avemă, esistă o mare confusiune în reprezentarea acestoră două sunete; căci sunetulă ă (Ѧ), cum am mai đisă, este reprezentată prin următorele semne: Ѧ, ѧ, Ѩ, ѩ.

Acăsta confusiune la anulă 1688 începe a dispăre, și din acelă momentă alfabetulă cirilică, aplicată la limba română, merge simplificându-se din ce în ce, atătă în reprezentarea unoră sunete vocalice câtă și consonantice.

Totă atuncă dispară din alfabetulă acesta și semnele slavone: Ѣ (zialo) și Ѥ (ieră) și Ѧ (ieră).

Pe la anulă 1787, Ienache Văcărescu, unulă din primii gramatică români, în gramatica sa tipărită la Râmnicu-Vâlcei, se servece numai de 33 caractere cirilice; prin urmare alfabetulă, cu care s'aă servită I. Văcărescu, este celă următoră :

А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, У, Ф, Х, Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь, Ѣ, Ѥ, Ѧ, ѧ, Ѩ, ѩ.

În fine acestu alfabetu, aplicatu la limba română, s'a totu simplificatu din anu în anu, prin scriitorii însemnați români de pe la finele seculului alu XVIII și începutulu celui alu XIX-lea, precum: decătră *Iordache Golescu, Ionu Eliade Rădulescu* și alții; așa că alfabetulu cirilicu pentru Români se compunea din următorele caractere:

А, Б, В, Г, Д, Е, Ж, З, І, К, Л, М, Н, О, П, Р, С, Т, С, Ф, Х,
Ц, Ч, Ш, Щ, Ъ, Ы, Ь.

Litere de scrisu.

a). Minuscule.

a b c d e f g h i j k
l m n o p q r s t u v x y z.

b) Capitale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

A B C D E
F G H I J
K L M N O P
Q R S T U
V X Y Z.

Sau prin acest-a amestecatü cu caractere latine:

a, b, б, г, d, e, ж, з, i, k, л, m, n, o, p, р, с, т, s, ф, х, ц, ч, ш, щ, з, ж, к, п.

După unirea Principatelorö Române, la anulü 1860, atätü în Moldova câtü și în Țera Românescă, s'a întrodusü, în modü oficialü, ortografia străbună *cu litere latine* sau *romane*, carü astădi se 'practică de toți Româniü, din tôte provinciile locuite de ei.

Limba română s'a mai scrisü cu literele *latine* și mai înainte; posedămü încercări de scriere cu *alfabetulü latinü* la Români äncă de la anulü 1592, și anume: «*Tatälü nostru*» scrisü de *Luca Stroicü* sau *Lupulü*, supranumitü de Domnulü Hașdeu, *părintcle filologiei române*. Apöi unü catichismü totü cu litere latine, tipăritü la anulü 1648.

Cu tôte aceste renascerea literaturii române și puternica impulsione, pentru-ca Româniü să scrie românescce cu *litere latine*, s'a datü la anulü 1780, când apare *prima gramatică română*, scrisă cu *litere latine*, de nömuritorulü filologü românü *Samoilü Clain* sau *Miculü*, tipărită în Viena. Totü la acestü anü mai avemü și o cronică scrisă cu litere latine.

În timpü mai noi, cu multü înainte de anulü 1848, doi filologi români însemnați, *Timoteiü Cipariu* în Transilvania și *Iönü Eliade Rădulcsu* în România, propagară, prin importantele lorü scrieri literare, *alfabetulü latinü* la scrierea românescă, și-lü popularisară din resputeri între toți Româniü.

Ca modelü de vechea scriere română cu *alfabetulü cirilicü*, reproducemü mai la vale unulü și acela-și versetü din *vechia Psaltire*, tradusă la diferite epoce, atätü în prosă câtü și în versuri, din care se póte apreția, până la unü punctü, nu numai diferențierea de limbă românescă, dar și caracterele alfabetului cirilicü, întrebuintate la scrierea română.

Din psaltirea Diaconului Coresi,
(tipărită la anul 1577).

ЛА РЖЕЛЪ БАВУЛОУСАИ, АУІА ШЕЗЕМЪ ШИ ГЛЖНСЕМЪ, — КЖНДЪ
ИВМЕНИЛАМЪ СІУНЕМЪ. —

Din psaltirea manuscrisă a lui Arsenie dela Bisericanî,
(cum pe la anul 1600).

ЛА АНА БАВИЛОНСАИ, А'КВАШ ШЕДАМ ШИ ГАЗИЦКАМ, ШИ НЕ-
ДАЧАМ А'МИНТЕ ДЕ СІУНЬ. ВЪ ШИНКАСАМ А'МИНТЕ ДЕ ВЕСЕРКА
ІЕЈСАМНАСАИ.

Din psaltirea lui Racoti,
(tipărită la Belgradū în Transilvania, la anul 1651).

ЛЖИГЪ АПЕЛЕ БАВУАЊИСАИ А'КОЛА' ШЕДАМ ШИ ПЛЖИЦ'ЕМЪ,
КА'Н'ДОУ НЕАДАЧАМЪ А'МИНТЕ ДЕ СІУНЬ.

Din psaltirea în prosă a Metropolitului Dositeiū,
(tipărită în Iași, la anul 1680).

ЛА ІЗРАЊЛЕ БАВИЛОНСАИ, А'ЧІИ ШЕЗЕМ ШИ ГЛЖНСЕМ, КЖНДЪ
НЕ А'ДАСАМЪ А'МИНТЕ НЗИ ДЕ СІУНЬ.

După o psaltire,
(tipărită în Bucuresci, la anul 1756).

ЛА РЖЕЛЪ БАВУЛОУСАИ, А'КОЛО А'МЪ ШЕЗЕСТЬ, ШИ А'МЪ ГЛЖНСЬ,
КЖНДЪ НЕМЪ А'ДАСЬ НОИ А'МИНТЕ ДЕ СІУНЬ.

Din psaltirea în versuri a Metropolitului Dositeiū,
(tipărită la Unieiv în Rusia, la anul 1670).

ЛА АНА БАВИЛОНСАИ,
ЖЕЛІНДЪ ДЕ ЦАРА ДМНАИ,
АКОЛО ШЕЗЕМЪ ШИ ПЛЖИЦКАМЪ,
ЛА ВОРОАВЖ ЧЕНЕ СТРА'НСКАМЪ,
ШИ КС И'НЕМЪ А'МАРЖ,
ПРИИ СІУНИ, ШИ ГЕНТРС ЦАРЖ.
АДАКАДАШНЕ АМИНТЕ,
ПЛЖИЦКАМЪ КС А'КРЖЛЕ ХЕРВИНТЕ.

Din psaltirea în versuri a lui Ióni Prale,
(tipărită în Braşov, la an. 1827).

» Да прѣзѣла Бабилон, аколѡ шезѡм ши плѣнѣзм,
Кѣнд гѣндем кѡтрѣ Сиѡн. Дн десѣшѣла де сѣлѣн пѣсѣзм,
» Пре Ѡргѣне спѣнѣсри'ш. Кѣ нѣревѣтѣна'с дѣче,
Кѡриѣ н'ѣс лѣат шѣрѣи'ш, де кѣнтѣри вѣрѣе : приѣ скри'ме.

Din gramatica lui Ienache Văcărescu,
(tipărită la anul 1787).

Поэтика іѣсте фѡрте вѣке пре кѡм сѣ вѣде дѣла грѣчи,
ѡрѣпи, пѣрши, днѣкѣ ши ѣврѣи, ши халдѣи, пѣэтика іѣсте лѣѣла
че ѡрѣтѣ ѡсѣ фѣче стѣхѣри, мѣи вѣрѣтѣс кѣ лѣсте стѣхѣри
сѣ нѣмѣсѣс пѣетѣкѣ ши пѣезѣе.

Din Petru Maior,̄
BCU (tipărită la anul 1834) ary Cluj

Нѣ е дѡѡлѣз, кѣ Рѡмѣнѣи, стрѣмошѣи Рѡмѣнилѡр, кѣнд ѡѣ
вѣнит дѣла Рѡмѣ дѣ Дѡкѣс, ши с'ѡс ѡшезѣт де мошѣе ѡ лѣкѣи
лѣи, кѣ лѣѣле лѣтере сѣѣс слѡве ѡс трѣнт дѣ трѣбиле салѣ, кѣ
карѣ се дѣтрѣвѣнѣца чѣлѣ лѣлѣи Рѡмѣнѣи рѣмѣшѣи ѡ Рѡмѣ ши
днѣ толѣтѣ Іѣталѣи.

F I N E.

TABLA DE MATERII.

SINTAXA GENERALĂ.

	PAG.
CAP. I. Propozițiunea și părțile ei principale	1
CAP. II. Impărțirea propozițiilor după înțelesu	4
Propozițiunea simplă : (atributū, aposițiune, obiectū dreptū, obiectū nedreptū și complinire circumstanțială)	6
Propozițiunea contrasă	11
CAP. III. Despre frasă	11
I. Frasa saū propozițiunile unite prin coordinațiune	12
II. Frasa saū propozițiunile unite prin subordinațiune	16
Propozițiunile subordonate, numite incidente	24
CAP. IV. Abrevierea saū prescurtarea propozițiilor secundare	26
CAP. V. Transformarea propozițiilor principale în secundare și vice-versa	33
CAP. VI. Construcțiunea propozițiilor (ordinea cuvintelorū, etc.)	35
CAP. VII. Despre periode	38
CAP. VIII. Propozițiunile eliptice	39
<i>Interpuncțiune, accentuare, litere și silabe</i>	42
<i>Ortografi i limbei române</i>	50

BCU Cluj / Central University Library Cluj

SINTAXA SPECIALĂ.

I. Sintaxa concordanței	57
CAP. I. Subiectū și predicatū (concordanța lorū)	57
CAP. II. Atributū și aposițiune	60
Determinarea unui substantivū prin pronume demonstrative saū relative	62
Usulū pluralulū pentru singularū	63
II. Sintaxa casurilorū	64
CAP. III. Aplicarea nominativulū	64
CAP. IV. Aplicarea acusativilū	65
CAP. V. Aplicarea dativilū	69
CAP. VI. Aplicarea genetivilū	71
CAP. VII. Aplicarea vocativulū	73
CAP. VIII. Aplicarea articlulū defnitū	74
CAP. IX. Unele particularități în aplicarea adiectivelorū	76
CAP. X. Observațiuni asupra aplicării pronumelorū	79
CAP. XI. Observațiuni asupra aplicării numeralelorū și nedefinitelorū	82
III. Sintaxa verbulū	84
CAP. XII. Insemnătatea și aplicarea timpurilorū	84
CAP. XIII. Modurile	88
CAP. XIV. Aplicarea indicativulū	88

	PAG
CAP. XV. Aplicarea conjunctivului (subjunctivului)	89
CAP. XVI. „ optativului și condiționalului.	92
CAP. XVII. „ imperativului	93
CAP. XVIII. „ infinitivului	94
CAP. XIX. „ participiului	97
CAP. XX. „ gerundiului	98
CAP. XXI. „ supinului	99
CAP. XXII. „ prepozițiilor	100
CAP. XXIII. Conjuncțiunile	107

IV. Construcțiunea propozițiilor și periódelor.

CAP. XXIV. Ordinea vorbelor	109
CAP. XXV. Construcțiunea mai multor propos. în frază	112
Ordinea propozițiilor	114
Periôda	116
<i>Ceva asupra formelor dicțiunii (cuvântării)</i>	119
<i>Tropi: Metafora, alegoria, prosopopea, metonimia, sinédoche</i>	120
<i>Schită literară: Alfabetul cirilic</i>	125

BCU Cluj / Central University Library Cluj

